

અદેખ
૪૬૩૩૨
ખાતા
(બી.મ.)
૩૧૧૭૧

“મધુર વચન” તું ખચ્યું. ૧

બેહરતન

હોમલીખાઈની વાચેજ

ચીત્રો સાથે

લખનાર

સોહરાબાજી કાવસજી ખંખાતા

“મધુર વચન” ચુક્રીસ, ચોપાતી

મુખ્ય : ૧૮૯૩

કિ. રૂ. ૩૦/-

“આ ચોપડી ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એકતથી રેજીસ્ટર્ડ કરાવી છે અને એને વીશેના બધા હક કર્તાએ પોતાને વાસતે રાખેલા છે.

31,171

31171

લ મી ટી ગ મેસમા છાપ્યુ છે, દલાલ સ્વીત, કોટ, મુ બધ.

દીખાચો.

આ નાહની ચોપડી વાંચનારી આલમને આપતાં માહરું કાંઈ ઝાણું ખોલવું નથી. ફક્ત એટલું જ કેલવું છે કે “ખેલસ્તન હોમલીખાઈની વાએજ” કોઈખી અંગરેજ પુસ્તકનો તરણુમે અથવા ફરફાર એટલે “એદેપતેશન” નથી. અંગરેજમાં “મી-સીસ કોલ્લસ કરતન લેકચર્સ” નામની એક ચોપડી છે અને તેમાં “કરતન લેકચર્સ” યાને વાએજ શુજશતીમાં આપવાનો વી-ચાર ફેલેલ વેલેલો મહત્તે ૧૮૭૮માં મુજયો હતો. એ મુજ મુજ-ખ પેલલાં મેં અંગરેજનો ફક્ત તરણુમે, અને તરણુમે નહીં તો ફરફાર, કરવાની કોશેસ કીધી પણ તે કોશેસનું પરીનામ મહત્તે પોતાનેજ નહીં ગમ્યું, જેથી મેં વધારે સ્વતંત્ર વલાણુ પ-કડી. આ વાએજે ૧૮૮૬થી “મધુર વચન”માં આવવા લાગી અને તે વાંચનારી આલમને એટલી તો પસંદ પડી કે એ વર-સ ચાલ્યા પછી તે ખંધ પડી ત્યારે ઘણી ગમથી એવીજ ઢપનાં કાંઈખીજાં લખાણો કરવાની માંગણી માહરી મર આવી હતી. એ વાએજે જ્યારે “મધુર વચન”માં આવતી હતી ત્યારે તે ઘરે ઘર વંચાતી હતી અને અમલી જમાનાનાં જુધાં ખદરોએ ઘરમાંનાં નાહના છોકરાએ અથવા છોકરીએ પાસે “મધુર વચ-ન”માંથી “ખેલસ્તન હોમલીખાઈની વાએજ” વંચાવી ઘણીજ હોંસથી સાંભલતાં હતાં. એ વાએજેની આસીમાં તેમાંનાં કે-ટલાંકોએ કદાચ પોતાનો ચેહરોખી દીઠો હોય તો તેમાં કાંઈ ન-વાઈ નથી. માનસ જાતને પોતાનો ચેહરો, પછી તે ગમે એવો ખદસુરતખી કાંચ નહીં હોય, તે આગૂમીમાં જોવા ઘણું ગમેછે. તીખા તમતમતા ટીકાથી કોઈખી જાતનો સુધારો કરવા કરતાં રસુજનાં હથીઆરથી સુધારો કરવાનું હું સદા પસંદ કરું છું. એ મુજખ ભીખાજ ભાખરા જેવા ભોલા અને રાંક વરોની ક-

લાંત ખાયડીઓને સુધારવાને માટે મેં પોતે વાંચેજ કરવાને પહેલે હોમલીખાઈ પાસે જાયેજ કરાવીછે. જે હેતુથી અસલી રોમનો નાહનાં ખચ્યાંઓને દારૂ પીવાથી પરહેજ રેહવા માટે ખચ્યાંઓ આગલ છાકટાઓને લાવીને ઉભા કરતા હતા તે જ હેતુથી કજીઆખોર સ્વભાવથી પોતાનાં કુટુંબનાં સુખનો નીસ કરનારી ખાઈઓ આગલ મેં હોમલીખાઈને લાવીને ઉભી કીધીછે. એ વાંચેજોમાં મેં, જેને અંગરેજીમાં “કુઆચેત હુમર” કહેછે, તે વાપરીછે તથા હોમલીખાઈની “કેરેકતર” જેમ ખને તેમ પુરેપુરી ચીતારવાની તજવીજ કીધીછે. આ તજવીજને લીધે માહરી ચોપડીમાં એવું કેટલુંક જણાશે કે જે સાધારણ વાંચનારને માહરી પોતાની કલમની કસુર લાગશે; પણ નહી, એ દેખીતી કસુર હોમલીખાઈનું ચીત્ર ચીતારવા માટે વાપડેલા રંગ છે. હોમલીખાઈનાં મોઢામાં એકના એક ખોલો, ગાલગલો-ઓ, શબ્દોનાં ખોટાં રૂપ, લાશ પડતી તેમજ વગર લાશ પડતી કેહવતોનો છુટથી વપરાસ, અને એવીજ ખીજ ચીજો માહરી કલમની કસુર નહી પણ મેં પાડેલાં ચીત્રમાં વાપડેલા રંગો છે.

આ વાંચેજોમાંની જે ત્રણ વાંચેજોની ખાખદો “મીસીસ કોહલસ કરતન લેક્યર્સ”ની ખુદ ખાખદો છે. ૧૯મા અને ૩૫મા નંબરની વાંચેજો આખી માહરી સાથે ઘણા અતલગની સગાઈ ધરાવનારાં એક ખાનુની કલમથી લખાયલીછે, જેણુની મરજીની ઉપરાંત જ્યા વગર તેણુ વીશેના આ દુક ખોલામા ફરતાં હું તથા કાંઈ કરી શકતો નથી. ૩૧મા ૩૨મા અને ૩૪મા નંબરની વાંચેજો માહરા મીતર મીં અરદેસર આદરજી ખાનસાહેબની લખેલી છે, જેણુ કેટલોક વખત સુધી “મધુર વચન”ના સખએદીતર હોવાથી અને મહને કામની રોકાણને લીધે ફરસુદ નહી હોવાથી “મધુર વચન”માં ખેહરતન હોમલી-

આઈની વાંચેજનો આલે નહી પાડવાની મતલબથી મેં તેવણુ પામે એ વાંચેજને લખાવી હતી. ૨

રાષ્ટ્રઆતની કેટલીક વાંચેજને મથાલે મેં રમુજ તથા ખીજ રીતની કચોતાઓ અને ગાયણામાંથી ઉતારા મુક્યાછે, પણ ચુજરાતી સાહિત્ય એટલું તંગ છે કે મહુને બધી વાંચેજને માટે વધુ અને લાયક ફકરા મલી શક્યા નહી.

આઠેઠીખાયાનાં યુક્ત મહુરા હાથમાં હતાં તેટલાં શેઠ સોહરાખજી શાપુરજી બંગાલી સી. આઈ. ઇ.નું હુબદાયક મરણ, જેણે આખી પારસી કોમને ગમમાં ગોરકતાર કીધીછે, તે નીપજ્યું. શેઠ સોહરાખજીને મેં આજે ચોપડીનો કેટલોક છાપેલો ભાગ વાંચવા આજ્યો હતો અને તે તેવણુને ઘણું પસંદ પડ્યો હતો તથા ચોપડીમાં ચીત્રો આપવાનો વીચાર શેઠ સોહરાખજીનો પોતાનો હતો, પણ અફસોસ કે તેવણુના વીચાર પર હું અમલ કરી તેનું પરીનામ તેવણુને દેખાડું તેટલાં જાલમ જમ તેવણુને આ ફાની જેહાનમાંથી ઉપાડી ગયો. આ આખરમાં શેઠ સોહરાખજીએ મહુરી પર નીચલું કાગજ લખ્યું હતું :-

9th December 1892.

Dear Mr. Khambata,

I have read the pages of હિમલીખાઈની વાંચાજ which you have kindly sent to me. I believe it will be an interesting book * * * Allow me to suggest that a few woodcut illustrations will make the work very attractive

Yours Sincerely,

SORABJEE S. BENGALÉE

આ ચોપડીમાં સમાવેલી વાંચેને "મધુર વચન" પરથી પાછી છાપવામાં આવેલી હોવાથી એ ચોપડીને મેં "મધુર વચન"નું બચ્ચું નામ આપી તેની આગલ ૧ અંક સુક્યોછે, કેમકે હવે પછી "મધુર વચન"માં આવી ગયેલી કેટલીક વાંચવા લાયક બાબતોની એવીજ જુદી ચોપડીઓ કાઢવાનો માહરે વીચાર છે, જે બધી ચોપડીઓ "મધુર વચન"નાં બચ્ચાં ગણાશે. આ નામ લગાર નવાઈ જેવું છે, પણ તેટલુંજ તે સીધું છે અને તેમાં કવીતા સમાયલી છે.

આ ચોપડીમાં આવેલાં ચીત્રોએ મહને ઘણી સુશકૃત્તી આપી છે અને તે છતાં તેમાં જે ખામી જણાય તો તે કોઈનીખી કસુર કરતાં એવાં કામની ભેગવઈ મુંબઈમાં ઘણીજ કમ છે એમ સમજવું. માહરું લખાણ વાંચીને પોતાનાં ભેજાંમાંથી ચીત્ર ઉપજાવી કાઢે એવો કીસખી મેં ઘણો ધુંડ્યો. પણ મહને કોઈ મલ્યો નહી, જેથી જે કામ માહરું નહી તે કામ મહને કરવું પડ્યું છે.

સા. કા. ખં.

"ફોરેન્ટ લોન્ડ," ચોપાતી, }
મુંબઈ, એપ્રિલ, ૧૮૯૩ }

સાંકળીયું.

પાણી

લીખાજી ભાખરાની ચીકી.

૧૧

૧, લીખાજી ભાખરાને એક મહિને આફ્રીસનો પગાર મલતાં વાર લાગે, ૫

૨ લીખાજી ભાખરા એક જનને પચાસ કપોઆ ઉછીના આપી આવ્યા, ૬

૩ ઘેરમાથી રાંધનારે નીકલી જાયછે, ૧૩

૪ લીખાજી ભાખરા જસનમાં જમીને રાતે અવારો ધર આવ્યા, ૧૭

૫ એક જુની પડોસણુ હોમલીખાઈને મલવા આવેછે, ૨૧

૬ હોમલીખાઈનાં ખેડસ્તન માએની છવીસમા વરસની

બાજની બજાર ભોખાજી ભાખરા લેઈ આવ્યા,

૨૫

૭ ધુખરાએલી ધાન ખોચરો તથા ચાહે,

૨૯

૮ દોસલા માથે આપો પુગાં,

૩૩

૯ પતેતોના ડગલાની સીલાઈ,

૩૭

૧૦ લીખાજી ભાખરા ગાયન કલખના મેમજર થયા,

૪૦

૧૧ રાંધવાના ચોખા થઈ રહ્યા,

૪૩

૧૨ લીખાજી ભાખરા ન્યુસપેપર વાંચવા ખેઠા તેવામાં બુચો રડ્યો,

૪૬

૧૩ લીખાજી ભાખરાને થયલા સરકમ પર

હોમલીખાઈનો ગયલો મીજજ,

૫૦

૧૪ લીખાજી ભાખરા તાપે પરીઆ,

૫૩

૧૫ છોકરાંઓના દીલમાં કપડાં નથી,

૫૬

૧૬ લીખાજી ભાખરાએ સાંજે આફ્રીસમાંથી થાકેલા

પરગેલા આવીને ચાહે માગી,

૬૦

૧૭ લીખાજી ભાખરા ઉદવારે સુખડ ચહડાવવા જાયછે,

૬૪

૧૮ આવતા ગુવાદરેજે હોમલીખાઈનું વરસ છે,

૬૮

૧૯ ખડમનીઆનાં પરભની પરહેજ,

૭૨

૨૦ લીખાજી ભાખરા ખલેવના તમાશામા જઈ મુવા,

૭૬

૨૧ ખકરી ઈદને દાહડે પાવલે રતલ ગોશ્ત ઝાવ્યું,

૮૦

- ૧૨ દોવારી જેને દાહરેખી સુવો જીવને કુહરાપો ! ૮૩
- ૨૩ હોમલીખાઈની નરણુની દીકરીનાં લગન. ૮૬
- ૨૪ હોમલીખાઈખીયારાં મોક પડ્યાં. ૯૦
- ૨૫ ખીયારા ભીખાજીને હાથે પાણીનું માટલું ઉત્તરતા ભાંગી ગયું. ૯૫
- ૨૬ ભીખાજી ભાખરા ચાદરાતને દાહરેહોમલીખાઈ સાથે દરીએ
કીનારે ફરવા ગયા હતા ત્યાં કોઈ અનળાણી, જીવાન, અને
ખુખસુરત છોકરીએ ભીખાજીને દોડું કીધું. ૯૮
- ૨૭ ભીખાજી ભાખરા લીલાંઉમાથી ફરનોચર લાયા. ૧૦૨
- ૨૮ સુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી. ૧૦૭
- ૨૯ સુવો કાસમ સામખુ ખોલ્યો. ૧૧૦
- ૩૦ ક્યાખ તરતાં હોમલીખાઈનું આંગણું દાઝી ગયું. ૧૧૩
- ૩૧ હોમલીખાઈનું એરીન ચોરાયું. ૧૧૬
- ૩૨ ભીખાજી પોતાના કાકાને ત્યાંનાં લગનમા જવા નીકળ્યા. ૧૨૦
- ૩૩ શીરીનનાં લગન. ૧૨૪
- ૩૪ ભીખાજી ગહમખાર ખાઈને છાકતા થઈ આયા. ૧૨૯
- ૩૫ હોમલીખાઈની સુવાવડની તઈયારી. ૧૩૨
- ૩૬ ભીખાજી ભાખરાખજરમાં જઈને લાલ પાણીના છમના લેઈ આયા. ૧૩૭
- ૩૭ હોમલીખાઈને તાપ આવી—ભીખાજી ભાખરા રંડાયા. ૧૪૦

ખેડસ્તન હોમલીખાઈની વાચ્છેજ.

લીખાજી લાખરાની ચીઠી.

નામદાર મધુર વચનના અધિપતિ એસકવાયર,
ઈત્યાહી, ઈત્યાહી, ઈત્યાહી.

ખેડરખાન સાહેબ—માફ કરજો કારણ કે તમે કોણ છેઓ તેની સેવકને કશી ખબર નથી તેથી તમારાં નામને સી. એસ. આઈ., યા ઍનરેબલ, યા એમ. આર. એ. એમ., યા કેલો ઍવ ધી ગોમએ યુનીવરસીટી, યા બીજી કોઈ એક અથવા વધુ દુમ લગાડી શકતો નથી. પણ એ સંઘી ખબરની ગેરહાજરીમાં સેવકે ત્રણ ઈત્યાહી વાપરીને કેટલું દહાપણ ખચ્યું છે તે સેહજમાં જણાઈ આવશે. ત્યારે ફરવે સાહેબ, સેવક તહમોને જે તસદી આપવા માંગે છે તે એ છે કે આઁ ચીઠી સાથે માહરી ખ્યારી મોહરદાર, માહરા જીવનો કટકો, અને માહરાં નાખજીનો ખાલ. ખેડસ્તન હોમલીખાઈ દરરોજ રાતે એકેકી કીમતી વાચ્છેજ મહને કહી સંભલાવતી હતી તે મોકલી છે. એ વાચ્છેજને માહરી નાદર યાદદાસ્તમાં મેં કેટલુંક થયું ભરી રખીતી પણ રખે તે વખતની સાથે હી જાએ અને માહરી ખ્યારી

હોમલીબધના સખુનનું ઝવેર શુભ થાયે—જે કારસી ધપ પર-
માણે લખું તો રંખેને માહરાં મગજના માલામાંથી સખુનનું
પંખેડું ભુલાવાના આસમાન પર ઉડી જાયે—વાગતે કાગજની
ઉપર તે વાયેજે લખી કાહડી તહમારાં કીમતી ચોપાન્યામાં
જાલવી રાખવા હું ધચ્છું છું કે જ્યો કરીને બીજા વરેનેબી તેના
લાભ મહે અને બીજા બધરીઓનેબી ઉલટ આવે તો તેઓબી
મારી ખ્યારી બેહસ્તન હોમલીબધની માફક પોતાના વરેને કી-
મતી વાયેજે આપતી રહે. અને તેમ કરવું આયે જમાનામાં
તો બની શકે એવું છે કેમકે આજની બધરીઓ તો ઘણી રી-
જોલી અને સુધરેલી છે.

“ આયે વાયેજેના દીબાચામાં માહરે પોતાને વીશેની થોડી
વીગતો આપીશ તો હું આશા રાખું છું કે નકામું નહિ થઈ પડશે.
માહરી ખ્યારી બેહસ્તન હોમલીબધ જીવતી હતી ત્યારે
હું મીચુનીસીપાલીતીમાં સોને પગારે ચાકરી હતો, પણ બેહસ્ત
બીચારીને! તેણીના શુજરવા પછી કેટલુંક નાણું હું બચાવી
શક્યો જ્યો આજે સાહક વરસની જઈકીએ બેસી આવ્યાને બને
છે. તેણીને શુજરયાને આજે લગભગ દશ વરસ થવા આવ્યાં
છે. હું જ્યારેબી ઘેરમાં રહેતો ત્યારે બેહસ્તન “ ખુશ લુલીનાં
લુલકને હીલતું ” કરતી અને માહરી ઉપર સખુનના બાનો છો-
ડતી પણ હું સારી પેઠે જાણતો હતો કે—

“A woman moved is like a fountain troubled,
Muddy, ill-seeming, thick, bereft of beauty ;
And, while it is so, none so dry or thirsty
Will deign to sip, or touch one drop of it * ”

વલી જેમ આપણો મીઠો મનસુખ કેહેછે તેમ :—

“ પણ ગોભે જેમ ગોણીને હીંગ ખોરો
લાગેછ તેમ દિવખરનો શુન્ધો ની થો ”

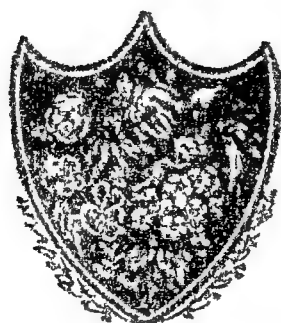
તેથી જેહસ્તન સાથ તન પાંચ કરવાનું દરસ્ત નહિ ધારી
મેં મુઝું મુઝું મહવારે સાત વાગાથોજ આફ્રીસમાં જવાનું
માંડ્યું, અને રાતે સાત વાગે પાછો ઘેર ફરતો હતો. જેહસ્તન
મહને વારંધડીએ પુછ્યા કરતી કે આટલા સકારા સધાવીને અ-
વારા કાંડથી આવોછ, પન આપરે તો ટુકમાંજ કાસર પતાવતાતા
ને કેહતાં કે “ ગોલામનો જન્યો સીતાર ઘણોજ ખરાખ, છે તેથી
કામ ઘણું લેયય.” ખરી રીતે તો આપરે સાત વાગે ઘેરથી
નાસતો ખાસતો ખાઈ લાઇખેરીમાં જતા, જ્યાંથી નવ સાહરા
નવને સુમારે આફ્રીસમાં જઈ પાંચ વાગે કલખમાં જતા.
હવે માહરું વરાણુન ખતમ થવા આવ્યુંછે અને સેવટે મહને
એટલુંજ કેહવુંછે કે હોરમજી હીજા નામનો માહરો એક દોસ્ત
છે જેને આએ ચોટી તથા માહરી ખ્યારી જેહસ્તન હોમલી-
ખઈની વાએજનો હસ્તલેખ (આએ ખોલ વાંચીને પારસીઓ
તો વલી કોરા કાહડશે કે ભીખાજી ભાખરાને વલી મરતે દ્વાહડે
શુદ્ધ શુજગતી લખવાનો શોખ થયો ને વાણીઆઓ જીવ કાહ-
ડશે કે અલ્યા મ્લેચ્છ જાતીના પારસીને શી સત્તા કે હસ્તલેખ
જેવો કુલીન માતા સંસ્કૃતનો સ્વચ્છ શબ્દ ખપમાં આન્યોઃ મા-
હરા મિત્ર હોરમજી હીજાએ તો મહને કહ્યું કે મુગા મુગા એ
ખોલને કાહડીને “ મેન્યુસક્રીત ” મુકો, પણ માહરી નજરમાં તેમ
કરવું દરસ્ત આવ્યું નહિ. વારૂ ગમે તે હોએ, પણ હસ્તલેખ, ૫-
મેં તો હોરમજી હીજાને ખતલાવ્યો ત્યારે તેવણુ ઘણાજ ગંભીર
થઈને જાણે કેટલીક જીવને જોખમમાંથી ખાહર કાહડનારી નશી-
અત દેતા હોય તેમ ખોલ્યા કે : “ ભીખાજી, તંપાસજો હા; કોઈ

કેહશે કે તહમે અંગ્રેજીમાંથી ઝોગરી કીધુંય, કેમકે તહમારી
 ખેહસ્તન હોમલીખાઈની માફક અંગ્રેજીમાંથી મીસીસ કૌદલ
 નામની ખાઈરી થઈ ગેઈય જેણી એમજ પોતાના વરને વા-
 એજો સંભલાવીતી, જે તહમારીજ માફક તેણીના વરે છપાવી-
 ય.” મેં જગાખ દીધો કે ત્યારે તો ઘણું મજેહલું કેમકે પાર-
 સીઓની વાખવાખી થશે અને અંગ્રેજીમાં જેમ મીસીસ કૌ-
 દલ જાણીતી છે તેમ ગુજરાતીમાં માહરી ખેહસ્તન હોમલી-
 ખાઈ જાણીતી થશે.

આટલોજ ખોલાશો માહરા પોતા વિશે કરી માહરી ખ્યારી
 ખેહસ્તન હોમલીખાઈની વાએજો એકેક પછી છપાવવાની રજા-
 લેય, છે

સેવક તહમારો

ભીખાજી ભાખરા.

૧.

ભીખાળ ભાખરાને એક મહિને આફ્રીસનો
પગાર મલતાં વાર લાગો.

“કાહની ને ક્યાથી અનજાણી છઉં,
નીરનલ મુરખાઈની માહરાણી છઉં,
તોખી માત્રી અકયના માંભલ મખુન,
અકલ માદીમાખી અણુક છે ચણુ”

મનસુખ.

ઓ વાએ રે ! આ શા જીલમ ! મરે એવાં જીવીઆને !
ભીખાળ તહમે વખત થાએય ને ભોલું મારંગવા વેહલા વેહલા
નીકરી પરોય તે કાંહથી લાવીને ઝાંસું ? કંઈ પાસે પધસા હોય
તો ખજર મંગાઉં કેની ? તમુને તો શું છે ? તહમે તો ખંઈરી
ખવારેય ને ખાએય ને ખાઈ ખીને ખાહર નીકરી પરોય, પણ
મહને મુખો ચોખાવારો, દારવારો, ધીવારો આવી આવીને ખાઈ
જાએય તેને કાંહથી જવાખ દેઉં ? વરી કોન મુઆને પૈસાઆખી
આયા ? મહને કેહોની, મુઆને જઘને ખોચીમાંથીજ પૂકરે. મ-
રેરે ! હું તો હવે કંતારી ગેઈય ને કોઈ દાહરે જીવ પર કરી દેવસ-
આવતે આદર રોજે પરભ છે તેને સાર પાસે સોગન ખાવાના
પાંચ રૂખીઆખી નથી. સપરમેજ દાહરે કોણુ જાણુ કીઆં ભ-
સતાંમાંથી સઉ કોઈ ખરાખો કરાવવા નીકરી પરેય ? પગાર લા-

વીને ઝાંસીઓ હોતે તો બે સારી વાંણી રાંધતે 'કે એક બે મરઘી કૂપાવતે. મુખી મંજુરનાં છોકરાંખી પરભને દાહરે તમારો બેવા જતાં હોશે પણ ખીચારાં માહરાં મોતીના દાના જેવાં છોકરાં તે દાહરે રનજીદા થશે. પૈસા લાવીને ઝાંસીઓ હોતે તો બે ધરી ગારી કરીને એ લોકોને ફરવા નહિ મોકલ્યાં હોતે ? રાત્રી કોઈ દરનારીખી પૈસા એકઠા કરી પરભને દાહરે મીથઈ કે કેક મોહનામાં નાંખતી હોતે, પણ હાથમાં તો મુઝ્યાં કોણુ જાણુ કોણુની નજર લાગીય તે દલદરેસરીમાંજ આખો જનમ સુકઈ ચાલ્યો. મુખા મોતીદાજ અભાગીઓ તો કોઈ ખીજાંને શું કેલવા જઈએ ? ખાનને તરેહવાર ડાંચી જાતની ફેરીઓ આવેચ ને લોકે લોકે લઈને ખાએચ પણ હાથમાં તો ફેરીનો રંગ બેવાનોખી ચોરતો છે. મરેરે ! માતીદાઓને મુઝ્યાઓને શું છે ? ધરી ચપકો ઘેરમાં રેહીને બહાર આભીસમાં જમી ખાઈને નીકરી પર ને તેબલ ખુરસીએ સાહેબે શોખ બેસે. ને મુઝ્યા માંગનારઓ આવી, આવીને જીવ ખાએ તાહરે તો બધરીઓનો.

પરભની ખાહરવને માહરી બેહન બેહસતન નવજખઈની વરસી આવીય તેના કંઈ નહિ ને કંઈ તો પચાસ રૂપ્યા તો થશેજ થશે તે હું કીઆં ઘેફરમાંથી ખરચસ ? સીરોજને દાહરે દુરનાં તો રેહ્યાં પણ અતલગનાં સગાંઓમાં તો ચપતાં વેહચવાંજ બેઈએ. તેની ખાહરવને વરી તે કરતાં વધારે તીખલ. વરસીને દાહરે લોકો તરેહવાર મીઠઈઓના ખુમચા અમસા પોતીકામાં મોકલે કે ચાલ નામને બે ધરી શોભા લાગે પણ આએ માતીદો તો રૂપ્યા નામ ધરાવે એવો છે ! ખચારાં રૂપાન આશા કરીને એવે દાહરે આવસે તથી ખીચારાંઓ થકી જીવ કેવો ખરીને ખાખ થાએચ ? મરેરે ! મોહત નહિ આવતું કે એવો ખરાપોજ નહિ થાએ ! બેહસતને જીવતાં જીવત જહરવાની કીધી હોતે તો આજે

જીવ એટલો નહિ ખરતે ને આટલું ખધું મુજબનું નહિ ખરતે. મરેર ! ખાદ્યે કોઈને પૈસા આપીઆ હોયે તો જરૂરવાની ભુલતુંજ ના. વેચી સાતીનેખી કરજો, માંગી તાંગીનેખી કરજો, નહિ તો આયે ઝેહાનમાંથી હારમાર થઈને પેલી ઝેહાનમાં હારમાં થવાની વાત છે.

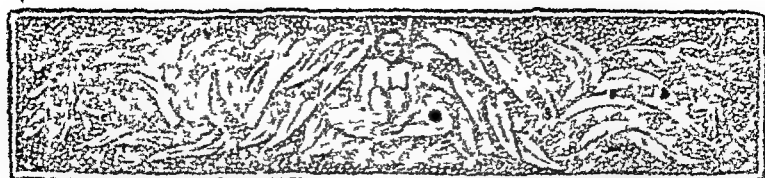
કાલેજ પાસેનાં જીવનધર્મે ધનજી પાસે ખાખાની કારની ખધી ભરેલી સારી મોકલીતી કે ચીનથી વેચવાની આવેલી છે લેઓય. સારી તો એવી ઉતી કે જાને હાથમાંથી મુક્યેજ નહિ. પણ શું કરે પાસે કંઈ હોજયું લાવી આપેલું ખરેલું હોયે તાહરે લેય કેની ? પાછી મોકલતાં એવું નરસ લાશું કે માહરે તો ખરદે પાની ઉતરીયું. કેહશે કે મુવાં કેવાં ભીખારદાં છે કે એટલી સારી મોકલી તેખી પાછી વારી. ભીખાજી, તહમુને શું છે ? તહમારે લીધે મહને લોકો આગલ મોહતું દેખારવું ભાની પરેય. આપરી એકેક કરતાં ખયે કચી કુમારી દીકરીઓ માથે પરેલી ને જીવનધર્મ ખાહાર જઈને વાત કરે કે મુવાં એવાં ભીખારડાં છે કે એક સારી વેચવા મોકલી તેખી પાછી વારી તો પછી શું શોભા રહે ? ને છોકરીઓનો ઉઠાવ તે કેમ થાયે ?

તે હાહરે માહરે એવો ફેસતો થઈ ગીઓ કે તહમુને શું છે ? આફ્રીસમાંના પેસતનજીની ઘણીઆનીએ કેહવાયું કે અમે મેહાનમાં તંજીમાં મદમનો નાચ જોવા જઈએય તે જોઈએ તો તહમારી પુતલખઈને ને શીરીનખઈને મોકલો. પાસે પૈસા નહિ તે જીવ તો એવો ખરીઆ કીધો કે જોલવાની વાત નહિ. મુવા દોલાને કેહયું કે “લાવ તાહરી પાસે પાંચ રૂપીઆ હોયે તો ઉછીના આપ,” પન તેખી મુવાએ નાં કહયું કે “નહિ ખાઈ! આજેજ માહરી માએને રૂપીઆ આપી આયો.” પાસેનાં દીનખઈ પાસે લેવા ગેઈ તો તેવનખી કેહ કે “નહિ રે, માએ ! હોયે

તો તહાશી ખરથી જોવારી નાખું, આજેજ મુવા કાપરીઆના
માંગતા ઉતા તે આપી દીધા." અંતે નારસીપાસ થઇને ના કેહ-
વારું કે નહિ માગે છાકરીઓના ખાપના જીવને ગમતું નથી
વારંતે ખનસે નહિ, કોઇ ખીજે દાહરે જાયો તો તેરાવળે.

"* આગેવાગેજની હુલ ભીખાજ ભાખરાસેરે મારેછે
કે આગે છેહલી વાત સાંભલીનેહું ઘણીજ દલગીર થયો કારણ કે પોતા-
ની ગરીબાઇજાહેર કરવી એમાં શરમ અથવા પાપ નથી પણ જોર
તેને છુપાવવામાં પાપ અને શરમ છે : પણ જુઠાઈ જે મોહ્યા
લોકોમાં વતીક પાપ ગણાયેછે તો તે ગરીબને કેટલું મોહટું
પાપ છે ! માહરી તખીએત હંમેશ જોદાની ખખશેમથી સારી
ચાલતી હતી અને માહરો દોસ્ત પેસતનજી દરરોજ મહને
આફીસમાં તનદરોશ્ત જિતો હતો અને જ્યારે માહરી ખેહસ્તન
હોમલીખધમે એમ કેહવારું કે હું સીક છેડું તાહરે તે વર ખ-
ધમેરે હોમલીખધની સચ્ચાઇ વિશે કેવું હલકું મત ખાંધ્યું હોશે
અને મહને તથા મારાં ગરીબ કુટુંબને કેવું ખરાબ લાગું હશે ?

૨.

ભીખાલ ભાખરા એક જનને પચાસ રૂપીઆ
ઉછીના આપી આવ્યા.

“આ પાંદડો તો દીકરો કેમ દેવાનો ગાંઠો રે”

મરેરે, ભીખાલ ! તહમાં તો સદાતું એજ રહી ગીયું.
પરી કોણુ મુઆને પચાસ રૂપ્યા જાંસી આયા ? આટલા મોહ-
ટા માતીદા થયા ને એટલી અકલ નહી કે ઘેરમાં તરેહવાર
અગવર પરચ ને લોકોને તીલો કરોચ ? હું ખધરી જેવી ખધરી
થઈ તેને નહી મલે આંગ પર સારીતું એક સોઢતું ચીથરું કે
નહી એક પુરું પાધરું કાનમાં એરીન. જાહરેખી ખાહર જાએ
તાહરે મુવાં તીમલાં ભીખારદાંની માફક એકતું એક ચીથરું
ઓરવીને સરમાતું પરચ ! સોગન ખાવાતું પાસે એકપુરું ખી-
લીઆનતું એરીન છે તેખી મુતું એવું છે કે જાંહખી પેહરીને
જમએ તાંહ લોકો ખરખર હસવા પરી જાએ.

માહરો વિચાર ઉતો કે ચાલ જરા બે ઘરી જીવને કરાર
થાએ, એક મુસરમાનનો પોરીઓ રાખું. પાણુ કાંહથી રાખું ? મા-
હરાં તોદાંમાંથી ? ખસ પાસે પૈસા ખખચી કરતાતા તે કોણુ જા-
ને કોન મુઆને ગરે લગારી આયા ?

ચાંદરાત જેવે સપરમે દાહરેખી તહમે કેહો જે પોરી કરીને મો-

હનામાં નાખી હોયે તો તેખી નહિ. ખસ 'દલદરેસરીમાં ને ખરાપમાં દાર્દરા કાહરવાની સરજત હોયે તે કાંહથી જાએ ? લોકોના વર ખચ્યાં છોકરાંઓને લેધને ગરમીમાં કેવા માથેરાન માલેસર નીકરી પરચ પણુ તહમે તો લોકોને રૂપીયાજ ધીરવાનો ધંધો લેઈ ખેઠા તો પછી માથેરાન કાંહથી જવાયે ને માલેસર સાથે ? છોકરાં ખીચારાં ગમે તેમ ઉનારાથી ખેજાર થાયે, ખધરી ગમે તો મરે ને ગમે તો જીવે, પણુ વર તો દોસદાર ને નાણાં ધીરતા ફરે ! ભુસુરે એવા જીવ્યાને ! મુધુ' રમેધુ' જીવ્યા વગર કોણુનો જીવ રરતોતો ? કાચી કુમારી એક કરતાં ખખે છોકરીઓ માથે પરીચ તો તેનો કંઈ વિચાર માતીદા જેવા માતીફાને હોશે કે નહિ ? જોદાએ પૈસા આપ્યા હોયે તો ખે ધરી દીકરા દીકરીનાં લગન એવાં તો ક્યેં કે આંખખી થરી જાએ. પણુ લગન થતાં લીલો ખાવરીઓ ખરસે. ઘેરનાં છોકરાં ધતી ચાતે ને પરોસનને આતો ભાવે. વાહ ! એ વાત ઘણી ખાસ્સી.

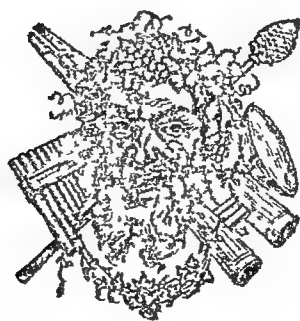
મુઠા હોરાતું કરજ થઈ ગીધુંચ તે આવી આવીને માથું ખાઈ જયા કરેચ, પણુ કાંહથી ઝાંસું તેને ? પાસે કંઈ હોયે ખરેલું તો ઝાંસું કેની ? ખીચારી માહરી ગાય ગોલાખ જેવી દીકરીઓ માથું મગજ ખાઈ જાયચ કે " માએ પોલકાને તાંકવા લેસ અપાવો, કોસમેતીક અપાવો, અત્તર અપાવો," પણુ ખીચારીઓનાં નસીખમાંજ નહિ હોશે તે ખાવા લોકોને નાણાં ધીરતા ફરેચ. લોકોની કારી થીકરાં જેવી કુકર્તીઓ રાંદો તરેહવાર જાતનાં કપરાં પેહરેચ પણુ માહરી ખીચારી ગરીબ ગાએ જેવી દીકરીઓએ દોઈ દાહરે રેસમી લેસનાં મોજાં કેવાં હોયે તેખી નથી બેયાં. વાહ ! ખાવા તો એવાજ થજે કે દીકરા દીકરીઓને હવામાં વખાતાં નાખે. મુઠ્યા દોસદારો કામ લાગવાના છે કે દીકરાં દીકરીઓ ?

સોલ સોલ ને અધાર અધાર વરસની દીકરીઓ થઈ ને હજુર, માએ મરે, ખીચારીઓની સખીખી નથી પેરાવી કે ખાહર ખીચારીઓનાં માથાં ઘોવાનો હોથખી ફફરાવ્યે. કેવે સારે સારે ઠંકાણેથી સખીઓ મંગાવેય, પણ શું કરે કાંઈથી જાંઘે ? મહંને લાગેય, ભીખાણ ! કે કોઈ દાહરેખી માહરી છોકરીઓનો ઉઠાવ નથી થવાનો જો તહમે દોસદારનાંજ ગળાં ભરવા પર્યા તો. લોકો તો આજે મોહટી મોહટી રીત માંગેય ને તે આપવા છતાંખી જો રાન, કોઈ સાસુને ઓછું પરેય તો પછી ખીચારી લેદી જેવી વહુઓ હોએય તેની ઉપર જીલમ કરી ખીચારીઓનું રંગરૂપ તમામ ખારી નાખેય. તમે દોસદારોનેજ પુછ્યા કરોય તો, કાંઈથી, હમણાં કેહું તાંઈથી, ખે દીકરીઓની રીત આપવાના છેઓ ? એવા વરની ખધરીનું રાનનું જીવતરજ અર્થુ.

આએ ગરમીના દાહરા છે તે ખોદાએ પૈસા આપ્યા હોએ તો રોજ રતલ ખખે રતલ આઈસ મંગાવો કે જરા ખચ્ચાં છોકરાંના જીવને તાહરક પરે. લોકો ખારના પર તરેહવાર જાતની તોરનો ભરીને ખાંધેય તે જોઈને મુવો જીવ તે એવો ખરેય કે ઘોડ્યાની વાત નહિ. મકુજે ચાલ આએ મહીને હોરાનો પંદર રૂપ્યાનો આંકરો ચુકરીને દાના લેવસ તો માહરી દીકરીઓ જપકા જેવી તોરન ભરી આપશે પણ મુઈ તેટલીખી હોસ પુરી પારવાનો ઓરતો. ભીખાણ ! હું તો માહરો જીવ કાહરી જાખખસ જો તહમે આએ પરમાણે પૈસા ઉઠાવી નાખસો તો. પૈસા કંઈ સઉને ઘેર છે કે ? પૈસા કંઈ ખધાને મલેય કે ? મરેરે ! ભુસુરે ! શું આવોખી કોઈ માતીદો હોશે.” 31, 17.

* * ઉપલી વાએજ ઉપર ભીખાણ ભાખરા એવી શરેહ કરે છે કે ખીચારા એક ગરીબ મિતર પર કોઈ મારવારીએ વારંત કાહરું હવું તેથી તે ખીચારો માહરી આગલ આવીને રમી પ-

હયો. તેણે આગલ ઘણીએક વખતે સાહરું કામ કરી આપ્યું હતું તથા એક વખતે મહનેત એવીજ એક પીડામાંથી તાલ્યો હતો જે બધી વાતથી સાહરી પેહરતન હોમલીબધ અનબાણી નહિ હતી તે છતાં મેં તેને પચાસ રૂપ્યા ઉછીના આપ્યા તો આટલા બધા જોલ સાંભલવા પડ્યા. એક તંગીમાં આવી પડેલા દોસ્તદારને પચાસ રૂપ્યા ઉછીના આપવા કરતાં હોમલીબધને એસકી એસકી સારી અને એસકી એસકી એરીન પેહરવાનું, પોતાની આલસાઇમાં વધારો કરવાને મુસલમાનનો પોરીઓ રાખવાનું, ચાંદરાતને દાહરે પોરી કરી ખાવાનું, માથેરાનને મામ્લેસર જવાનું, જોટા ભપકા ભરેલી રીતે દીકરા દીકરીનાં લગન કરવાનું, પોલકાની લેસ, કોસમેતીક અને અત્તર લેવાનું, દીકરીઓને રેસમી લેસનાં મોજાં પેહરાવવાનું, સખી પરાવવાનું, તેઓને મોહટી મોહટી રીત આપવાનું, આઇસ પીવાનું અને ખારને તરેહવાર જાતની તોરન ખાંધવાનું વધારે અગત્યનું દેખાયું. આએ બધા બકબકારાથી આપરે તો શેકસપીઅરની પેલી મોનેરી હાઇન Frailty thy name is woman યાદ કરી મુંગા મુંગા ઊંઘઇ ગયા.

૩.

ઘેરમાંથી રાંધનારો નીકલી જાયછે.

“ પકવાનો રાંધવા નથી માહફ કામ,
નથી હું ખખરચી યા નકર ગોલામ,
છે ઝેરા અને આરામ ઝોરતને સરજત,
તેમાંજ છે ઝોરતની સાજ ને ધજત.”

એક નવો કવિ.

ભીખાજી, હું સાફ કેહુંઃ આજે કંઈ માહરાથી રાંધાએ ખંધાએ નહિ. તહમુને શું છે ? તહમે તો મારું તેજલ ખુરસી-એ બેસી જમશે ને રરશે રવારો. આજે ખખે દાહરા થયા માહરાં પાંખરે પાંખરાં તનઈ ગીઆંચ, ને જાને રાન ભથીઆરન-નો અવતાર આયોચ. લોકો જોશે તેખી નામ ધરશે કે મુઆં છેકજ ભીખારી થઈ ગીઆંચ કે ચાકર નથી તેટલાં કોઈ ખી-જાને રોજે રાખતાં નથી. મુવો લેઈ લેઈને કંઈ દોલત તો નથી લેવાનો કે હથથી ઘોરો તો નથી માંગવાનો ? દાહરાનો દોહર રૂપો ને જુલમ જુલમ તો બે રૂપ્યા રોજ લેશે, પૂણુ જીવને મુખ કેટલું થશે ?

ખીચારી માહરી સાથે માહરી પરી જેવી દીકરીઓખી આજે ખખે દાહરા થયા બેજાર બેજાર થાએચ. દીલમાંનો સ-દરો તો જાને ચુલાવાતીપરતું પોતું ! કોઈ ખાહરતું આવડે જસે

તેની દાંદા ગણીયા વગર રહેશે નહિ. આજે જ્યે દાહરા થયા
 ખપોરે જરા ઘોંતાવાનીની ફરસુત મલતી નથી, ને ખાર એક
 થાએય તાહરે જાને આંખમાં કોઈ સુધઆ ભોક્તું હાએ તેમ
 ઘોંટા મારેય. રાતેની પુરં પાઘરં ઊંધાવાનો કરાર નહી. નવ
 વાગે છેક ઘોંતાવાની વારી આવે તે છ વાગા નહિ વાગા તેટલાં
 તો ઝપ દધને ઉઠવું પરેય. મરેરે મુવો એ જીલમ કોણ ખમે ?
 સાખાસ છે પાસેના નસવાનજીને કે તેવનની ખઠરી આઠ સાહરા
 આઠ થયા નહિ તેટલાં તો જમીને સુધ જાએ ને છેક સીંત વાગા
 પછી આયા ઉઠારવા આવે કે નાસતો થંડો પરેય કે ચાહે થંડી
 મરેય ફરીને. આએ ખપોરે ખાધું કે વરી પાછો બે ધરી ખ-
 રદા નાખે તે તન વાગે મઝાથી ચાહે પીવા ઉઠ. એ તે જીવતર
 કુલવાએ, ને એ તે સુખ કુલવાએ. આએ શું ? ઘાંચીના બે-
 લની માફક પાણી પીવાનીની ફરસુત નહિ.

જોઈએ તો તહમે હાતલમાંથી ભોતું મંગાવો, ગમે તે
 કરો. આવતી કાલથી હું કંઈ ચુલો ખુલો મલગાવાની નથી,
 પછી તહમે જાને. મરે, ગરઠ ખરચીને * * * એ વાત તે
 કીઆ જોદાએ કહી ? પેલા કુહય તેમ રૂપજી કરે રૂપાલા ને
 વડુને થાય ઉછાલા, તેમ તહમે તો ખાઈ ખી તનદરોસ્ત થઈ
 દગલી પેહરીને ધરધર ઉતરી પરસો, પાણુ હાંચ્યાં તો આખો દા-
 હરો દેવાનીનો અવતાર આવશે. વાસન ઉજરવાનાં, ધોવાનાં,
 કચરો કાઢવાનો, નુછવા નાછવડું, છાંતવાનું, ચોક પુરવાના,
 દીવા ખતી કરવાના, લોખાન ધુપ કરવાનું ખધું એખલે હાથે
 કેમ કરી મરે ? મુવાં એ ધધેરાં વહીતરાંને લીધે એક નામનો
 ખખીઓ ભરવાનીની ફરસુત મલતી નથી આજે કેટલા કેટલા
 દાહરા થયા સારીની કોર માંડીય તો તેની બે ધરી હાથમાં લે-
 વાની ફરસુત નથી. મરે, કુતરાં ખીલારાનું જીવતર હજીર ભડું.

માતીદાખી, તહમે' કહેલો જે, સમજી હોયે તેખી નહિ. લોકોના માતીદા કેવા બઘરી પગ ધરું પરં થઈ જાયેય ? બઘરી કરારે કોય પર એસીને ભરે ને માટીડાઓ કચરો વારે, બચ્યાં છોકરાંને નહવારે ધોયે, રાંધે, સીધે, ને વરી આભીસમાં જાયે. મરેજી ! સુખે તે એવીજ બઘરીઓને છે જો.

તે સાથે વરી રેહયો સેહયો જીલમ તહમે કરોય. કાલે પેલો મુઓ રેહવા આયો તો તેને જતો મુકયો. ધુર નાખી તેનાં નામં પર ખાર ગારાં મુઆના ! હધાર રૂપીઆ માંગતોતો તો અધાર. મુવો રેહયો હોતે તો જીવને જરા કરાર નહિ થતે ? પણ ખસ સો ખરચીને સાવાયાની વાન કરવાની તેપ પરીચ તે. કાંહથી જાયે ?

વરી નહિ ઉતો ધોભી મુવો કોન જાને કીઆં ભસતાંમાંથી કાલે ઉથી આયો ? મુવો આવીને ઉભો કે ખાધ વાગા વાયુન ગે, પન ઝેર ખાવાની ફરસુત નહિ ને વાગો કાંહથી વાંચી લેઉં ? પુતલીને કહયું કે તું એટલાં કપરાં વાંચી લે તે તેના તો મીજાસ ગીઓ ને બખરવા લાગી કે મરે જોજ ઉઠીને એ પીરા તે કોન ખમે ? ધોભીને મકુંજે ઉંદીઆં આવજે આથ વાગે, શેઠ વાંચુન ગેલ. પન તહમે તો અખઈ રહ્યા ચરરર મરરર કરીને ચાલતી પકરોય તાહરે કોન માહરો ખાપ બંધેવી કપરાં વાંચી લેવાનો છે ? માહરે શું ? હું તો વાગાને એમનો એમ રેહવા દેઉંય પછી કપરાં ધોભી રાખી, આયો હોશે તો તે જાને ને તેતું ખાપ જાને. હું કપરાં તારવા ખારવાની નથી. જોઈએ તો ગાંસરામાંથી લેઈ લેઈને પેહરજો. એતલીખી ફરસુત નથી કે મેલાં કપરાં લખી આપું. પછી ધોભીને કહેલું કે જા મુવા તુમચી હાથે ગણી લે ને કેટલાં થાયય તે માલા કેહ કે આંમી માંદી રાખું.

આવતી કાલને વાસતે પુતલીને મોકું જે તું નહિ તે શીરી-

ન બેમાંથી એકુજન ચોખ્ખા ચુંતી મુકો તો તેહને સાંખો જવાખ
 આખો કે મહને ઈજારની કોર પુરી કરવાની છે ને શીરીન તો
 ફેહ જે હું તો નમુના ઉતારું. એ લોકોનોખી ખીચારીઓનો
 શું વાંક ? જરા કંઈ કામ હાથમાં લીધું કે ખોલ ખોલતાં રાત
 થરેથ. કાલે ખચારી શીરીનને મસાલો છુંડવા ખેસારી તો રાનખી
 આંખમાંથી કંઈ આંસુ પરે તો પરે કે ખોલવાની વાત નહિ.
 પછી ઉઠારી મેલી કે જા માએ ભરવાનું હોએ તે લેધને ખેસ,
 આંખ ખાંખ હરાન થશે તો હું કાંહ મરસ ? એક તો
 પરનાવા અદરાવા વગરની છોકરીઓ પરેલી, ને ખીજી તો
 કંઈ સાસરાં મુઆં મુખ દેખારવાનાં છે ? સાસુ તો રાન વહુને
 તાપ આપે કે વહુ માંદી હોએ તોખી ફેહશે કે ચાલરે મોરી
 ચોતરા ધો, કચરા પુંજ વાર. વરી રાન ફેતલીએક પેતખરીની
 કમજાત સાસુઓ આવેથ તે તો વહુને મરવાની વાત જોએ કે
 ખીજી વહુ આવે તો ખીજી વધારે રીત મલે. તહમુને શું છે ?
 ખધો જીલમ છે તે ખધરાંઓ પર છે. માતીદાઓને શું ? ખાએ,
 ખીએ, લૂએ, વાંએ, ઘોતા ઘોતા ફરે, આભીસમાં જાએ, આએ
 દોસતારને તાંહ ઊંચા, પેલા દોસતારને તાંહ ગીચા, ગોત ખીત
 સોત ખીત વાત કીધી, હસ્યા, ખોલ્યા ને દહારો કાહ્યો; ચાલ ભઈ
 પોઈશ.

૮ * * * આએ જગે ભીખાજી ભાખરા લખે છે કે માહરી પોતાની
 તરફના ટીકા હાં આપતો નથી પૂન ખેહસ્તનના સખુનનું દાહ-
 પણ વાંચનારની મુનસફીને સોંપું છું.

૪.

ભીખાલ ભાખરા જસનમાં જમીને રાતે અવારા ઘર આવ્યા,

“ ગયગત ન આઈ તુજકો કુચ અએ યાર બેગરમ !

યાર બેગરમ ! યાર બેગરમ !

કીસકે ગલેકા હો રહાયા હાર બેગરમ !

મમતીમે આઈ મેરી નહિ યાદ એક જરા,

લપતા રહાયા કીન્ને તું ખુનખાર બેગરમ ? ”

ન. મૈ. ખાનસાહેબ.

અરે વારેવા ભીખાલ ! તહમે તો થીક ધંધો માંડયોય. હવે રહ્યો સહ્યો એખી સોખ પુરો પારોય કે ? રાતે ખાર ખાર વાગે ઘેર આવવા માંડયું એખી સારી વાત ! વાર જ્વેતાં જ્વેતાં દોરાખી તનઈ આયા કે એએ આવશે, ઘરો ચપકામાં આવશે; પણ તહમે તો જીભર કોન જાને કાંહ મોજ મારવા ભરાયાતા ? ઉજાગરો કરતાં કરતાં હાંજીઓ સરકમખી થઈ આયો પણ તહમે તો જીવને નીરાંત કરવા સઘાવેલા તે પછી બધરીને સરકમ થાએ કે ખરકમ થાએ તેમાં તહમુને શું ? રરશે રવારો. સાથે લાગી, માહરી સુંના જેવી દીકરીઓનેખી ઉજાગરો કરાવ્યો કે ભીખાલ તો કોન જાને કાંહ જાને ભરાયા હોશે ને ઘેરમાં કોઈ ભરઈ

જશે તો માલમખી નહિ પરશે તેથી એમખી' ને એમખી આ-
 વેનેજ સુવા જજો. તેખી ખીચારીઓને સાથે લાગો સરકમ થયોય
 ને તાપ આવેય. તહમે એવા કાંગલા કુંગલા થઈને છટકી
 નાજીઓ; એવી તાલ તો મહનેખી આવરેય. પેલા કેહે તેમ
 પોર મુઈ સાસુ ને ઓન આયાં આંસુ. માતીદાની તાકાત શું
 કે ખધરીના હાકમ વગર કેઠખી સસરે? ઉઠારેલો ઉઠ ને
 ખેસારેલો ખેસે તે તે માતીડો. માતીદો તો ખધરીનો ફર-
 માવેલો ખંદો ! ખધરી કેહે કે ઉઠ તો ઉઠ ને ખધરી કેહે કે ખેસ તો
 ખેસે તે તે માતીદો કેહવાએ આવે તો શું ખધરીને કેહ્યા પુછ્યા
 વગર જાંહ ગમે તાંહ ભટકે ને ઘેરમાં તો થોખવાની વાતજ નહિ;
 દાંદીઆ સાથે આવે ને મરઘા સાથે જાય ! સાખાસ પેલા ના-
 હનાભઈ મેહતાને કે ખીચારો આટલું કમાએય તે છતાં ખધરી
 જેમ ચલાવેય તેમ ચાલેય. આભીસમાં ફરતાં ફરતાં પર
 હકુમત ચલાવેય. એકને જગે પાંચ સીપદઓ ને હમાલો
 દોરાવેય તોખી ખધરીના હાથમાંથી તરત દોરી જઈને ચા-
 હેનું અજીથું 'ખ્યાલું' લેઈ પોતે ધોએ ને ખધરીને ખાઈ વ-
 ગર તો હાંક મારે નહિ. ખધરી કેહે કે આજે ખહારનાં ખધરાં
 મલવા આવવાનાં છે વાસતે ઘેર આગલ તહમે સકારા ના
 આવતા તો ખીચારો તેમજ કરે ને આભીસમાંથી સકારે છુ-
 ટે તોખી કેઠ કેઠ જઈને ખધરીએ કેહ્યું હોય તેજ વ-
 ખતે ઘેર આવે. વરી પાછો ખીચારો ઘેરનું તેટલુંજ કામ
 ઉઠાવે. વરી ધોભીને કપરાં લખી આપે, વાંચી લેય, તારે, ઉ-
 નચાં નીચાં કરે ને ખધરી કોચ પર અઘેલઈને નુસપેપર વાંચે.
 એ તે માતીનું સુખ કેહવાએ. તહમારી માફક ખધું ઘેરનું
 કામકાજ ખધરીની પર નજીને ખહાર જાએ ને જાહેરે ગમે
 તાહેરે ને જાંહ ગમે તાંહ ભટકીને ઘેરમાં આવે તે કંઈ સુખ
 નહિ. તે દાહેરે તહમને કેહ્યું કે ભીખાજી આજે જરા અરઘા

દાહરાની રંગ લેઈને ઘેર સકારા આવળે. હું નવજન્મધને તાંહ ઘણા દાહરા થયા નથી ગેઈ તે તાંહ જ્યાંની છઉં ને માહરી છોકરીઓ આગલ કોઈ નથી તો તેટલુંખી કુહયું નહિ થયું. હવે તહમે ઘેરજ માંડયું તાહરે હું એમ પુછું કે તહમે ખધીના થાવો કે નહિ થાવો. મુવો ખધો જનમજ એમાં ને એમાં ધસધ ગીઓ પણ તહમને કંઈ તેની અસર થઈ નહિ. મરે ! માહરાં માએ ખાપને ખી કોઈ ખીજી નહિ મલ્યું કે આએ તોક ગરે. ચોરવી ? હું તો એ માતીદાથી બેજાર થઈ ગેઈય. દીન ઉગે એનો એજ ખરાપો તે મુવું કામખી તે કેમ મુજ પરે ? જસનમાં જોભરવા ગીઆ તે કંઈ ખધરી છોકરાંનો વિચાર નહિ આયો કે ચાલ તે લોકોનેખી બજારના બે તણ રૂપીઆ આપી જાઉં કે સખે બેસીને ખાએ ? રાજ ઉઠીને મુવું ધાન દાર જોભરતાં હવે તો મોહને ફીનખી આવેચ. પાસેના જીવનધને તાંહથી અવાર નવાર આવ્યા કરેચ તે લેતાંખી હવે તો શરમ લાગેચ. પરમદાહરેખી ખચારાંએ હુંની હુંની મતરેલ મોકલી, પણ કોઈ દાહરે આપરે તાંહથી ખચારાંને દાઝી રૂાતલીખી નથી પુછઈ. કુહશે કે મરે કેવાં નક્ત છે કે મોકલીએચ તે તીમલાંની માફક ખાઈને બેસેચ. તે દાહરે માહરો વિચાર થયો કે ચાલ આજે ચાંદરાત છે તે બે ચાર પોરી કરી જીવનધને તાંહ મોકલું પણ જોવા ગેઈ તો પેતીમાં ખાનખી થઈ રહેલી તેથી મદદના જીવને કુરાપો કરાવીને બેસી રેહી. હવે તો તહમારં ખમતાં ખમતાં મારું સીનુખી મરી જાએચ ને કોઈ દાહરે ઘેરખાર છોરીને હવે તો નાહસી જવશ. મરેરે, આગ લાગે એવાં ઘેરને ને ખારને સાથે !

* * * હાં ભીખાજી ભાખરા એવી નોંધ કરે છે કે બેહસ્તન હોમલીખાઈના મદાના આવા પતપતારાથી હું એટલો ખધો

તો કંતાલતો હતો કે જો કર્મમાંમાં મહને આરામ નહિ મલતો
 તો હું મનસુખ્યતું ગંજનપ્રમુદ લાથમાં લઇને ઘેસતો કારણ
 કે મેં જમશેદજી પીતીતની કવિતામાં વાંચ્યું હતું કે—

“ ઘરના કંકાસમા,
 ગમના કાલાસમા,
 તન મનના નાસમા,
 કોણ છે ઘેરખાડીમા ?
 તો બહી કવિતા.”

૫.

એક જુની પડોસણ હોમલીખાઈને મલવા આવેછે.

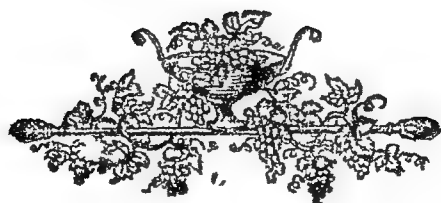
મરેરેભીખાજી! ખઈરાં માતીદાનો તમુને તો કંઈ મલાજને મલેજ નહી. એ કુખે તો હું ખરી ખરીને ખાખ થઈ જાઉંચ. મુકું. માતીદાના ખરાપાથી દીલ પરતું માસખી તવઈ જઈને હવે હારકું ને ચામરૂં રહેલું છે. ખહારનાં ખઈરાં મલવા આવે કે આવેજ નહી ? પારકાં ખઈરાં ચોરદામાં આવે ને તહમે ચોરદામાં ચરદઈને પરો તો પછી આવનારનો મલાજને શું ? એ કુખે તો કોઈ ઝાજી મલવા આવતુંખી નથી. માતીદાઓને તો પારકાં ખઈરાં-ઓનો ચોરોખી નહી વેવો વેઈએ. તેને ખૂદલે તો તહમે ગામરીઆનાં નવજખઈ કાલે આયાં તેની સાથે જાણે કેટલાં વરસની મોહખત હોય તેમ તાહેલે લાગી ગીઆ. હું કેહુંચ મારું હવે હું માહરો જાન કાહરી નાખશ. ખાહર વાત જશે કે હોમલીખઈનાં ઘેરમાં આયાં ગીયાંનો મલાજને નથી, તો પછી હું શું તહમારાં ઘણુનાં કાહરી લેવશ ? હજીર તો માહરી કાચી કુમારી છોકરીઓ પન્યા વગરની પરેલી છે ને તહમે એવાં એવાં કોટક કરતા ફરોચ તે ઠીક નહી. •લોકોના માતીદાઓ કુવા શીઆણા છે કે પોતે ઘેરમાં હોય ને હજારશેઈ ખઈરાં મલવા આવે તોખી જાણે ઘેરમાં છેજ નહી તેમ ભરઈ ખેશે. પન તહમે તો ચોરસંતાવા ભરાવાને ખૂદલે ગામરીઆનાં નવજખઈ સાથે તેણુની દીકરી, જમઈ, વેહવાનની વાતો ચલા-

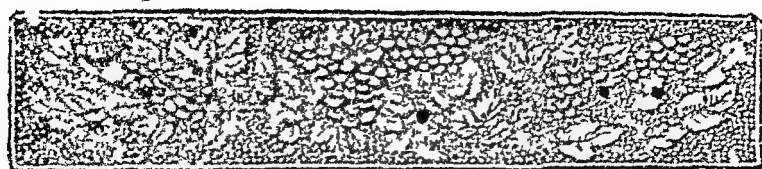
વવા માંડી. તહમુને શું તેની દીકરી સાસરે જાએય કે નહી
 તે પુછવાનું? તેની દીકરીનું ત્લાગતું હોય તો તેની સાથે નાત-
 રંજ કાંએ નહી કરતા કે પીરા ઓછી ! હું ઘેરમાં મુવેલી ઉતી
 ને તહમે ખાહરનાં ખધરાં સાથે એટલી છુટ લીધી તાહરે હું
 ઘેરમાં નહી હોતે તો તહમે શું ખી કરતે ! જો બોખાલું ! હું
 તહમુને ખધાં છોકરાંઓનાં દેખતાં કેહુંય કે એ વાત થીક નહી.
 પછી ઘેરનો સાખો પરી જશે. એજ કુખને લીધે તો કોઈ મુકું
 છાટી ચલાવીને એ ઘરો મલવા ભેટવા આવતું નથી. પતેલનાં
 કોલીખધને કેહવારી કેહવારીને રેહી કે વાડું મરી જાઉં ફરસુદ પર
 તાહરે, એ ઘરી આવી જાએ, સાથે મલી સુખ કુખની એ વાત
 કરી જીવ વેરીશું, તો તેવનખી કેયાં તહમારે લીધેજ અખારા
 કર્યા કરેય ને જાહરેખી માનસ મોકલુંય તાહરે કેહવારેય કે
 “ માએ શું કંઈ ઘેરમાંથી ખાહર નીકરવાની ફરસુદજ મલતી
 મથી.” તે દાહરે માકાશાનાં ચલખધ પોતાની દીકરી નાજાંમા-
 એને લેધને આયાં પણુ તહમે કેયા ઘેરમાં તેથી તેવન નહી મા-
 એ જરા માહરી ખેહનને તાંહ જવાનું છે કરીને ઉભાં ઉભાં ચાલી
 ગીઆં. આવી વાતથી તો જાણે માહરું નાખ નીકરી પરેય.
 શાખાસ છે પાસેના કુંવરજીને ! તે દાહરે હું જરા તેવણની વી-
 રખધજીને મલવા ગેધ ને જીભરું ઓરદામાં ખેસીને જમતાતા તે
 મહને જોતાંને વાર ભોનું મુકીને ઉઠી ગીયા ને પોતાની દીકરી
 પાસે પાસેના ઓરદામાં ભોનું મંગાવીઉં. મેં કહયું કે કંઈ
 નહી રે ખા તહમે કાંએ ઉઠી ઠીઓય હું તો જરા વીરખધજીને
 ઘના દાહરા થયા મલી નથી તે મલવા આવીય, તોખી ખચા-
 રાએ કંઈ પાછો જવાખખી નહી આખ્યો ને શરમમાં ને શરમમાં
 નીચું ડોકું કરીને ચાલી ગીઆ. વચમાં ખુરસી પરેલી ઉતી
 તેખી ખચારાને ઘરરર કરીને શુંયનમાં વાગી પણુ ખીચારા જાણે
 કંઈ વાણુતા નહી કરીને ઉભે પગે જતા રેહ્યા. એવા માતી-

દાઢ' તો મુલખી નહીં થાય. માનીદા તો એવાજ હોજે ! લોકોની છોકરીઓને તેઓની સહીઓ કુવો મલવા આપેય કે જાને આપરે જોયાજ કરીએ, પન ખીચારી માહરી છોકરીઓ આગલ તો તહમારાં કુખે કોઈ પોતાની છોકરીને મોકલવાની હીમત જી નથી કરતું. કંઈ જોદાએ જખાં તહમુનેજ આપીય કે ? જેની તેની સાંથે જરા જરામા ઓરખે નહીં ઓરખે તોખો ખકખકારે કરીઆજ કરવાનો ! તે દાહરે પુટલીને જસાવાલાંનાં જઘણની છોકરી મલવા આવી તેની સાથે તહમે વાત કીધી હોશે તે પોતાની માએને જઘને કુલવા લાગી કે પુટલીખઘના ખાવાએ માહરી સાથે વાત કીધી ને પુછયું કે "તાહરા ખાવા કેમ છે." મહને તો એવી શરમ લાગી કે દીલમાંનું ખદીઆન ખધું પસીનાથી ભીજઈ ગીયું.

* * આએ વાએજ પર ભીખાજ ભાખરાએ ઘણા લાંબો સેરો માર્યો છે પણ તેવણનાં 'મેનીઉસક્રીત' નો કેટલોક ભાગ કમારાં ખાઈ ગયલાં હોવાથી જેમ તેમ આટલુંખી ભારી સખ્તીથી ઉપજાવી કાઢકયુંછે. ભીખાજ લખેછે કે ગ્રામરીઆનાં નવાજખાઈ અમારાં અધાર વરશનાં જીનાં ભારત હતાં. જ્યારે અમો સાથે રેહતાં હતાં ત્યારે વારેઘડીએ તેવણ પોતાનાં કુટુંબ સખંધી ખાખદમાં માહરી સલાહ લેતાં હતાં. એક દાહડે હોમલીખઘના હાથ ચોખ્યા ન હતા ને મહને છાટીમાં પેન મારી, આવી તો માહરી બે દીકરીઓની સાથે માહરી છાટી પર રાઈ મારવા લાગાં અને માહરી ખીજી રીતે માવજત કીધી. એવી એક ખડોસણ માહરે તાંહ મલવા આવે અને હું "પેલા પાસેના કુંવરજી"ની માફક કેમ નાહસી જઈ ? માહરી હોમલીખઘનો નીતીનો કાયદો અજખ તરેહનો હતો. પોતાના વરે અધાર વરસની એક જીની ખડોસણ સાથે તેવણનાં દેખતાં વાત કીધી તે તેવણને નાલાયક લાગ્યું પણ કોઈ કોઈ વેલા જ્યારે

ગાહરા દોસ્તદારો મહને મલયા આવતા ત્યારે જો ઓરદામં
 તેવાણુને કાંઈ કામ પડતું તો ગમે એવાં કપડાં પર તેવાણુ આવતાં
 પછી દિલમાં પેતી હોય કે ફક્ત નેતનો સદરોજ હોય. આએ
 વાતથી હું એવો લજવાતો પણ હોમલીખધને છેડીને હું કાંઈ
 ઉભો રહું તેથી ગલે ગાંઠ ને મ્હોડે કુચો મારીને બેસતો. 'પ-
 તેલનાં ફોલીખધએ હોમલીખધને મલયા આવવાના અખારા
 કીધા તેવું તો કારણ જુદુંજ છે. ફોલીખધએ હોમલીખધને
 હૃદયે કંઈ વાત ફેલી હોશે તે હોમલીખધ લાગલાં ફોલીખધની
 બેહનને ફેલી આવ્યાં જેથી બેહન બેહનોમાં મારામારી થઈ. તે
 દાહડથી ફોલીખધએ માહરે તાંડ આવવાના અખારા કીધા.

૬.

હોમલીખાઈનાં ખેલસતન માએની છવીસમાં વરસની
ખાંજની ખજાર ભીખાણ ભાખરા લેઈ આવ્યા.

મરેરે ભીખાણ ! તહમે તો આદમણ ગીઆને ધધેરા વ-
સાવી આયાળે. મુવું ખજાર લેવા ગીઆ કે મસકેરી કર્યા
ગીઆ ? આને તે ખાજનું ખજાર કહે કે ? ખજારમે અંદુસ
કકરી વકરી જાએચ ને તહમુને મારકીત જેવી મારકીતમાં અં-
દુસજ નહી મલીયાં ? આએ પપેનાસ ખાજને વાસતે લાયા કે
ઉતાર પર મુકવા લાયા ? મુવું અરધું પપેનાસ ! તેને હું રં
કરું ? ખે ખાજ, એક અફરગાન ને એક ફેરાલીમાં મુવું અ-
રધું પપેનાસ તે શું ચાલે ? ખજારમાં ફેરી કાંઈ છે ? માહરાં
ખેલસતન માએને ફેરીના દાહરા ફેરી વગર જરા ચાલે નહી
ને તેવણુનીજ ખાજ ફેરી વગર ભરું ? મરેરે જીવતાનુંજ કરી-
એ ને મુવાંને તે શું નાખી દેઈએ ? ખીચારાં મુવાં વરસ દાહરે
એક વખત આશા કરીને આવે, તો તેને આએ પરમાણે રં-
જા કરીએ ? ખેલસતનને કારેલાં ને ફોખી વગર તો જરા
ચાલે નહી. મોઘાં કે સોઘાં પાણુ કારેલાં ને ફોખી આપી એ-
ટલે ખેલસતનને મનસે ખધું આયું. તેવનનીજ ખાજ ઉપર
કારેલાં ને ફોખી વગર હું અસતમ બનાઉં ? મરેરે એવાં જી-
વીઆને ને મરેરે એવી દીકરી જમઈ ! આએ ખદામ ફેટલી
લાયા ? ખસ, અરધો શેર ! તો તહમારી મુઘ મુઘ ગેઈતી કે

એમાંથી સીગરમાં શું નાખશ ? પોરીમાં શું નાખશ ? ને આ ઉદમાં શું નાખશ ? ધાનમાં શું નાખશ ? ને ખીમાંમાં શું નાખશ ? અરધો શેર ખદામને શું કરું ? વાપડું કે નાખમાં ફુંદું ? જરા માટીડા જેવા માટીડા થયા તો જરા અકલ તો વાપરીએ.

ગામમાં લીલાં અંજીર રેવ રેવ થાયેય ને તહમુનેજ નહી મલીઆં ? લઈ લઈને સઉ કરામાં સેદડીના સાંઠા લેઈ આયા. તેને શું ઘોઈને પીવાના છેએ, કે રાત તહમારી ખઈરીનાં દોઢાં માદવાના છેએ ? જાએ, જાએ, અવે જરા અકલ પકરો. પીસવાલીસ વરસની ઉમર થઈ, ને અવે અકલ નહી આવશે તો, શું ધરપણમાં આવવાની છે કે ? તહમારાં ખેન કોતક ખેતાં જોતાં હવે તો માહરાં સીનાંખી ગરી જાએય.

આએ શું મરઘી લાયા કે તહમારી આઈખાઈનાં કોતક પારીં આયા ? મરઘી તો નહી પણ મુઆં કોનલાં તો છે. તે માહરે મેં ખાઈનેથી દશ દશ આને એવી તો મરઘી લીધીએ કે જાને ચાર ધરી જોયાજ કરીએ. પુતલીનાં વરસપર એક કપાવી તો સમારતાં સમારતાં હાતમાંથી પરી જાય એવી ભારી ! રૂંકાપીઆ પછી કંઈ સીનામાં ઈંદાં, કંઈ સીનામાં ઈંદાં કે આપરી નજરખી નહી ઠરે ! એને તે મરઘી કુહું. આએ તો શું ? મુઆં કોટલાં ! શુ જાહસીઉં એતું ? પંદર આનાની ખે ! મરેરે ! રરતીનાં આંસુ ગુછાવી, આયા તહમે તો. મુઆને પંદર આનાની ધાર ધાલી. મુવો વેચતો મરે મુવો ! મુઆ ભસતે ગી-આ ને કોહીએ કે મુઆ ખાતલે પરીને ખાજે.

વારું જરા પોરીમાં ને કરવઈમાં છાંતવા ગોલાખ ખી નઈ આયા ? તેખી તહમુને કોહીએ તાહરેજ લાવે ? ધાનમાં નાખવા- માં મદ્યાલો કાંડ છે ? આટલી એલચીને શું કરું ? ઘોઈને પીઉં ?

એક દોઢીમાં રાંધું શું ? ને રાખું શું ? મુવો ખાપ ખાએ ને દીકરો * * * જાએ એવી વાત. એ તો થઈ. મહને રાત દીસતું અસતમ ભનાવાનું તેમાં એક દોઢી તે કેમ ચાલે ?

મન ખાન જોઈએ, એક મન ધી જોઈએ, તેમાં તમે પાન સેરે ખાન ને દશ શેર ધી લાયા તેમાં માહરું શું વલીઈ ? એમાંથી મીથઈ તે શું થાય ? ને રંધાય તે શું ? ને લોકોને ઘેર મોકલવા ચાકલવાનું તે કેમ ખને ? દરરોજ લોકોને તાંડથી તરેહવાર મીથઈના ખુમચા આવેચ તે ખાતાં ખાતાં અવે તો મુઈ શરમખી લાગેચ. આપરે લોકોનું લેયા કરીએ ને આપરે તાંડ કંઈ ખાજ રોજ હોએ તાહરે આપરે લોકોને તાંડ નઈ મોકલીએ તો પછી આપગ દાનદા નઈ ગણાય ? લોકો એમ નઈ કેહે કે મુવાં ભીખાઈમાં છે ? લોકોને તાંડનું આવેચ તે લેચ ને પોતાને તાંડ કંઈ હોએચ તો લોકોને તાંડ મોકલતાં નથી. માહરો વીચાર ઉતો કે ચાલ આએ ખાને એક ખુમચો પતેલનાં આસીખઈને તાંડ, એક ખુમચો વીમાદલાલનાં વીલરખઈને તાંડ, એક ખુમચો સરાફનાં શુનાખઈને તાંડ, ને જરા ચાસની પાસેના વીરખઈજીને તાંડ, ઘેરવાલાના માપર, ને હેઠનાં જીવનખઈનાં ઘેરમાં મોકલસ. પણ કાંઈથી મારાં લેથરમાંથી મોકલું કે તમારાં તોઢાંમાંથી મોકલું ? જાને આએ વખતે શું કરું, જીવ પર કરું એવું થાયચ. પણ દમ ખખસ કરીને જેસી રેઈચ. માતીદા એવા અભાગીઆ તાહરેજ એટલું સોસવું પરેચ કેની ?

* * * આએ જગે ભીખાજી ભાખરા એક દુકાન નોત મારે છે કે ફરત, તરકારી, મેવો, ધી, ખાંડ, મસાલો, મરઘી ને ખીજી પરચુટણ મલીને ખાસા પચીસ રૂપીઆને ઘેર ગીઓ તોપણ હામલીખાઈની માએની છેક છવીસમા વરસની ખાજ પર આએ ખરચ હામલીખાઈની ખાતરમાં આયો નહી. વલી વધારે અજ-

સારું સારું ખાવાનો ચસતો થયોય તેથી. દાંત પાંધરા નહીં રહે તો જરા દાંતને બાંજ્યે. લોકોના માતીડા તો કેવા ખઘરીને તરેહવાર મોજ કરાવે. ખઘરીને વાસતે ખાહરથી કેક મકરૂમ ને પુઠ્ઠીંગ પઘલાવે પાણી તહમે તો અવલજી જેવા ખઘરીને અવારવાને ખદલે ખઘરી પામે માંગોય. લોકોની ખઘરીઓ તો વરની સાથે મદમને તાંહ આધસકીરીન આધ આવેચ ને મરે તે લોકો વાત કરે ને જાણે આપરાં મોહનામાં મોર છુટે. જીવતર તે એવી ખઘરીઓ નું કેહવાય !

આભીસને નામે ખાહર જાય ને કોણુ જાણે કાંહ કાંહ ભૂટકીને આવે ને વરી ખઘરી પર સામખો દમ ! એ કંઈ તહમારો દમ હંધ્યાં ખઘ્યાં ચાલશે નહીં. સમજ્યા કે ? ગરમ ગરમ ખાવાના ચસતા હોય તો મુગા મુગા આભીસમાંથી પાંધરા ઘેર સાંજે આવીએ. ખાવાનું ધુખરાયચ તેનું હું શું કરું ? શું તપીલી પર ચહરીને ખેશું ? લોકોના માતીડા સહવારે ચાહે પીધી કે તરત જમીન લેધને ખજારમાં દોરી જાએચ. પાણુ તહમુને તે ગામ ખાંનાની ફીશીઆગે તે ખજારમાં તહમારાથી કેમ જવાય ? તહમે તો ચરીમ ધરીમ જેવા ખઘરીના જીવ પર પડાય. લોકોના વર ઘેરમાં એવું કામકાજ કરેચ કે જાણે આપરે જોયા જ ક્યે. લેવોની પાસેના લીમજીભધ. સહવારનાં તેવણુની ખઘરી હજીર તો સુતેલી હોએચ તેટલાં ખરી ગજજરના ઉઠીને કેવા ચુલો મલગાવેચ ને હાંદા કરસીઆ ઉજારેચ ? ચાહે મુકીને છેકે ખઘરીને ઉઠારેચ. મહીનાના પંદર દાહરા રાંહનીનો ક્યારો કાંહરતાં તો હું તેવણુને જોઉંચ. એટલું છતાંખી ખઘરીના તરેહવાર ખોલ ખમેચ ને ખઘરીને “ ખાધ, ખાધ ” કરેચ. ગીઆં આતસનાં પરભ પર પોતે ખામખા આભીસમાંથી ઘેર રહીને આખી રાંહનની ઘોધને જાને દીવાની જોત જેવી સાફ કીધી ને ખીચાર પોતેજ ચુનો ઘોરવા લાગા એ તે ખઘરીને મુખ, ને

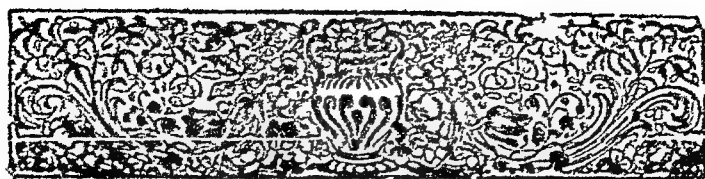
પર તો એવાજ બૈઠ્યો. આયે તો મુઠું શું ? જાને ગોલામરી
 વેચાતી લાયા હોયે તેમ બધું બધરીજ કરે ! બધરીજ રાંધે !
 બધરીજ વાસણ ઉભરે ! બધરીજ કચરો વારે ! બધરીજ ઇટકો
 કરે ! બધરીજ પથરો કરે ! માહરાં પાંખરાં એવાં પતકઈ જાઝો-
 ચ કે જાને શુંતુ શું કરે ? સઉ કસામાં તમુને મોહતી મોહતી
 તચાકરી ફેરીને ભણવાતું ધણું આવરેય. પણ એ બધા ઘોંગ
 હું સમજીય. તહમે કંઈ એમ ના સમજતા કે હું સમજતી
 નથી. મન એવાં હરામ હારકાં નહી રાખીએ. હારકાંને જરા
 ભાંજીએ ને ઘેરમાં હોઈએ તાહરે જરા વાંકા સીધા થઈએ. સ-
 મજીઆ કે ? હવે જરા બાલ પાકવા આયા બાલ, તેથી અકલ
 પકરો. ખરાખા ને ખરાખામાં માહરો આખો જનમ અતવૂઈ
 ગીઓ પન તહમે નહી સુધરીઆ. મુઆં માહરાં માયે બાપ-
 નેખી કોઇ ખીજી મલીઉતું નહી કે મને હંઈઆં લાવીને ફસાવી ?
 ફરીથી જો માહરી આગલ એવી લાહરી કીધીય કેની તો તહ-
 માઈ કીધું તહમે જાને. તહમે જાનો કે નવ વાગા ને લાવો
 લાવો નામતો લાવો તે હવે કંઈ ખનશે નહી. એ તો રાઈના પાર રાતે
 વહી ગીઆ. મુઆ શાના પાર પર એટલો બધો દમ ? શું-
 લાખ આપેય ને કરોઈ બખશેય કે તહમુને મન ભાવતું રાંધીને
 ખવાઈ ? ભોતું શેઠને વરી ગમતું નથી ! કાંયે નથી ગમતું ?
 ચાલો તાહરે કાલે ઉઠીને એમખી કોહજે કે મહને બધરીખી ગ-
 મતી નથી. જાઓ, જાઓ, હવે જરા વરશ પરમાને અકલ
 રાખો. છેકજ ચરી ચુકી ના જાઓ. ખીજી જેવી જો બધરી
 મલી હોતે કેની તો તહમુને સારી કાની દેખારી આપતે, એ તો
 તહમારા વરાવાનાં પુન કે હું મલીય તે તહમાઈ બધું સાંખીજ
 જાઉંય. પણ હવે તમે ખાતરી રાખજો કે હું કંઈ તહમારો
 એવો દોર ખમવાની નથી. જાઓ, બૈઠ્યો તો ઘેરમાં આવતા
 ના. જાંહ સાઈ સાઈ ખાવા ખીવાતું મલે તાંહ જાજો. હંઈ-

નરનની છોકરીની સુકથી પરશે. ને એક બેહુડું માહરા મામા-
 ના સસરાની કાંકીનું બેઠશે. એ બધાંની તીપ મેં ઉતારી રા-
 ખીય ને બે સહવારના પોહરમાં તહમે નથી લેઈ આયા તો
 તહમારું કીધું તહમે જાને. અધાર દાહરાના નાખી દેતાં નહી
 તોખી દોહરસો રૂપીઆ થશે તે લાવસ કીઆ માહરા ખીપને
 ઘેરથી ? છ મન તો ખાંનજ બેઠશે; ધી કંઈ નહી તો ચાર મન
 બેઠશે; તન મન કોપરેલ લાગશે. ગીએ વરસે તન મન ધી
 મંગાવીઉં તે મુકું દસ દાહરામાં થૂંઈ રેહ્યું. વાસતે નહે જરા
 આંખ ઉંધારો ને કંઈ લાવીને ઝાંશો કે વગે મગે કરતી થાઉં.
 કાલને કાલ બે ફરા ઘઉં લાવીને જાંસજો કે ચુંટાવતી વીનાવતી
 થાઉં. બે વરી કેઉંચ સાફ તમુને, ગીએ વરસની માફક કોઈ
 રરતીનાં આસુ નુછાવી ના આવતા. સોજા ખનસી ઘઉં લાવજો.
 મજાના ભરેલા, સામરા, ને સુમારા તો એવા કે જાણે ચુંટતાં
 ચારી શોભી રહે. રાન સુખલી ગોરાની આએ વરસે એવી
 જાયી થઈય કે પચાસ રૂપીઆમાં એક અરધી ચોછી લેવા ના
 કેહેય. રાનને ઘણીખી સમજાવી કે રૂપાનનાં કામમાં સવાખ છે
 પણ રાન તો પચાસ રૂપીઆનેજ ધરી પકરી બેઠીય. હા, વરી
 નવું અફેરગાનીઉં એક બેઠસે. નવાજ માસીના પેસતનજીને
 તાંહ એવું મજાનું રૂપાનું અફેરગાનીઉં છે કે જાને ચાર ધરી
 આપરે બેયાજ કરીએ. ધમખારમાં મુચો એક તો નવો ખુ-
 મચો ઇજાવચો બેઠએ ! સીઆવને વાસતે બે ખંગાલી જીની
 મલમલના ચાર તાકા નથી લાયા તો તહમુને ને મહને પંચાતી
 થશે. હા, યાદ રાખજો. મુકું ઘેરમાં હાંદી આરસીનું એક
 ખી થોખલું મલે નહી. કેઠથી લાવીને જાંસસો તાહરે. લોકો
 દોહલાના ચોડદા એવા હો સનગારેય કે બોલવાની વાત નહી.
 મુવા ઘાતાં ગરીઆંખી ગનપતી ગવલી જેવે દાહરે બેચાર આર-
 સી હાંદી ચોરવેય. ગીએ વરસે તહમુને કેહી કેહીને બેજાર

થઈ કે આપરા પેહલવાનોની આરસીઓ લેઈ આવેા પણ તહ-
 મુને કેહવું ને પથર પર પાણી રેરકું ખરાખર. રાન કોઈ કોહ-
 લી કુંજરી મદમનો આરસી લીલાઉમાંથી ઉંચકી લાવવાનું ત-
 હમુને સુજશે પણ આપરા ફરેસતા જેવા અસો પેહલવાનોનો
 આરસીઓ લાવતાં તો તહમુને ધધરીને તાપ આવેચ. પેહલવા-
 નોની આરસીઓ હાથ તો દોઢલાં આગલથી સેહતાનીઅતખી
 દુર થાય, પણ તેની તહમુને અકલ કાંહ છે ? આજે તો ઘેર ઘેર
 લોકો પીતૃલની મારી કરાવી રાખેચ ને જેને ખોદાએ આપીઉં
 હોએચ તે તો રૂપાનીખી મારી કરાવીને અમસાં પોતાનાં રૂ-
 વાનને ખુશી કરેચ. પણ આપરાં તો રૂવાન ખીચારાં કાત, ચહ-
 રેલી જુની ખખ જેવી મારીમાંજ ગોઠવાયચ જેથી જ્ય મુવો
 ખરીધધન ખાખ થઈજાએચ. વરી તમારી આઈ ખાધના દોરા
 ખારવા છારીઆં જેવું જંગખારી સુખર ના લાવતા; સોજાં મલખા-
 રી સુખરના કપા ખે લાવજે કે ચુલામાં મુકીએ ને આખો મોહલો
 ખેહક ખેહક થઈ રહે. કોરીનું સોજાં પાનસેર લોખાન લેતા
 આવજે નહી તો આદમજી ગીઆ ને ઘઘેરા વસાવી આપ્પા તેમ
 ના કરતા. સોજે જેવો મેવો લેતા આવજે. વરી કોઈ મુઆ
 નેમા ધાંધીની દુકાન પર ના ધકેલા ખાતા પણ પગ ભાંજને
 જરા લાંખા ચાલીને ભીદીખજર જજે ને મગોલની દુકાન પરથી
 લાવજે. માંડનાને દાહરે ચાપત કરવા પરસે, વતલી માચીને
 દાહરે પાયલીના પોપટજી કરીને લોખાન મુકીઆ વગર કંઈ
 ચાલસે ? અસતો ધમખારમાં મૌથઈના ખુમચા ભરવા પરસે.
 ઘદાંને વાસ્તે રોજ ઉઠીને તહમારી પાસે હું કાંહ ભીખ માંગતી
 ફરસ ? તેથી એક હજાર ઈદાંનું માતલું લાવી મુકજે. આચાં
 ગીઆંને વાસતે દોઢલાંના ઓડદાના ઉંખર આગલ ઓછામાં ઓ-
 છી આઠ દશ જેરી નવી સપાત મુકવવી પરસે તે લેતા આવ-
 જે. જે ભુલતા ના. નારોજને દાહરે ઘેરમાંનાં ખધાં પેહરી

ઓઘીને ફરસે ને ખીચારાં સુન્ના જેવાં રવાનજા જેસીને ખરસે કે ? ખઘાંને સારું નહીં તો, આએ છેડલાં વરસમાં તને ચાર રૂવાન થઈ ગીઆં તેને સારું તો નવાં કપરાં બેઢશે. જે સુધસના ગ્રાસ બેઢસે, માહરાં બેઢસતને પુઢને તો લાહે ધની ગમતીતી તે એક સેકારની લાહે તેવાણને વાસતે મુકવી પરશે. બેઢસતને ખાસીને તો સીવીઆ ભરીઆ વગર જરા ચાલે નહીં વાસતે તેવાણને વાસતે જે એક રૂપીઆનું રેસમ, સોજી જેવી એક કાતર, ને એક મજનો જેવો સુનાનો ચસમો મુકવો પરસે. હજુર તો વરાવો છે. તે દાહરે ખચારાં રવાન પાછાં ફરશે તે કંઈ ખાલી હાથે જવાનાં છે ? રવાનના રસતા ખરચના પૈસા બેઢસે. લોકો તો તરેહવાર હીરા મોતીનાં ધણનાં મુકીને હોસાનગર થાય પણ માહરી પાસે તો વાલની વીતીખી નહીં મલે કે મુકું, તેથી હું તો ખઘી વાતે માહરાં મુઆની આગલ સરમીદગી છઉં. મોહનાં પર તોખરો સારો ચહરાવીઓ ? હું તહમારા એ ખઘા ઘોંગ સમજુચ. જીવતાંને તો ફરારો પણ ખીચારાં આસાવંત આવેલાં મુઆંનેખી કકલાવસો કે ? એમાં કંઈ ખાદાએ રાજી નહીં વાસતે હવે જરા સુધ જુધ ઠંકાણે રાખજો.

* * આએ વાએજ પર ભીખાજી ભાખરાએ ધણો વાંચવા લાએક સેરો માર્યો હતો પણ કાગજ લાંબો વખત પડી રહ્યાથી ઉઠાઈ ખાઈ ગઈ હતી, જેથી ભીખાજી ભાખરાના સઉથી ઉપયોગી સેરાથી આલમ બેનખીખ રેહીછે.

૯.

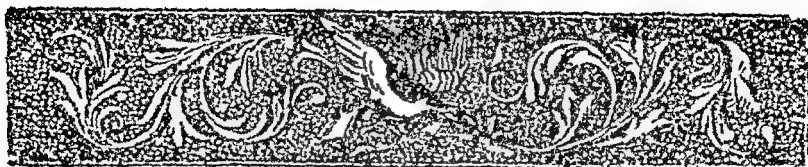
પતેતીના ડગલાની સીલધ.

ઓ ખાપજી માહરા ! આવોરે ! શું તન રૂપીઆ સકલાતના દગલાની સીલધ ? અરે જાઓ, જાઓ, સાંભરીને માહરી, છાટી. ફાટી જાયય ફાટી. એવા દીવારીઆ ખરય માહરાં ઘેરમાં નહી ચાલે. ખચરવાલ ખાપને એવી મોઘી સીલધના દગલા તે કેવા પેહરવાના ? હંધ્યાં કેઠી આતા તોલ કીકરી જલતી હએ એવી વાત છે ને તહમુને તો તન તન ને પાંચ પાંચ રૂપીઆની સીલધનાં કેઠા દગલા ભાવતા દેખું ! કીઆ તહમારા ખાપદાદા દગલા પાતલુન પેહરીને મરી ગીઆ કે તહમે એવા એવા લાર હંધ્યાં કરવા શીખીઆય ? ખચાગઓ હોરાજી જેવી ધીલી ઘપક દગલીઓ પર પતરાવરી જેવાં થીગરાંઓ મારતાતા તોખી છુટકો થતોતો નહી ને તહમુને એવી કેવી ફીસીઆરી ? ખીચારાં ઘેરનાં ફુલ જેવાં છોકરાં હરેક ખાહણે તવલેય તેની તો તહમુને ફૂકર કે ચીંતા મલેજ નહી. ખસ રસે રવારો, તહમે તો તરમ તરાક થધનિ ફરો. ખીચારા હીરા મોતી જેવા ખાપ ખપાવા તો કીગરાં પર કીગરું મારીને કામ ચલાવતાતા પણ તહમુને તો પંદર પંદર ને વીસ વીસ રૂપીઆના દગલા, જોધએ, ને આઠ આઠ ને દસ દસ રૂપીઆનાં ખુત જોધએ. તે ખીચારાઓ તો આઠ આઠ ને દસ દસ આનાના જેરા પર સુગરાના કરતાતા ને ખધરીઓને ખખે હજાર ને તન તન હજારનાં વરસ દાહરે ઘણુનાં ગાઠાં કરતાતા, દીકરા

હીકરી ધામધુમથી વાજતે ગાજતે પાણુનાવતાતા, ને મુર્ખા જીવતા-
 ના દાહરા દીસાં પર ઉગી છજી નીકરતાતા. એહસ ખીચારા ખાપ
 ખપાવાઓને તે પોહરા પાએજના લેંઘા પર સુગગના કરતાતા ને
 એક અલેયાની ઇજાર કીધી હોએ તે પર ખખે વરસ કાહરતાતા
 ને સલીએ સલી ઘસઘ પીસઘ જાએ તાંહ વેર પેહરતાતા, આજે
 તો તમુને કફ ને કાલરનાં મોગી મોગી સીલધનાં ખદીઆનો વગર
 ચાલતું નથી પણુ તે લોકો ખીચારાઓ તો કકરતી થંડી ને સા-
 રમારના વરસાદ વગર ખદીઆન શું તે જાણતાતા ખી નહી.
 ચાર પાંચ સીવારીઆં હોએ તો તે પર ચાર પાંચ વરસ નીકર-
 તાંતાં. જો કદાચ એકુ સખલાતતું ખદીઆન સીવારીઉં હોએ
 તો પેહરી દન પેહરી ચાલતુંતું. તહમારી પાશ તો આવાની ખા-
 ખ નહી મલે, પણુ સહવારતું પોહર પરે કે કર કર કરતો દગ-
 લો પાતલુન પેહરી મનથી જાને કેવા નવલશાહ નવલાખી હોય
 નેમ ખાહર નીકરે પણુ એટલી ફાદાપુદી છતાં કોઈ મુલું જીવતું
 કુતરંખી તહમારાં મોહના પર નજર નહી કરે. પણુ તે ખીચા-
 રાઓ મેલા ઘેલા ઉતા તોખી હાકમ હાકમમાં ખપતાતા. તહમે
 રરોચ કમાઓચ તે મુવા દરજી ઘોભીનાં પેત ભરવાજ પણુ તે
 ખીચારાઓ તો ફરંગી દરજી શું તે જાણતાતાજ નહી. તે
 વખત એવા સારા ઉતા કે શોએ એક ફરંગી દરજી મલવો મુ-
 શકેલ પરતોતો, પણુ આજે તો મુવાઓ કીરીની માફક કકરી
 ધકરી જાએચ. આજના માતીડાઓ તો પોતાની વાત પરતી
 મુકીને ખધરાં છોકરાંઓને પેહરપિવા ઓઘાવવા મગન મગન ને
 તે લોકો પર પૈસા ખરચવા ખુશી ખુશી. પપેતી જેવો સપરખો
 દાહરો આયોચ તેથી છોકરીઓનાં ખદીઆનને વાસતે રાત દાહરો હું
 વીચાર કરંચ. આજે તો લોકો કરી કરી બીસતન જેવી છોકરીઓને
 ચાલીસ ચાલીસ ને પચાસ પચાસ રૂપીઆની સીલધનાં ખદીઆન
 પેહરાવીને દીપાવી મુકેચ. તે રાંદો રૂપે નહી પણુ કપરાંએ ઉંચકઈ

જાએય; પણ માહરી મોઘરાં જેવી છોકરીઓએ તો ઘણું ઘણું
 તો પંદર કે વીસ રૂપીઆથી વધારે સીલધનાં ખદીઆમ કોઈ દા-
 હરે પેહરીઆં નથી. ઉઠતાં ખેસતાં માહરી છાત્રીમાં ફરે પરેય
 કે એવી સાદી માડીઓ ફરશે તો એ લોકોનો ઉથાવ શી રીતે
 થશે. માહરી છોકરીઓ કાલેજ ખગપો કરીને ને આંખ પાની
 લાવીને કેહતીતી કે લીમજીભઈ લંગગની દીનીએ પપેતીને સાડ
 સુરતથી રૂપેરી ખાદલાનો પોલકો ભરાવી મંગાવોઓ ને તેને હંધ
 મદમની તો દુકાને સીવારીઓ. છાત્રી પર ને જોહ પર માર
 કીરીમ રંગની મખમલની તો રીખીન મુકાવો ને એ રૂપીએ
 વારની તો કેવી સરસ જીની ફરતી લેસ મુકાવી. પોલકો તો
 એવો થયો કે જાણે જાણે પરીઆંનો પોગાક! તે જોઈને મહુને તહંમારી
 પર એવી તો ચીર લાગી કે તહમે જો આગલ હોતે તો તહમુને વરગીને
 મારતે. હવે તે પપેતીને દાહરે પેહરીને ખાહર નીકરસે તાહરે જો-
 ઈને માહરા દોરા ખરાપાએ ખરીને ખાખ થશે. જો માહરી
 ખાસે પૈસા ફાજલ ખરેલા હોય તો આએ ધરીએ માહરી છોકરીઓ-
 ને વાસતે કરાઉં તેવા, ને પેહરાવીને ખાહર ફરવા મોકલું તો ખા-
 હરવને ભલા ધનેતરને તાંહતું માણું આયે. પન તહમારા જેવા
 અભાગીઆને ખસ પરી તે તેમ થાય કાંહથી ?

* * * બીખાજી ભાખરા ખીચારા આએ વાએજ ઉપર એ-
 ટલોજ સેરો કરવાની હીમત કરેછે કે ડગલો લાંખો વખત સુધી.
 તકે તેટલા વાસતે તેને અરધું અસતર મુકવ્યું તું તેનો દોહડ
 રૂપો થયો હતો અને ખરી સીલાઈ તો ફક્ત દોહડજ રૂપો
 આપ્યો હતો.

ભીખાળ ભાખરા ગાયન કલખના મેમખર થયા.

શું તહમે રાતે ખાર ખાર ને એક એક વાગે આવો ને ત-
હમુને કોઈ કેહે મુકે નહી ! જાઓ; જાઓ, એવી વાત માહ-
સી આગલ ના લાવતા. હું તો કેહવાની ને ફર કેહવાની, એમ
ચટકો લાગેય તાહરે તો મુગા મુગા વખત થાય ને વેહલા ઘેરે
ખારે આવીએ. ખયાં છોકરાંના ખાપને એમ રાત ખધી ભટ-
કવાનું શોભે નધ. કલખ શું ખરીય ? કોણ મુઆઓએ વ-
રી એવા ઘોંગ કાહરીઆય માતીડઓને ખગારવાના ? તહમે
જે એવા ઘંઘા સાંડીઆય તો હું ઘેર ખાર મુકી દેધને છોકરાં-
ઓને લેધને કેહી ચાલી જવસ. હા, તે તહમે ખુખ ધીઆન-
માં રાખજે. પછી કેહસે કે મહને કેહયું નહી. રાતે ખાર
ખાર ને એકેક વાગા વેર ખયાં છોકરાંના ખાપને કલખ તે
કેવી ? શું ? જલસામાં ગીઆતા ? મરેરે ! આએ પાક ખેહાઈ
જેઈ કે ? સાફ નકતે નાખે કેહેય કે જલસામાં ગીઓતો.
જલસો ફલસો હું કંઈ સમજતી નથી. જલસો શું મુવોચ ?
તહમારા જલસાને શું કેહું ને તહમુને સાથે ! મુવા દોસદારો
તેમલે નહી તો માહરો માતીડ ખગરીને ધુર થાય નહી. કોન
જાણે તે લોકોની આઈ ખાઈઓ કેવા એક માથે હાથ દેધને
મુવાઓને નામે રરતી હાસે ? જ્યેવું તે દાહરે કે ? પાસેના
ઝાગરીળ સેજ લગનમાં ગીઆ ને તાંહથી રાતે અગીઆર

યાગે આયા તો 'ઝારીઆખઈએ ધરીની વચમાં તેવણું પાણી
 કરતાં પાતરાં કરી નાખીઆ ને આતીડા સનીખ મેલવીઆં !
 તહમારોખી એમ ઝારીઆ કાહરીઆ વગર તહમે ઠેકાને આ-
 વવાના નથી. હું જાનુંચ હવે તહમુને કેમ ઠેકાણે લાવવા તે.
 હું તહમુને આજથી સાફ કેહી સુકુંચ કે જો હવે તહમે કલખ
 ખલખનું ખાહનું કાહરીને મોરી રાતે આયાચ તો હું ખાનનાંને
 માંકર દેધને સુધ જવસ ને તહમુને ચોટલા પર સુવું પરસે.
 વાસતે હવે ચેતેલા રેહજો નહી તો આખા મોહલા વચે ફજે-
 તી થશે. તહમુને કોણ ખહાર લેઈ જાએચ તે હું સારી પખે
 જાનુંચ. તહમે એમ ના જાનતા કે તહમારી ખધરીને કસી
 વાતની ખખર નથી. હું ઘેરમાં બેઠી બેઠી આખી ટુનીઆની
 ખખર રાખુંચ, ને તહમે કાંહ કાંહ પગ પખોરી આવોચ
 તે ખધું મહને માલમ છે, પન ગરે ગાંઠ ને મોહને દુચો દ-
 ધને ફરુંચ. ઘેરમાં સુના જેવી ખધરી ને ગોલાખ જેવાં છોકરાંને
 મુકીને કલખમાં તે કેવાં ગગરવાનાં ? હું જાનુંચ તહમારી કલખ
 શું છે તે ને તહમે કનખમાં શું કરોચ તે. જાહરે ઘેરમાં ખધ-
 રીના દેખતાં જેમ ગમે તેમ દાડ પીવાતો નથી તોહરે તાંહ જ-
 ધને તહમે પોતાના જીવનો શોખ પુરો પારોચ. પન યાદ રાખ-
 જો યાદ કે એમાં સુના જેવાં લોકો ખુહાર થઈ ગીઆંચ. વરી
 દાડની સાથે જીગાર ! પન કોઈ દાહરે પકરાયો ધગસો તો લો-
 કોને નાખ દેખારવું ભારી પરસે. પેલા મેહતાનાં મોટીખધનાં
 વર ભુટખાનામાં જાએચ તેનો ખીચારી મોટીખધ રાત ને દાહરો
 હાએ ને અફસોસ કરેચ. હું તો જાનતીતી કે માહરે માતીડો
 ગમે એવો છે તોખી ભુટખાવુ સું ને ભુટખાવુ સું તે નથી,
 જાનતો તેટલું માહરા જીવને સુખ છે. પણ માહરાં રાનનાં
 નસીખમાં સુખજ નથી. કલખમાં જવાવું લુચ્યા લફંગા હોય
 તેવું કામ. સાઈં આદમી કલખ શું ને ખલખ શું તે

કદીખી જાને નહીં. જે સુવાચ્યો થોલીઆની કાની અરધા ઘડ-
 દા થાય તાંહું સુંધી અધરાયા પનીઆ વગરના પરી રહે તે સુવા-
 ચ્યોને એવા ઘોંગ છાજે. જે સુવાચ્યોને જુગાર રમવાનો લખ
 હોય તે લોકો કલખમાં જાએ. કલખ તો એક પીહું જેવું
 પીહું ! એક જુગારખાના જેવું જુગારખાનું ! કોન પેતખરીનાએ
 તહમુને તાંહું લઈ જઈને ફસાવીઆ ? કેહોની મહને, તે સુઆને
 માહરી આગલ લાવોની, ગરચીમાંથી પકરીને સુઆને ઉડારી
 નાખું. કલખમાં પૈસાનો કેમ ધુર ધુમારો થાયેય તેનો કંઈ
 તહમારા જેવા સુરખ આદમીને વીચાર છે કે વીચાર છેજ
 નહીં ? નહીં મલે માહરાં આંગ પર લુગરું કપરું કે નહીં મલે
 માહરી ખીચારી ફુલ જેવી દીકરીઓનાં આંગ પર. ખરચ-
 ની ખાખદમાં ઘેરમાં એટલી એટલી વેહલા પરચ ને તહમે
 કલખે કલખ નાયતા ફરેય ! લેઆનત હોજે એવા માતીડા
 પર ! ને જલજે એવા માતીડાની રાન ખઈરીનું જીવતર ! અરે
 ખોદાએ ! મોહત આપે તો આએ માતીડાના જીલમમાંથી
 છુટું ! હવે તો ખમતાં ખમતાં માહરાં સીનાં ગરી જાયેય,
 પન એ માતીડો સુધરતો નહીં.

* * આએ વાએજ પર ભીખાજી ભાખરા ફક્ત એટલો-
 જ સેરો મારેછે કે આપરે તો મુગા મુગા કોર વારીને ઉંઘાઈ
 ગીઆ કે જેથી સેહતાન દાખો થાય.

રાંધવાના ચોખ્ખા થઇ રહેલા.

મરેરે ! આએ અરધો ફરો ચોખ્ખા લાયા તેને શું નાખ-
માં ધાલીને મુશું કે ? તહમુને મેં કેહીને નહી મોકલીઆતા કે
ચોખ્ખાનો ભાવ હમના સસતો છે તેથી એક ખાંડી લાવત્ને
ઘેરમાં ભરી મુકાસે ? પન તહમે તો ખધરીનું રાનનું સીનુંજ
ગેરવવા બેઠાય તે તહમે કંઈ ખધરીનું કેહયું કોઈ દાહરે કરે
કે ? માહરે જગે જો કોઈ રાન ખીજ આવી હોત કેની તો
તહમુને સારી પખે પેત ભરીને સીનાં ગેરવવાનો સવાદ ચખ્ખા-
રતે. રાન મોહતી દરીઆ જેવી ખનની, તહમૌરીઆએ માસીને
ખી અંદર ઉતારી હોય તો માલમ નહી પરે એવી, તેમાં ભરવા
ધમ દેધને અરધો ફરો ચોખ્ખા લેઈ આયા ? ઉખરા જેવા જઈને
અરધો ફરો ચોખ્ખા લેઈ આવતાં તહમુને કંઈ શરમ નહી આવી ?
વરી પાછા આઠ દસ દાહરામાં ચોખ્ખા થઈ રહે ને રાન હુંની
હુંજ ઘેરેઘેર ચોખ્ખાને વાસને લીખ માંગતી ફરે ને તહમારા
કાલાવાલા કરતી ફરે ને તહમે અવલજી જેવા ખાશે કુરારે ભોને
બેસીને જમીઆ કરો ! વાહ ! એખી રીત સારી !

તાહરે ઘેર જેવું ઘેર થયું ને તેમાં કંઈ માલ મસાલા તો
ભરી રાખવાની વાતજ નહી કે ? લોકોનાં ઘેરમાં કેવા વરસ
ખખે વરસના માલ મસાલા ભરી રાખેય ? ચોખ્ખા ને દ્વરથી તે

છેક ધાણાં. જરૂર ને મીઠું મળલ વરસ દાહરાતું આગલથી ભરી રાખે. તેથી જીવને કુટલો કરાર થાયય ને તેમાં ખરખત કુટલી આવેય ? પણ તહમુને એ કાયદો સમજવાની અકલ કાંઈ છે ? જેમ જેમ હું મુગી બેસુંય તેમ તેમ તહમુને કાવતું પાચેય. તહમુને કોઈ રાત જીવાક જેવી બધરી મલી હોતે કેની તાહરે તહમે ઠેકાને આવતે. એ તો હું ગરીબ ગાય જેવી મલીય તેથી તહમે બધા માહરી ઉપર જીલમ કરેય. પન માહરા બોલને યાદ રાખજો, છેરે ગાંઠ વારી રાખજો, કે હું એક ગમ જવસ ને ખીજી ગમ તહમે મને યાદ કરશો.

તોહું જે હમનાં ચોખા મસતા છે તેથી ખાંડી બે ખાંડી લીવશે તો ભરી રાખશ; પન કોન જાને આચો માતીડાને શું કમખખતી લાગીય તે ઘેર સંસારની વાતમાં કંઈ ઘક ધીઆન મલેય નહી. કલબો ને ભુતખાનાઓમાં જવા કહયું હોય તો ખાવાખી મેહી માગે. લોકોની જીવાન જમાન બધરીઓ સાથે બેસીને ખીખી ખાખા કરવાતું કેવું ધ્યાન આવેય ?

ઘેરખારને ધાસતે બે બોલ શીખામનના કેહુંય તાહરે ઉંઘરેતો કેવો આવેય ? આખો દાહરો આભીસને મસે કોન જાને કાંઈ જાહેને ભરાયેય તે છેક રાતે જમવાની વખતે આવીને ઉભા રહેય ! હુંખી હવે તહમુને ચોરખી ચુકીય. દરેક વાતમાં માહર પાકીને પડું થઈ જાયેય. પેહરવાની, ચોધવાની, ખાવાની, પીવાની દરેક બાબતમાં માહરી પર એવી વેહલા પરેય કે માહરો ખોદાયે જાનેય. માહરી પર ગમે એટલું પરેય તોખી હું દમ ખખસ કરીને ફરીઆ કરુંય, જાહરે અંત થાયેય તાહરેજ હું બોલી નહી બોલી કરીને અખારા કરી જાઉંય. લોકોની બધરીઓ તો ઘરીનો વચમાં માતીડાનો એવો ઝારીઓ કાહરી નાખેય કે આપરે જોયાય કરીએ. પન માહરી પાસે તેવી વાત ન-

થી. હું તો ખમાય તાંડ સુધી ગરે ગાંઠ ને મોહને દુચો રાખી-
ને ફરીઆ કડંચ. પન તેથી તો તહમે આટલી મકરકુંદી કરોય.

માહરી માફક ઘેર ચાલાવસો તાહરેજ તહમુને ખખર પર-
શે કે હું કેવી ભલી છઉં. રાન કોઇ ખીજી જેવી ખધરી હોએ
તો ખાનને નીકરીને રસતા વચે ફળેતી કરે. એ તો દુઆ માંગો
કે માહરા જેવી ભોલી ને ભલી ખધરી મલીય.

શું જોલ્યા ? “રાત પરી મુગી રહે !” અરે મુગી શું રે-
હે ? હું તો જોલવાની ને ફર જોલવાની. હું કંઈ હવે મુગી
જેસવાની નથી. મુગી જેસતાં તો જનમ ગીઓ, ને મુગી જેઠી
તેથી તો આટલી ખધી હારમાર થાઉંચ. એ તો રાધના પાર
રાતે વહી ગીઆ. હવે કંઈ મુગી જુગી હું જેમું નહી. એ તો
જાવોની કે ખીજી ખધરીઓની માફક માહરી પાસે કીટકીટ કર-
વાની ચાલ નથી. જેમું કે તે દાહરે પાસેનાં ટીચકાંખધએ વ-
ર પાસે મટોરાંની સધરી ખજરમાંથી મંગાવી ને તેવણું ખચા-
રા લાવતાં ભુલી ગીઆ તા કંઈ જાને જાને વરની ખર આસમા-
ન તોરી પારીઆ. ને તે વરી જે દોહરીઆની મુઘ કોડપની
સધરીને વાસતે ! જેમ તહમે માહરું ગેરવોચ તેમ જે તહમારું
હું ગેરવતે કેની તો કોન જાણે કેહારના તહમારા ખાલ પાકી
ગીઆ હોતે ને તહને કમરમાંથી વાંકા વરી ગીઆ હોતે. પન
એ તો હું તહમારી પર જાન પરાન કાહરી આપુંચ તેથી તહમે
એવા ને એવા રેઢાય. પન પેલુ કેહેચ તેમ રાન દયાની મા-
એને દાકન ખાય. ચોખા તહમુને કેહાતા કેટલાને તહમે—

“ભીખાજી ભાખરા હ્યાં સોગન લેધને શેરો મારેછે,
કે જેહસ્તન હોમલીખાધનું આએ ભાંશાન વધારે લાંબું હવું
પણ મીઠી ને ગોલાખી ઉંઘમાં હું પડયાથી તેનો રીપોર્ત આટલો-
જ આખી શક્યોછું.”

૧૨.

ભીખાણ ભાખરા ન્યુસપેપર વાંચવા બેઠા
તેવામાં ખુચો રડ્યો.

“મરેરે, ભીખાણ ! તહમાડે તો એ કોટક રેહીજ ગીઉં !
ખીચાડે ગાય ગોલાખ જેવું છેકડું રરેચ ને તહમે તો જીભડું
ધણિયેર પર લાંખા તાંટીઆ કરીને માય મરે કેડું નુસપેપર વાં-
ચવા બેઠાય ! જરા પથ્થરની છાતીનો રાખસ હોએ તેને ખી દ-
યા આવે પાણુ તહમારાં દીલમાંથી તો દયા જાણે સુકધજ ગેધ-
ચ ! માહરો પોરીઓ તાહરનો મદઈ મમઈ ખપધનો જીવ ઝી-
કતી નાખેચ તે તહમે ખાવા જેવા ખાવા થધને જાને દીકરો ઉભો
ઉભો ગીત ગાતો હોય તેમ જરા હીલતા કે ચાલતા નથી. માહરે તો
આંધાં ખેન કોટક જોતાં જોતાં એવું તો ઉભઈ આયુંચ કે નહી
જેવસ કુવો કે નહી જેવસ તલાવ. મરે ! એવા માટી વગર કો-
ણનો જીવ રરતોતો ? ખઘરીની ને કાચી કુમારી છોકરીઓની
કદર નહી તો નહી પન કુમરાં જાયાંનીખી કદર નહી ? નુસપેપરનો
લખતો મુવો સર સંઘાસમાં જાય ! મુઆની આઈબાઈનું પેટ ખરે !
મુઆનાં જન ફરજન મરે ! તે તે ભસતેગીઓ છાપી નહી મર-
તો હોય તો મુઆ માતીહઓનાં લેજાં ચરી નહી જાય. ખ-
સ ઘેરમાં આયા કે લાવ લાવ નુસપેપર લાવ. શું થયું ? કંઈ
ગામમાં ખીજાખી માતીહ છે કે તહમેજ છેઓ ? મુખલીબધના

પર આદરણ સો રૂપીઆનો પગાર કમાએય તોખી સાંજે ઘેર આવીને ખધરી રોતલી કરતી હોએય તો રોજલી ચેરવવા યેસેય, નહી તો કે છોકરાંને ખેડા ખેડા ધજ તાણેય, ને ઝારીએ ગીત ગાએય.

લેઓની પેલા તહમારાજ દોસદાર નાનાભઈ નવરા. તેવન ફેવા આભીસમાંથી આવતાંને વાર રાહનામાં જઈ ખધરીને પુછેય કે કંઈ કામ છે. ને કંઈ કામ નહી હોયય તો ખાહરવનને વાંસતે આડુ લસનનો મસાલો છુંડી મુકેય. ખજારથી તરકારી લાયા હોએય તોં તરકારી ને માછલી લાયા હોએય તો માછલી સમારીને કાપી આપેય. એ તે માતીડા ! માતીડા તો જાને એવા બેઠ-એ કે ખધરીના હાથમાંથી કામ ઉપારી લેય. રાત ખધરી તે કાંહ સુધી પુરી પરયા કરે ?

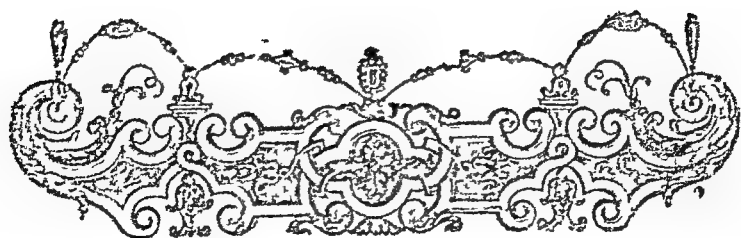
ઝુવાકખઈના અદગરાજ તો ઘેરનો કચરો મજાલ વારેય, ને તેખી પાછલી રાતે છેક ચાર વાગે ઉઠીને ! ખધરી તો હજુર ધોલી-આ પર ઘોતાયલી હોય તેટલાં તો વારી, શરી, ચોક જાંદન કરી, વસીદા હાંદા કરસીઆ ઉજારી સાફ કરીને ખીચામ ચાહેતું પાણી ચુલે મુકેય ને ચાહે રેરીઆ પછી છેક ઝુવાકખઈ ઉઠેય. તેવણુ કંઈ તહમારી માફક લાંખા તાંટીઆ કરીને તુસપેપર વાંચવા બેસીને રાત ખધરીનું દુસમનનું પાકવીને પલેથર નથી કરતા.

બેહસ ખીચારા ઝોગરણુ પુઢાને ! તે તેવણુ ખીચારા ઘેરમાં દરાન દમસેત વટીક કરતાતા. ખજાર રોજગાર પર તો તરેહવાર મીઠઈઓ એવી તો કરે કે જાણે આપરે બેયાજ કરીએ. વરી દોથલાંમાં આખા આખા દાહરા ચોખે વગે રેહીને ખધો મલુખનું કામ એખલે હાથે કરતાતા.

જાઓ, જાઓ, એવી સોખઈ ના માંડે. હવેથી ઘેરમાંનું કામકાજ સુકીને તુસપેપરનું ચીથડું હાથમાં ધરીઉંય તો ત-

હસાડું કીધું તહમે જાણે. એવાં મુઝ્યાં તુસપેપરથીજ આતીકા-
ઓ ખગજેય તો. મુઝ્યા પત્તારતા તે કરે શું ? તરેહવાર લોકોની
એખ ને ગીખત છાપતા ફરે ને તહમારા જેવા બેવકુફે તે સુ-
વાઓનાં ગજવાં ભરે. ગરીબ ઘેરમાં એવા તુસપેપર વાંચવા-
ના તે કેવા લાર ? કીઝ્યા તહમારા ને માહરા ખાપદાદા ખીચારા
તુસપેપર વાંચીને વાજ વરી ગીઝ્યાતા ? તે ખીચારા ખી રરતા
કમાતાતા કે કંઈ તહમેજ આજે હોવઈ નવઈના રરોચ કમાઓચ ?
જાઓ, જાઓ, ખાપદાદાને પગલે ચાલો કે સુખી ધરો. એ
તુસપેપર વાંચવાનાં ઘેલાં મુગા મુગા છોરી દેઓ. તહમુને જોઈને
માહરી છોકરીઓ એ ખેન કોટક કરવાનાં શીખસે તો પછી
હું કાંઈ મરસ ? જોતા નહી કે લોકોની છોકરીઓ રાંડો તુસપે-
પર વાંચીને કેવી નીકરી જાઓચ તે ? મુવા અંગરેજો તુસપેપર વાં-
ચેચ તેથી તહમેખી તેની સુજે તનાઓચ કે ? તે મુવાઓ કાલ ઉઠીને
કંઈ માહરાં મનમાં છે તેખી ખાશે તેથી તહમે ખી ખાશે
કે ? શું “ એમાં દુન્યાની ખખર આવેચ ” ? દુન્યાની ખખર
સાથ તહમુને શું લાગેચ વરગેચ ? તહમે કીઝ્યા લાખે ખેસોચ
ને કરોડે ઉઠોચ કે તહમુને દુન્યાની ખખર જાનવીજ જોઈએ ?
ઘેરમાં રાન ખધરી કંઈ કંઈ કરીને જેમ તેમ વખત શુભરેચ
ને ઘણીને તો ખધી દુન્યાની ખખર જાણવાના અભખરા આવેચ !
એવા ને એવા વીચારમાં મગજ ખગજ ખસી જસે કેની તો
કોઈ દોહરીઓના ચણા વટીક નહી પુછસે. લાવોની, એ મુવો
કોન તુસપેપર છાપેચ ? મુવાનાં છાપખાનામાં જઈને મુવાની
ધુર કાહરી આઉં. મુવાનાં ઘેરમાં કોન જાને શું શું એખના ગોરા
વરતા હોસે ને મુવો તુસપેપર છાપવા નીકરોચ ! હવેથી હું
સાફ કેહુંચ કે તહમે જો કંઈ ઘેરમાં તુસપેપર તુસપેપર મ-
ગાવીઉંચ તો વાત વધી જસે ને ચાર લોક તમાસો જોસે, વાસતે
હું તહમુને કેઉંચ સાફ.

જૂ. જૂ. ભીખાણ ભાખરા આચ્છે જગે મેરો મારે છે કે
આચ્છે વાચ્છેજ ઉપર હું કંઈખી જોલવાના કરતાં ગાહરી બેહ-
સ્તાનની આચ્છે વાચ્છેજ ન્યુમપેપરવાલાચ્છોને અરપાણુ કરું છું.

૧૩.

ભીખાજી ભાખરાને થયલા સરકમ પર હોમલીખાધનો
ગયલો મીળજ.

ઓ ખોદા ! તેખા ! તોખા ! માહરં તો રાનહું માથું ભે-
જું ચરી આયું. કોણ જાણે ખાહર શું શું કારં ધોડં કરીને
આવીને ખધરીના છવ પર આચે શા જીલમ ! જરા ઉંઘાવાનો
ખી કરાડું નહીં ? છીં-છીં-છીં કરીને ઉંઘ લેયચ તો લેયચ પાણુ
મુચો ઓડદોખી ખધો નીતે ભરી નાખીઓચ. મહવારે ઘેરમાં
દરાને ખાજ છે ને હું ઓડદો ધોવારતી ધોવારતી મરવા પરમ.
પાણુ ધોવારંખી કોણુની પાસે ? ઘેરાના જનીઆ રાવજીથી તો
માપર ચહરાવાનું નથી. લેજે હાથમાં ખુતારો, ને ખરી ગજજર-
ના ઓડદો ધોધને દીવાની જોત જોવો મહને કરી આપજે. હા,
હવે તો એમજ. શું થયું ? માતીડા થયા તેથી શું ઘેર
ખાર સાફ નહીં કરશે કે ? મુંઘ ખધરીજ ખધું કરીઆ કરે
કે ? એ કીઆ ખદાએને ઘેરનો ધનસાફ ? “ છીંક આવે તેમાં
હું શું કરું ! ” જાઓ, જાઓ, જરા ખોલતાં શરમાઓ. “ હું શું
કરું ? ” સાંજે પાંચ વાગ્યામાં ઘેર આવ્યે ને આભીસને મસે ખાહર
થંડી ચારમાં ભટક્યા નહીં ક્યે. મારાથી કંઈ એવા ઘોંગ ધતુરા
ખમાય નહીં. શું મને દુશમનને તહમે મારી ખારી નાખવા બેઠા-
ચ કેણે કંઈ અચર ગચર ચગરીએ નહીંની કે છીંકીએ નહીં ને

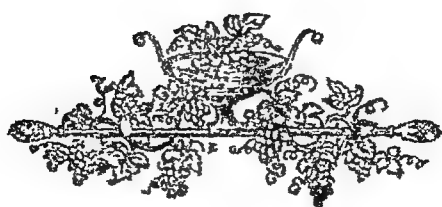
ખીજનાં છવ પરંદુખ ક્યેં નહીં. તહમારે જગે કોઈલખશા-
પતી વર હોય તો તેનોખી એવો જુલમ ખમું નહીંતો તહમા-
રે શું ખમવાની હતી ?

. ચાંલો હવે કોહલાંવાતર મુઠું જોયું તો તેનોજ નીકાલ લા-
વો કે ખીરા પતી. ને રાત અવારે મહને જોઈએ તાહરે હું ખા-
ઈ આપો, ભઈ આપો કરતી ફરું ને સહ આગલ ભીખારડીની
માફક હાથ ઓરતી ફરું. તહમે તો સોખ છેઓ. તહમારાં મોહનાં
પર નાખું કાંઈ છે ? ખુપરો છે. પણ મહને તો ધુરની કરચ ખી
કોઈ પાસ માંગવી પરચ તો માહરો દમ નીકરી જાએચ. તે
દાહરે થોડ પુરવાનો ચુનો થઈ રહ્યોતો તે માપરનાં વેચાજખઈ
પાસે મંગાવીઓ, પણ તહમે માનો, માહરું તો મોહતજ થઈ
ગીઈ. ગીએ હારમજશેજે જોહસ્તી માહરા ખાવાના કાકાની
દીકરીની માસીસામુનો કેઠો રાજ હતો ને અંધીઆર તો અ-
ફગાન કરવા માથે આવોને ઉભો રહ્યો ને ખનણરેમાંથી સુકર
કાહરવા જાઉંચતો કેહું સુકર થઈ રહેલું. હવે દોરાદોરમાં કાંઈ લેવા
જાઉં ? પછી યાદ આવી ગેઈ તે સાંજેનાં જુનાખઈની ખાસથી
થોડું મંગાવીઈ, પણ ખોદાએના ખંદા હોવો તો માનજે કે
મુઈ શરમ તો એવી લાગી કે ધાંટીએ પરાન આયો. તે દા-
હરે આદા થઈ રહ્યોતો તે ખસેર આતો પેહલે મારેનાં મ-
ખખઈ પાસે મંગાવીઓ, પણ લાજ તો એવી લાગી કે
જાને નહીં હતી. ગીએ ગજરોજે માહરા મામાનાં ખ-
ચુખઈ માથા પર આવોને ઉભાં કે નહીં ખસ ચાલ તે ચાલ. લ-
ગનની વારેવાર જેવે દાહરે મુઠું ના ખી કેહવાની શરમ લા-
ગી. મુવો સોજો પોલકોખી નહીં કે પ્રાસે સારીનું એક સોજું
ચીથરુંખી નહીં; પછી જેમ તેમ કરીને દાવરનાં દીનખઈ પા-
સેથી એક પોલકો, એક સારી. ને થોડું ઘણું મંગાવીઈ તાહરે

માહરી લાજ ને આખર રેહી. પન ખોદા હાજર ને નાજર
મંગાવતી વખતે માહરે બજે પાની ઉતરીઉં. હવે તહમે જેટ-
લું કોહલાંવાતર જોયું એટલું પુરું કરો ને વરી કોહલાંવાતરને
વાસતે હું ભીખ માંગતી કરું! એખી ઠીક ધંધો.

પાઘરી રાન લાકરાં લોહરાંની આવીચ કેની તે કાલે રાતે
સુવા થાંસાએ ઉજાગરો કરાવીએ, ને આજે રાતે તહમે ઉજા-
ગરો કરાવો. જાહરે હું પટકુંને પરસ તાહરે તો તહમે ખ-
ધાં આંધાં પાછાં થઇ જશો ને ઝાંખીને જોશો ખી ગંડી, પન
હમનાં માહરા જીવની પર થાએ એટલો જીલમ કરી લેવો. કંઈ
ફર તહી. તહમારી સાથ પંચાતી કરવામાં શોભા નહી. ત-
હમારી સાથે તો જેનું કુતરાનું લેજી હોએ તેજ પંચાતી કરે.
વાસતે જે પાથલી રાતના ઉઠીને ઓડદો ધોઈ ધાઈને સાફ હીવાની
જેત જેવો નથી કરી સુક્યો તો પછી તહમે જેઈ લેજો. એક
ગમ વરી હું ખી છઉં.

*+ ભીખાજી ભાખરા ખીચારા હાં કણલ કરવાની અગ-
ત સમજેછે કે તેવણે સેતાન દાભો કરવાને માટે મુગા મુગા
પાછલી રાતે ચાર વાગે ઉઠીને લેંધો કછાટી, હાથમાં ખુતારો લેઈ,
આખો આરડો ધોયો ને પછી કપડાંએ તુછી કાહડયો.

ભીખાણ ભાખરા તાપે પરીઆ.

હા, હું રાજ કેતીતી કે રાતે દશ દશને અગીઆર વાગે
આવોય તે એકુ દાહરે ખઘરીના જીવ પર આવીને પરશો ને
તેમજ થયું. હવે કોન તહમારી વેઠ કરે? માહરી જાને ખલ્લ
હું કંઈ વેઠ ખેઠ કરવાની નથી. કાંજ કાંહથી ચુલામાંથી લાઉં?
કાંજ ખાંજ કંઈ છે નહી. જોતા નથી કે ચુલા પર ખીચરીની
દાર ઓરીય તે? આજરો પરીઆ તેથી કોઈની પર પાર
ખાર કીધોય કે? મુગા મુગા ઓધીને પરી રેહો. શું? ખ-
પોરે તહમારે વાસતે શું કીધુંય? વરી શું ફરે? જે ઘેરમાં
ખીચરી પાતીઓ રાંધીઓ હોય તે ખાધને પાણી પીજો. મા-
હરાથી કંઈ એવા અછાગ પછારા ખવાય નહી. સેરવો કાંહથી
લાઉં? કેહો તો માહરાં દીલ પરનું ગોમ કાહરીને તેનો સેરવો
કરું. તરેહવાર ખાવાના થયા તાહરે મોહને મોહન ઘોંગ કરીને
સીક પરીઆય તે હું ખધું જાણુય. પેલા કેહુ તેમ દાંતને હખ
ને જીવને અમુખ. ખધી ચંદીની મોમમ એમની એમ જતી
રેહી તોખી મોહનાં પર સુવાપાકની જરા કરય મેલી નથી કે
નથી મેથી ખાધી, ને તહમુને કાંજ ને સેરવા ભાવી આવેય?
માકાકાકાનાં હમખધજીએ તે દાહરે પુછાવીઉં કે દુખાનાં દીન-
ખધએ દશ રોગનો સુવાપાક ને પાંચ શેર મઠી કરાવીય તે ત-
હમે કેહો તો તહમારે વાસતેખી કરતી આઉં. જીવ તો એવો

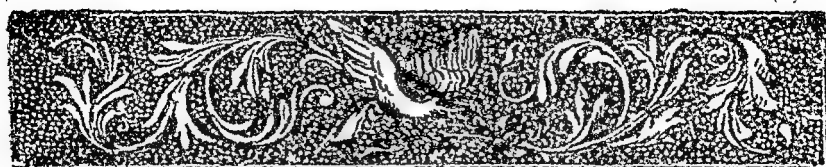
થયો કે બોલીઆની વાત નહી, પણ મોહનેમોન કેહવારીઉં કે
નહીરે મરું મેં તો તે દાહરને કરાવીઓ.

મરેરે પન કાંહ ઓકોચ ? આંખ ધુટી ગેધચ કે ? દેખા-
તું નહી કે બધી ચાદર ખરાખ કીધી તે ? કોણુ જાને રાતે શું
અચર ગચર જોભરી આયા હોશે ને વરી ઉપરથી જે ગમે તે
ધીચીઓ હોશે, ને ઘેરમાં આવીને રાત ખધરીના જીવ પર તર-
હવાર દુખ કરેચ. એરે સમજાવીયું, પેરે સમજાવીયું, પણ નહી.
જઈ જઈને કોણુ જાને કાંહ ગગરેચ ને શું કારાં ધોરાં કરેચ તેની
કંઈ મહને સમજન પરતી નથી. હવે આએ બધી ચા-
દર, ને ગોદર, ને તકીઓ ઓકે લપેટી નાખીઓ તે કોન હ-
ઝનાં કેહું તે તહમારો આવીને ધોગે ? શું ? “હું બોલું નહી !
તહમારો જીવ ફરેચ !” હું, હોવે. જીવ નહી કાંચ ફરે ? જાહરે
ખી હું બોલુંચ તાહરે તહમારો જીવ ફરેચ. તે હું કાંહ નથી
જાણતી ? જાહરે કંઈ આજ કાલની નથી ઓરખતી. તહમુ-
ને વેઠતાં વેઠતાં માહરો બધો જનમ ગીઓ ને હવે કારા જઈને
ધોરા અયા. “દાકતરને તેરવા મોકલ !” કાંહથી ? ચુલામાંથી તે-
રવા મોકલું ? પાસે છે શું કે સુવા દાકતરને ઝાંસશે ? સું ? “કખત-
માં લેંધાનાં પરમાં વીસ રૂપીઆની નોત મુકેલી છે તે વતાઉં ?”
વાહ, સાખાસ ! હું રાત ઘેરમાં અરધી અરધી ને દુકાની દુકાનીની
લાન કરતી ફરું ને તહમે લેધાનાં પરમાં ને સદરાનાં પરમાં નોતો
સાંતતા ફરો ! મહને નહી ખખર કે તહમે પાસે પૈસા રાખીને રાત
તહમારી આઘ બાઘનાં સીના ગેરવોચ. વાડું, હવે તમે જોજો તો
ખરા કે તહમારી હું શું વલે કરુંચ. હું ખી તો ખરી કે ચોખા
દહરવાલાના, ખતાસાવાલાના, ધોભીના. મોચીના. લાકરાંવાલા-
ના બધાના રૂપીઆ ચહરાવીને સુવાઓને તહમારી આગલ
ઉભા કરું. પછી જોધએ તહમે લેધાનાં પરમાં કેમ નોત સાંતોચ.
જાઓ, હું કંઈ દાકતર ખાકતરને બોલાવતી નથી. તે સુવો ઉભા

હોમો આવી જઈ, મોહને મોહન કંઈ ચીતરી આપીને ભમતે
ગીઓ નકામા રૂપીઆ લઈ જશે. • ખે રૂપીઆમાં તે ચાર દાહ-
ગ બજાર આવશે, ને ખર્ચા છોકરાં સુખેથી ખાશે. શોરીનના પો-
લકાને લેસ નથી તેથી તે આજે કેતલા કેતલા દાહગ ગયા મા-
હુરું માથું ખાઈ જાયેય. લાવો, રૂપીઆની તેને લેસ અપાવમ.
હું કંઈ દાકતર ખાકતરને તેગવાની નથી. પોતાને કંઈ થાયેય
તો લાગલો દાકતર તેગવેય ! ને તે દાહરે મહને સરકમ થયો ને
હું ગભરૂં તો જગ ધસીને એમ નહી કેહયું કે ચાલ દાકતર-
ને જોલાવી લાઉં. પછી ખપોરે પરવારીને કાવો જાંસસ તે ધો-
ચજો, ને કાલે મુગા મુગા જોલાખ લેજો. લેજો, આજે તાપનો
દોરો ખાંધો, કંઈ ખીજી તીજી લાહરી હંધ્યા જોઈએ નહી.

“* ભીખાજી ભાખગ આજે જગે શેરે મારેછે કે શું
કરું ? જેહસ્તનના તાપ આગલ મારાથી થોભાયું નહી તેથી
ખડુંસ ઓઘીને પડી રહ્યો. આજે વાએજ રાતે મૂતી વખતે
નહી, પણ પાછલી રાતે ચાર વાગે જેહસ્તને કીધી હતી.

છોકરાંઓનાં દીલમાં કપડાં નથી.

શું કરું ? પાસે પૈસા બરેલા હોય તો હું તો એવી છઉં કે સગા બાપ આગલ ખી હાથ હોડું નહીં. પણ નાચાર પાચે ત્રોતીગરી તેમ નાચારીએ આટલું ખી તહમારી પાસે માંગવું પડેય. હું તો મુઠ્ઠા જાણે રેહી, પણ ખીચારાં છોકરાંઓનાં દીલમાં કપરાં ફાટીને કનકન થયાંય તોખી તહમે આજે કેટલા કે કેટલા દાહરા થયા અખારા કરીને જાને જાનતા નહીં હોય તેમ ફરીયા કરાય. પણ ખુબ તરેહથી યાદ રાખજો કે એ કંઈ સાફ નહીં. તહમે જાણાય બંધરી છોકરાંની કેવી હોય છે તે ? કોઈ જ્યો બાપ હોય તો તે કંઈ પોતાની આઘ બાઘનાં એમ સીનાં ગેરવીયા નહીં કરે પણ બીખ માંગીને, કારા ચોરડું ખી લાવીને ઝાંસે. તહમારી પાસે તો ઓંજીઉં કંઈ માંગીયે તો કેહતાં કેહતાં જખાં ઘસઘ જાય ને સીડું ગરી જાય તાહરે તહમે લાવીને ઝાંસો. જો મહને કંઈ જોઈતું હોય તો હું તો જીવ પર છરી ફરી જાય તોખી નહીં માંગું.

કલે નવજીતમાં ગેઘ તાંહ છોકરાંઓનાં કપરાં જોઈને માહરો જીવ ખરીને એવો ખીખ થઇ ગીયો કે બાલીઆની વાત નહીં. લોકોનાં છોકરાં એવાં પેહરી ઓઘીને આવેલાં કે આપરે જાણે જાણે જોયાજ કરીયે. જમમુનો ઓંજીઓ એક આલપા-

કનો દગલો છે તે જાણી લઈ જાઉંય તોહ તેનો તે પેહ-
રાવવો, પરેય. લોકોની છોકરીઓ રાંડે દીલ જોભી રહે તેવી
સારીઓ પેહરી નીકરેય ને- માહરી ખીચારી સુના જેવી છોક-
રીઓએ ઉભું વરસ એક કરપના ઘાત પર, એક કાંદા પપેતાની
જુદરી, પર, ને એક સુધસના ગારા પર કાઢ્યુંય. ને તેખી હવે સુધ
ધને ધન મારવા લાગીય.

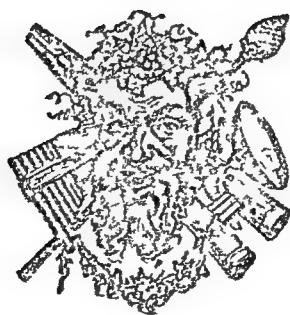
હવે તો હું ખી કંતારી ગેધય. ગમે તેવું થાય તોખી હવે
હું કંઈ બાહર ગગરી મરવાની નથી કે દેખીએખી નહી ને દાહ-
એખી નહી. ખસ હવે તો એમજ. તહમુને ગમે તો છોકરાંઓને
નાગાં ફેરવે; હું કંઈ ફેલવાનીખી નથી ને જોલવાની ખી નથી.
કુનીઆં તહમુને ખી ચોરખેય ને મહને ખી ચોરખેય. કોઈ મહને
થોડુંજ છુડું ફેલવાનું છે. લોકલોક માહરાં ચામરાં ટુપી ખાએય કે
મરે તહમારા ભીખાજી તરેહવાર પેહરેય ચોધેય ને ખીચારાં ગાય,
જોલાખ જેવાં છોકરાંઓએ શું ચોરી કીધી ? શું ? “ તાહજે તો એ-
જ પટપટારો ! ” જાઓ, જાઓ, જરા જોલતાં ફરમાઓ. મા-
હરે મોહને તહમે કોઈ દાહરે પટપટારો જોયોય કે ? તે પટપટારો
કરનારી રાંડ ખીજાઓ. ચોવાડં માહરી પરથી પટપટારાને ! જો,
હુંધ્યાં ધરો લેવા આયાય તે. પટપટારો કરે તહમારી આએ
મમધ હાય તે ! ખખરદાર જો મહને કંઈકહ્યુંય તો. ખલા જા-
ને રે માહરી ! કોઈ દાહરે જોહું નહી ને જોહું તાહરે એમ,
તરેહવાર તહમે જોલીને ઉભા રહેાય.

શું ? “ હુંકપરાં પછવારે દેવાની થધય ” ? જો ભીખાજી !
હું તહમુને ફેલુંય. મોહનું મંભાલીને નથી જોલ્યા તો તહમાડું,
કીધું તહમે જાણો. “ કપરાં પછવારે દેવાની થધય ! ” કંઈ જો-
લતાં ચારસ આવેય કે નથી આવતી ? કીઆ મોહટ વાગા કી-
ધા ને કીયાં મોહટાં પેહરાવીયાં ચોધાવીયાં કે એમ તહમે જો-

લવા નીકરયાય ? તહમુને તો કેની તે વરસ વરસ દાહરે દાવા-
કં કહરાવે એવી બધરી જોઈએ. તાહરેજ તહમે ઠેકાનેખી આ-
વો તો. એ તો ગરીબકી જોડે સખકી બાબી તેમ ગરીબ થ-
ઈને ફરંચ તેથી તહમુને ફાવટું પાચુંચ. હા, હશે ! હશે ! નફ-
તને નાખ નહી ને મોખને સાન નહી. માહરી માફક તહમને
રાંખી કલેજાં પર દાહમ પરતા હોયની તાહરેજ તહમુને લાગે.

ભીખાજી ! માહરં સાંભરો, મહને રાનને રોજ ઉઠીને એમ
ના ખારો. ખચ્યાં કોણુને ઘેર છે ? શું ? “કપરાં કરવા શું જોઈશે !”
હવે તહમે છેક અનબાણા ના થાઓ. કપરાં કરવાને વાસતે કંઈ
દાલત ખોલત તો નથી જોઈતી. તહમુને તો મહ ઘોલુંઘાલું ને
મારં મોભઈલું ગમેચ તેથી તહમે કંઈ છોકરાંઓનાં જ્યાં તેવાં
કપરાં કરવાનાં છેઓ ? ખચ્યાં ખાહર જાય ને ચાર ઘરી આપુને
શોભા લાગે, ખસ એટલું હું માંચુચ. મહને ખીજું વધારે કંઈ
નથી જોઈલું. કરકસરે જો આપરે કરવા જઈશું તો એ પૈસા
આપરાં ઘેરમાંજ રહેશે. તહમે જાણાય તો ખરા કેહું તો અ-
રધીએ અરધી ને દાહરીઆંએ દાહરીઆંની કરકસર કરનારી
છઈ તોખી નાંખી દેતાં થસેમ તો તનશો ચારશો રૂપીયા. હા,
વરી તનશો ચારશો રૂપીઆ સાંભરીને એમ અકરઈ ઘભરઈ શા-
ના ગીઆ ? તાહરે કંઈ શું દશ ખાર રૂપીઆમાં તહમે કરવાના
છેઓ કે ? રાન શીરીનની ને પુતલીની સારીઓજ કોર મુઘાં ઓ-
છામાં ઓછી હંસી હંસીની થવા જશે. શું ? “શો રૂપીઆમાં
બધાનાં કપરાં થશે !” જાઓ, જાઓ, કોઈ દાહરે કીધું હોય ને
એમ જોલોની તો સારા ખી લાગો. મુગા મુગા ખેસો. મુઘ
શો રૂપીની શું કરે ? નાખમાં ઘાલીને શું ઘે ? જાઓ, મહને તહ-
મારા રૂપીઆ બુપીઆ કંઈ જોઈતાજ નથી. તહમારં મુજઈ
તાહમે કરો. અરે ખદાએ ! હું મહને મોહત આપે તો એવા
માતીકની જાંજાલમાંથી મદાની છુટું !

* * ભીખાઈ ભાખરા ઘાં શેરો મારેછે કે : 'શું' ખોલું
 બેહસ્તનની પછવારે ! પણ બેહસ્તન જ્યારે રમજ લઈને બેઠી
 અને સમજાવેલી સમજી નહી ત્યારે સાહડી ત્રણસો રૂપીયા
 મારવારી ખાસે કહડાવીને આપવા પડ્યા અને જોકે મારવારીને
 પાંનસો ઉપર રૂપ્યા ભરી ચુક્યોછું તોખી હજીર તેના થોડા
 હફતા ખાકી છે.

ભીખાળ ભાખરાએ સાંજે આફીસમાંથી થાકેલા
પરાગેલા આવીને ચાહે માંગી.

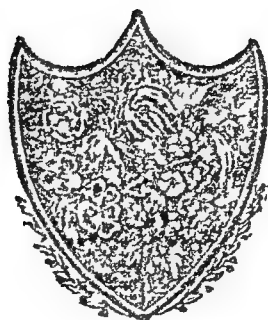
હા, તાહરે ! લાખે બેસે ન કરાડે ઉઠ તે ધધરતી વખત
નાહેલી ઘોએલી હું તહમારે વાસતે ચાહે કરવા જાઉં ? એવા તે
કેવા લાર ? આભીસમાં એક વખત ચાહે જાંસીતી કે નહીં કે
થાકેલી પરુકેલી જરા બેઠી મુઘચ તેને કંઠારે આપવા આયા ?
જાઓ, ચાહે ખાએ કંઈ છે નહીં. એવા લાર તો જેને તાંહ ખ-
ખરચીઓ, ખુતલેરો, ને મોજહીનો હાથ તેનેજ છાજે. આપરે
ગરીબ માનસો એવા લાર કરવા જઘએ કેની તો અટવધને કાંહ-
નાં કાંહ પુરાં થઈ જઘએ. તહમુને તો એવો વીચાર છે કે હું
ખધરી નથી કરી લાવો પણ ગોલામરી વેચાતી લેઈ આયોય,
પોણુ હંઈઆં કંઈ મુઆં લોહરાં લાકરાંના હાથ નથી કે તહમે
જે નાચ નચાવો તે નાચું. રોજ કલખમાં ગગરતાતા ને વરી
આજે ઘેર આવીને રાત ખધરીનો જીવ પર તીખલ કરવાનું શું
સુજ પડ્યું ? શું ? “ આજે ઘોણા થાકી ગીઆય ! ” તે થાકી ગી-
આય તે હંઈઆં કોણુને પાર ? ખધરીને રાતને વાસતે કેઈ ખ-
જાર કરવા ગીઆતા ને કીઆ વાગા ખરીદવા ગીઆતા કે થાકી
ગીઆ ? હોરો, વરી કંઈ પોતાની મતલખ સર કેઠે ગગરીઆ હો-
રો તે હંઈઆં આવીને તેનો પાર ચહરાવોય. તહમે જાણુ કે ખ-

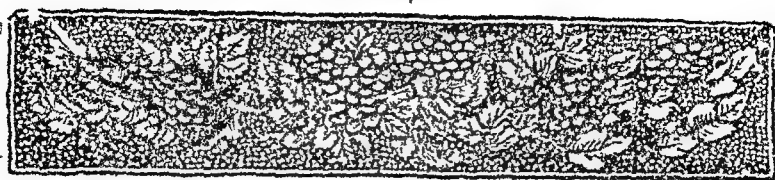
ધરી રામ ગેલસખી છે તે કંઈ જાણતીજ નથી, પણ હું તો તહમુને રંગે રંગ ને નસે નસ ચોરખું ; સમજ્યા કેની : તે દાહરે મેં તહમુને જરા બે બોલ સમજાવીને કહેયું કે રાતે કોણ જાણે કાંડ કાંડ ભટકીને આવોય તે સારું નહી, ખચ્યાં છોકરા-ના ખાખે તો સમીસાંજ પરી કે લાગલું ઘેરમાં આવવું જોઈએ; તાહરે આજે સકારા આવીને આસમાસ ખધરીને બેજાર કરેય કે જોયી રાત ખધરી કોઈ દાહરે તહમુને સકારા ઘેર આવવા કહેજ નહીં શું ? " કોણ કમખખતનો જાણ્યો એમ વીચાર કરેય ! " જાઓ, જાઓ, ધધરતી વખત જરા જુહું થોડું બોલો કે જોદાએ રોજી આપે. તહમુને કાંડ તરેહવાર સોગન ખાતાં નથી આવરતા ? તહમે એમ ના સમજતા કે તહમે જુઠા જુઠા સોગન ખાશે તેથી હું મુગી રહેવસ. પેલા કહેય તેમ મુનું જોઈએ કસીને ને માનસ જોઈએ વસીને, તેમ તહમુને હું નહી ચોરખતી હોઈ તોજ તહમારા સોગન પર હું બોલવાઈ તો. જાંહ પોતાની મતલબ હોય તાંહ તહમે સગા ખાપનાં ખી સોગન ખાવાને ચુકો નહી. મતલબ આગલ તહમે તો નહી, સમજે ધરમ કે નહી સમજે જોદાએ. શું ? " કધી 'મધી એક કપ ચાહે માંગી ? " અરે તહમારી એવી કધી મધી તહમારી ખાસેજ રહેવા દેઓ. હું કધી ખી નહી જાણતી ને મધી ખી નહી જાણતી. હાથ આપતાં પોહ્યો પકરો એવા તહમે છેઓ. આજે ચાહે કરી આપું તો વરી કાલે આવીને બેજાર કરો. ને બેજાર નહી કરો તો ખી, મરે ! ચુલા આગલ વરી પાછી ધુખરાવા કોણ જાણે ? આજો દાહરો તો ચુલા આગલ ને ચુલા આગલ રાત આંખ આંધરી થઈ ગેઈ ને થઈ જાણેય, તાંહ વરી પાછો કાંડ ચુલો પુકું ને ખેંધું હીલ ધુમારાએ ભરી નાખું ? તહમુને શું છે ? રાજા બોલ્યા ને દાહરી હીલી ? શું ? " ચુતલીને કહેડું ? " હા, ચુતલીને રાતને તહમે મારી ખારી નાખવા

બેઠાય કે શું ? પુતલી તે રાત કાંડ સુધી ધસરાયા કરે ? સાચું
 લાગી એખી “રાત તપધને દાંડા જેવી થઈ ગેઈય. એના ચે-
 હરા એવો તો ગોલાખ જેવો હતો કે જાણે-જાણે આપરે જો-
 યાજ કર્યે. પણ રાત ધુમારા ધુમારાએ હવે તો કારી મેસ જે-
 વી થઈ ગેઈય. લોકોના ખાપો તો દીકરીઓને આંખની ઉપર
 ને ઉપર ચલાવે. દીકરીઓ કાંડ ખીચારીઓ ખાપનાં ઘેરમાં
 પરી રહવાની છે. પણની કે ખીચારીઓ માખાપનાં ઘેરમાંથી
 જાએ ને પરાણાની માફક ઘરી ચપકો આવે કે નહીં ખી આવે,
 ને તેમાં રાત કોઈ કળત સાસુ મલે તો મહીરે જવાનો ખીચા-
 રીઓને ચોરતોજ તો. આજે કેટલા કેટલા દાહરા થયા ખીચારી
 પુતલી ને શીરીન માથું આઈ જાયેય કે ખાવા પાસે મોહને ચો-
 પરવાનું મીલકાફરોસ મંગાવો, મીલકાફરોસ મંગાવો, ને તહ-
 મુને હું કેહી કેહીને થાકી પણ તહમે તે લાયા નહી. શું ?
 “છોકરીઓને એવી જુઠી જુઠી ફીસીઆરી કરતાં નહી શીખ-
 વ્યે ?” વર્તી જુઠી જુઠી ફીસીઆરી શાની ? ચાલો, ચાલો, માહરી
 છોકરીઓને ક’ઈ ફીસીઆરી ખીસીઆરી છેજ નહી. લાવી આપ-
 વાની નહી મરજી હોય તો સાફ ધસીને ના કેહો, પણ માહરી
 કાચી કુમારી છોકરીઓનો એવો લોકમાં ખોદા ખાતર સાખો ના
 પારો. પેલા કેહ્ય તેમ ઘેર બોલે દોકરાં તો ખાહર બોલે બો-
 કરાં. હું એ લોકોનો રાંડોનો ઉઘાવ કરવાને વાસતે કોણ કોણ-
 ને પગ પાણી કર્ય ને તહમે એમ ચાહુ તે માહરી છોકરીઓને
 વાસતે બોલીઆય તો તહમાર કીધું તહમે જાણો. પછી મા-
 હરા મીજાસ જશે તો નહી જોવસ ઘણી કે નહી જોવસ ખણી.

“ * * બીખાજ ભાખરા દ્યાં નોત મારેછે કે આપરે જોયું
 કે વાત તો વધેછે ને બેહસ્તન છેડાયાંછે તે કાંઈ કલાક દોહડ
 કલાકની અંદર તાહડાં પડવાનાં નથી તેથી ખુરસી પર પડ્યા

પડ્યાજ મહેને મહેને' ઉઘાઈ ગયા ને બેહસ્તન નરમ થયા પછી
 ખુરસી પરથી ઉઠ્યા, પણ તેટલાં કક્કી તો એવી લાગી હતી કે
 બોલવાની વાત નહી; પણ ભોત્તું માંગીને આગમાં તેલ કેમ
 નામું ? તેથી હુકે ગલીને વખત કાઢ્યો.

ભીખાળ ભાખરા ઉઢવારે સુખડ ચહડાવવા જાયછે.

મરેરે, ભીખાળ ! એવાં કોતક માહરાથી કેમ ખમાય ?
 અરે કોઈ જોયોરે આએ જુલમ ! એવો જુલમ ખમતાં ખ-
 મતાં માહરે રાનતું રંગ રૂપ બધું ખરી ગીઉં ને હું તવધ સુક-
 ધને દાંડા જેવી થઈ ગેઈ પણ તહમુને શરમ આવતી નથી. અરે
 ખાદાએ ! એવો વર તો કોઈ દુશમનનેખી ના મલતો ! વરી શું
 નવા દેંગા સોંગ લેતા આયા ? ઉઢવારે શાના જવા નીકરીઆય ?
 વરી કોઈ વાંહલાંમુવાએ કલખ બલખમાં સુજ આપી હોસે તો
 તેજ લેઈ બેઠા. 'પણ સમજી, તે તો મુવાઓ એ પરજ મરી રે-
 હલા. તે તો ભસતેગીઆઓ લાખે બેઠેલા ને કરારે ઉઠેલા પણ
 તહમે એમ ઉઢવારે ને જુઢવારે કરવા જશોની તો કુતરાંનાં મોહ-
 તે મરશો. જાંહ સુધી પૈસા હોશે કેની તાંહ સુધી મુવા દોસ-
 દારો. પણ ગરજની વખતે તો તહમુને આરી નજરે મુવાઓ
 જોશેખી નહી કે દુશમન મદદ મરેચ કે જીવેચ. ને એમજ
 જો થયું કેની તો દમરીએ શેર વેચાશો.

એ મુવાઓને શું ? હોસે મુવાઓની બધરીઓ ફેઠી જાલ-
 મ જુવાક જેવી તેથી એ મુવાઓ તો ઘેરમાં થર ઘાલેલા પરતા
 નથી પણ તહમે શાના પારમાં એ ભસતેગીઆઓની પુઠે ત-
 જોઓય ? તહમુને શું બધરીનું દુખ છે કે દપક દપક જાંહ

ગમે તાંહ જાઓય ને જાંહ ગમે તાંહ ફરોય ? એ મુવાઓની
બધરીઓ તો મુવાઓને દાંતમાં આસરં આપણી હાથે તેથી
મુવાએ ઉઠવારે ને પુઠવારે કરેય, પણ તહમુને શું ધેરખારનું કુ-
ખ છે કે એમ અહીંથી તાંહ મુવા ગોસઘની માફક રખરતા
ફરોય ? છતી બધરી ને છતી વેર સોભી રહે એવી છોકરીઓ ને
ઉઠવારે જ્યા નીકરી પરીઆય તે કંઈ આરસ આવેય આરસ ?

સરમ નહી આવતી તહમુને કે બધરી છોકરાંઓને એખલાં
મુકીને ખેંતે મજાહ કરવા ઉતરી પડેય ? તહમુને શું ? તહમુને કાંહ
બધરી છોકરાંની કદર છે જે તેની વાત ? તહમે તો તહમારાજ જી-
વને મજાહ દેખારો ! રસે રવારો. બધરી છોકરાંઓ તો જાને
રેલમાંથી ધસરઈ આયાં. શું બોલ્યા ? “આદર મહીનો
છે તેથી ઉઠવારે સુકર ચહરાવા જાઉંય !” વાહ ! વાહ ! ધણું
જ સારં ! બધરીને શું સીખવવા આયાય ! હું ભોલી છઉં,
હું ભલી છઉં, પણ એમ ના સમજતા કે હું સાથે લાગી
સુરખખી છઉં. હું તો કેની તહમારા જેવા સોજો વેચી આઉં
એવી છઉં સમજ્યા કે ? લાંવાની ખતલાવેની મુઠ્ઠા કેઈ
વનીદાદમાં ને કેઈ ઇજ્જતનીમાં લખયુંય કે ઉઠવારેજ સુકર
ચહરાવડું જોઈએ ? શું વાત લેઈ આયાય ? મુંબઈમાં શું આતશ-
બેહરામ અંગીઆરી નથી ખરીયાં કે ચાલીયા ચાલીયા છેક
કુનીઆને નાકે જાઓય ? શું કંઈ ? ભીખાજી ! કે હું ગાએની,
જનેલી ગાએ છઉં, નહીતો કોઈ રાત ખીજી કભા મલી હોતે
કેની તો આવા તહમાગ જીલમનો સવાહ તો કોણ જાને કેદારનો
ચખારો હોતે ! ને કેદારની રાત સારી પેહરીને ચાલી જેઈ હોતે !
પણ હું તો ગરે ગાંઠ ને મોહને કયો મારીને તહમારો બધો જીલમ
વેઠુંય. કંઈ નહી, સખરનો બદલો જોદાએ આપશે, ને હું જેવું
હમનાં ખમુંય તેવું જોદાએ મહને સાહરાં બેહસમાં આપશે.

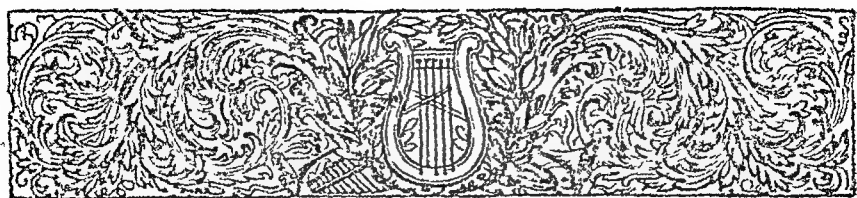
પાસેમાં કુંવરખંડ કરકાં કેવાં વર છોકરાંઓ સાથે મામ-
લેસર જાએય ? ને મુંખંધ જાછાં આવેય તાહરે ખોદાએ રાખે
જાણે ખંધાં એવાં મોજર જેવાં થઈ આવેય કે જાણે જાણે જો-
યાજ કર્યે. જાણે તે લોકોનાં મોહનાં પરથી મુખું બે ધરી ન-
જર ખી ખસારવા નહી ગમે. કુંવરખંધના વર ખચારા એવાં
તો ભલાં મનીખ છે કે કોણુ કોણુનું કરીને, પછી મારવારીખી
ઉભો કરીને, ખંધરાં છોકરાંને મોજ કરાવેય, ને તે લોકોનો ખોલ
ઉપર રાખેય. એ તે માતીડા ને એવા માતીડાની ખંધરીનાં તે
જીવેલાં પરમાન. અહીં તો મુખું આગલો એડદો ભલો કે
પાહલો એડદો ભલો ! મુગા મુગા ઉદવારે જવાનું છોરી દેઓ;
સમજ્યા ?

તહમે જો ખંધરી છોકરાંનીજ કદર ખુજતા હોવો તો વીચાર
કરો, જરા નજર ફેરીને જોવો, કે માહરી છોકરીઓ દુશમન કેવી
ગરબને શુરુ જેવી થઈ રહીય. મહને ખસ માતમોજ રૂપીઆ
આપોની કે હું કુકતીઓને માહમલેસર લેઈ જાઉં. જો એ-
ટલું માહરું કૂલ્યું માનો, ભીખાજી ! ને ઉદવારે જવાનું માંદી
વારો. શું જોલ્યા ? “ઉદવારે પગે પરવા જાઉંય !” તો ! તો !
સું ? પગે પરીને ને ભણી ગણીને બેહસમાં જવા કે ? જાએ,
જાએ, પેલા કેહે તેમ જાણે ગણે ને હીઆનત ખુરી તેમ
એક ગમથી ખંધરી પર તરેહવાર જીલમ ને મકરખુંદી કરે ને
ખીજી ગમથી ભણુવા ગણુવાની વાત કરે ! જો માતીડા અ-
મસી પોતાની ખંધરી પર જીલમ કરે કેની તેનું ખોદાએ કો-
ઈખી દાહરે ભતું નહી કરે; સમજ્યા. નામ તો કેહે જો ભ-
ણુવાનું પણ કામ તો દોસદારો સાથે રખરવાનું ને મજાહ ક-
રવાનું ! કાંય મુંખંધમાં નહી ભણાય ? ઉદવારેજ મુખું ભણાવું
હોશે ? બેસો, બેસો, મામજી ખોલતાં જરા શરમખી નહી
આવતી ? મોહનાં પર નાખ છે કે ખુપરો ?

કોઈ દાહરે જે કુહયું હોય કે ભીખાણ ! આજે આભી-
સમાં ના જાઓ ને ઘેરમાંજ રહો. તાહરે તો કુંડ જે સાહેબ
જીમ પારે, ચાકરીથી કાહરી મુકે, આભીસમાં ચાલે નહી. હવે
તાહરે ઉદવારે મજાહ કરવાને વાસતે કીઆ મુવા સાહેબે રજા
આપી? અરે જોદાએ ! શું આએ ખી માતીય છે ? સાચું
જોલવાના તો સોગન લીધાય. મુગા મુગા હમુને મામલેસર
મોકલો કે તહમારા ખરચેલા પેમાખી ગવાય ને માહરી હીગ
જેવી દીકરીઓનાં મોહનાં પર જરા લોહી પાણી ખી આવે.
ખાકી ઉદવારે જુદવારે જવાનાં ઘેલાં કાહરીયાંય કેની તો ઘકેલા
ખાધને કુતરાંને મોહતે રખરી રવરી મરશો. ખાવા નાહુ ને
તાપે તેવા ને ખરચ તો જાણે હથથી જ્યા. મરેરે ! એવા,
ખરાખા તે હું કેટલા કરે? જોદાએ મોહતખી નહી આપતો
કે આવી જંજાલમાંથી છુટું. એક ગમ માહરી ધીઆન ખા-
હુ નીકરશે ને ખીજી ગમ તહમે મહને યાદ કરશો ને તાહ-
રેજ તહમારી ખી ખાતરી થશે કે માહરી ખધરી, કેવી ઉતી.

* * ભીખાણ ભાખરા મોહટા અફસોસ સાથે જણાવે,
છ કે ખેહરતનના આએ ધુળગને લીધે કપરાં ખપરાં ખાંધેલાં
હતાં તે મુગે મોહડે છોડીને કપતમાં પાછાં ઉનચાં નીચાં ક-
રવાં પડ્યાં.

આવતા ગુલાહરોજે હોમલીખાઈલું વરસા છે.

કેમ ભીખાજી ! તહમે આભીસમાંથી રૂપીઆ લાયા કે ?
 “ નહી ” ! મરેરે ! આએ માતીડને તો કશી પાંતીની ચર કે
 ચારસ આવતીજ નથી ! સાફ સોખ નાએ કહેય કે નહી !
 મેં તહમુને નહી કહેયું તું કે મહને પૈસાની અગત છે ? મુખું
 આખું વરસ મળુરીમાં ને વહીતરામાં જાએય તે મકુળે
 ચાલ જરા વરસનો દાહરો દીલમાં બે કપરાં સોળાં પેહરું કે
 ઉભું વરસ સારું જાએ. પણ કોન જાને કોઈએ કરી ખરી
 મુક્યુંય કે શું તે ખસ ખઘરીની તો કંઈ પર કે પરવા મલેજ
 નહી. જોવોરે કોઈ આએ માહરી પર જીલમના કુંગર ને કું-
 ગર તુટી પરેય તે. મરેરે ! લોકોના માતીડા તો ખઘરી પરથી
 મહઈ મરી મરી જાએય, ને ખઘરી આગલથી હરગીજના થ-
 ઈને ખીસતા નથી. ખીયારા ખૂઘરીનો ચરતો જોલ ઉપારે ને ખઘરી-
 ની થુક હાથમાં ઝીલે એવા આજના તો માતીડાઓ છે ને
 મુખું મહરાંજ ઘેરમાં ગામથી ઉલટી વાત દેખું ! આજના માતીડા-
 ઈઓ તો ખઘરીઓને મલુખ ખઘાંનાં રાજ કરાવેય ને તરેહવાર
 સુખ દેખારેય ને લાર લરાવેય. પણ હંઈમાં તો (કટકા મોરીને)
 સુખ જોતીખી રાન મરે ! ને સુખના દેખારતાનું ખી મુ-
 આનું, મરે સંઘાસમાં જાએ ! તે હાએવાએ ને અફસોસમાં

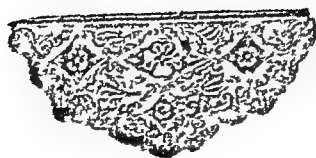
દાહરા કાહરવા પરચ. અરે જોદાએ ! તું કીએ દત્તરનો વેરી
 કે રાંદો લોકોની કુંજરી કાંજરી ખમરીઓ તરેહ્યાર ઓધે પેહ-
 રે ને ફરે હરે ને હંધ્યાં તો વરસના તનસો પાંસઠ દાહરા
 રાંધની ને ચુલો સેવવો પરચ ! મરં રે પાસેના હીરાજી પરથી !
 જાને જાને ખમરી પરથી ઓવરઈ પોવરઈ જાએચ. કોઇ દાહ-
 રે તેવન આભીસમાંથી ઘેર ખાલી હાથે આવતા નથી. આજે
 કંઈ તો કાલે કંઈ લાવતા ને લાવતા. શું એકેકી શાતીનો ! ને
 શું એકેકાં પોલકાનાં સીલીક તેવન લાવેચ કે જાને આપરી ન-
 જર થરી જાએ ! દીનખમને ઘેર રોજના દરજીઓ આવતા ને
 આવતા. ને ઘેર જાને એવું ભરચકર લાગે કે આપુણે તાંહથી
 ખમવાજ નહી ગમે. કાલે સાંજેજ દીનખમનાં દીલમાં કંઈ
 મુંબું વેલાતી કપડં જોયું તે મેં પુછ્યું કે એ કેમ વાર લીધું.
 પણ તેખી કેહું એવાણના હીરાજી લાવેલા. ખમરીને એટલું
 ઓધાવેચ પેહરાવેચ તે છતાં ખમરી વરને એવી હાથમાં રાખે-
 ચ કે આપરે જોયાજ કરીએ. તે દાહરે હું જરા કોણ જાને
 શું કામ સર જાને ઉભી તેટલાં દીનખમએ હીરાજીને હાક માર્યા.
 પણ હીરાજી વારામાં ઉતા તેથી ખીચારાથી જવાખ નહી અપાયો તે !
 તહમે માનો ! કંઈ દીનખમ છેરાયાં ! કંઈ દીનખમ છેરાયાં ! કે વરને
 કેહ મોહનાં શું ભાવેચ ખોલીને ઉભાં રેલાં. મેં ઘનુંખી સમ-
 જાવ્યું કે અખમરેહા માતીડને એમ નહી ખોલ્યે, પણ ઉલટાં મા-
 હરી પર છેરાયાં ને ખોલ્યાં કે “ જોએ, જોસો તહમુને શું છે ? મા-
 હરં ઘેર ખમરીને ધુર થાએચ. જુમ પારતાં પારતાં માહરો ખ-
 ઘો છવ મદદનો તુટી ગીઓ ને એવાણ વારામાં ભરચા તેથી
 જવાખ નહી આપ્યો ! લે, જો ! આજે એ ને કાલે ખીજું. એ-
 મ માતીડની જાતને ધાકમાં નહી રાખ્યે તો પછી ઘેર ભાગી-
 ને ભુકો થાય.” માહરાંખી ધીઆનમાં એ વાત ઉતરી. તે આ-

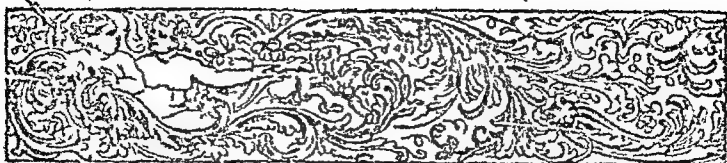
પરે તો જોમ માએ સારું સુજે તેમ કરો ” કરીને સુગાં સુગાં બેસીજ રહ્યાં.

એવી બધરી બે તહમુને મલી હોતે કેની તોજ તહમે સીધા પાધરા ઉતરતે. હું કીએ દાહરે પેહરવા ઓધવા માણુંય કે હાંફરો હુફરો કરીને તહમારી પાસે કધી મધી કપરાં કરવાંના રૂપીઆ માંગ્યા તો તેટલાખી તહમારી આંખમાં ખુચ્યા ? બલા બનેરે માહરી પેહરવા ઓધવાને ! મહને કંઈ પેહરવા ઓધવાનો અભીઆસ નહી. એ તો આએજ વખતે કંઈ સુવું મન કીધું. કંઈ સુવાં ઘણુનાં ગાંઠાં માંગ્યાં હોય ને ના કેહયું હોય તો તેની વાત છે કે માતીડાનો હાથ ભીરમાં છે તેથી ખીચારો માતીડો શું કરે. પણ આએ તો સુવા નાખમાં સુધવાના ખસો રૂપીઆ માંગીઆ તો તેટલાખી નહી મલ્યા. હમનાં બે રાંડા નચાવાની ને કલખોમાં જોભરવા જવાની વાત આવી હોય તો કારા ચોરતુંખી કરીને રૂપીઆ લાવશે પણ રાત બધરીને કપરાં ચપરાં જોધએ તાહરેજ તહમુને ભીખ લાગેચ. સુવાં એકનાં એક સાણીનાં ચીથરાં પેહરતાં તો હવે શરમખી લાગેચ ને લોકે લોકે જોધને નામ ધરતાં હોશે. મામીનાં જોધજોને તાંહની નવજોતમાં ગેઈ તાહરેખી ફરને રંગનો કરપ પેહરીઓતો ને નવશેજ ધામરને તાંહનાં લગનમાંખી સુવું તેવું તેજ ચીથરું ચોરવવું પરીયુંતું. ખરીઉંર એવી બધરીનું જીવતર ! સુધ રાત હું માહરાં માએખાપને પેઠે પેદાની પરતી ખી ! વરસ જ્યે સપરમે દાહરે સુવો જીવ ખારવો પરશે ને આખું વરસ એમ ખરાપામાં ને ખરાપામાંજ જશે. ખદા ! હજુર મોહત આપે તો બેહતર.

* * * ભીખાજ ભાખરા ત્યાં નોધ મારેછે કે બેહસ્તન વરસમાં પાંચ છ વખત કપરાંના રૂપીઆની રમરી સુકાવતાં હતાં

અને મારવારીનો આગલ એકવાર અનુભવ મલેલો સ્ત્રીવાથી ફરીથી એ નાપાકના જન્યા સાથે વેલવાર રાખવા કરતાં બેહસતનની આંખે આખી વાએજ કાનમાં ઉતારવાનું સેવકને વધારે મારું લાગું. દીનબાઈના હીરાજી વીશે એટલાજ ખોલાસો કરવો છે, કે તેવણુ પાંચ વખત તો શીદયુલ ફાઈલ કરી ચુક્યા હતા તથા એક વેપારીની આફ્રીસમાં ગોદાઉનકીપર હતા ત્યાંથી તેવણુને હજમપરસાદ કરવાને માટે પાણીચું મલ્યું હતું. માટે હીરાજી ખંધરીને તરેહવાર પેહરાવે ઓઘાવે તેમાં સેવકને કોઈખી રીતે અન્નએખ થવાજોગ અથવા નકલ કરવાજોગ હતું નહી. હીરાજીનો વા હીરાજીનેજ મુખારક !

ખડમનીઆનાં પરભની પરહેલ.

૧. પરહેલ આપાતું નહી જરતું તે હંઈ કોણુને પાર ?
 શી ગામનાં લોકો આએય કે કંઈ તહમેજ નપધના આજે આ
 વા નીકરીઆ ? શું તહમારે સારું મરઘી કપાંઉ ? તો ! તો ! ઝે
 આઈને જીવવા માંગતા દેખું ! આજે અનરોજને દાહરે મરઘી પ
 મન થયુંય પણ તેતું કારણ હું બધું જાણુંય, સમજ્યા કે
 તહમે ખી ખરેગાંઠ પુરા છેઓ. સારે દાહરે તો કોઈ દાહરે મ
 રઘી કૃપાવ કરીને નથી કેહયું, પણ તે કેહે કેમ ? આરે દાહરે
 મરઘી કૃપાવે તો તેમાં બધરી છોકરાંનો ભાગ પરે તેથી અનરો
 જને દાહરે બાદી થાએય કરીને મક્કર કરીને મરઘી રંધાવે તે
 આખી પોતે જોભરે. હું તહમુને વેઠતાં વેઠતાં ઘઘડી થઈય વા
 સતે માહરી આગલ એવાં નાહરી કરમ કરવાનાં છોરી દેજો
 બાદી થાએય તો ભલે થાએય. કુધપાખ પુરીને, તરેલાં કેરાંને
 આખી દારનાં ઈંડાને, ને તીતોરીને હાથ ના લગારતા. ભાજ
 ને સુકા જીમલાનો પાટીઓ લાલ મરચાંની લુકી નાખીને કીધો
 તો તે પેટ ભરીને જોભરજો કે બાદી ભાગી જાયે શું જો
 લ્યા ? “પાટીઓ આધાર્થી મરડો થાએય !” આજે તહમુને પરહેલ
 ખાતાં બાદી થાએય, ને પાટીઓ ખાતાં મરડો થાએય, હવે
 કાલ ઉઠીને કેહજો કે ધાન દાર ખાતાં મહને કોલારો થાએય.

ધરમી દેખાવાનું હોય તો પુશકલ ધાલોય તે કંતાં અન-
 રોજને દાહરે મરઘી ભાવી આવેય, પન આજે તો કેની ને કોઈ
 સુવો દુનીઆથી રદ થઈ ગેયેલોખી ગોસ કે મરઘીને અરક-
 તો નહી હોશે. તેખી સુવો પાપ પુનને ખીહને દાર રોટલી ખા-
 તો હોશે. પણ તહમે તો પગે માઠલાં મારીને મોહને રામ પો-
 કારોય તે જોઈને મહને કંઈ થઈ આવેય. આજે પરભ જેવે
 દાહરે ખી પરહોલ નહી ખવાતી તો કાલે ઉઠીને તહમારાં બધ
 ભતરીજાં મરી જાએ તાહરેખી કેહજે કે હું મરઘી ખાવસ.
 ધરડે ધરપણુ છેક મુધબ્રુધ ખોહીને ફરોય પણ હવે તો મરવા-
 નો વખત આયો તે કંઈ જોહસ દોજખનો વીચાર કરો વીચાર.
 આજનો દાહરો કેવો મોહટો ! આજે મરઘા ગોમ ખાધું તેને
 સુવેલું કુતરું ખાધા ખરાખર. આજે તો મરઘી ગોસનું નામ
 દઈ કોઈ પોતાની જખાંને નરખમાં નહી નાખે. આજે મરઘી
 ગોસ તો તહમારા જેવા રીમન માનસનેજ ભાવે. શું જોલી-
 આ ? " નહી તો ચાલીઉં, સુંગી રેહું ! " હં ! હં ! મરડું કેવા-
 નો ચટકો કેવો લાગેય ? પણ જોવોની એ તો માહરાં કમનમી-
 ખથી ને તહમારાં મુખાં માએખાપનાં તો નહીજ પણ કોઈ વરાં
 વદોરાંનાં પુનથી હું તહમુને મલી તો દોજખના દરવાજા પરથી
 ઘસરીને જોહસનો મારગ દેખરાઉંય. ખાકી કોઈ ગન તહમારા
 જેવીજ પાપન મલી હોતે કેની તો કરારે મરઘી ખવરાવને ને
 ખાતે, ને પછી મરતે દાહરે જોહને કીરા પરીને મરતે. હંધ્યાં
 તો મુઠ જો પુરી પાઘરી કસતી નહી થઈ હોએ કે કોઈ બચારાં
 શુજરેલાંનો રોજ ચુકી ગેઈ હોઉં ને ચારદરાન નહી ચમ્મ હોએ
 તો રૂવે રૂવાં ધુજી આવે ને ખોભે ખોભે ચુલામાં મુખર મુકીને
 નાખ ધસું તોખી મન મોકરું નહી થાય. તે દાહરે મામીના
 મેહરવાનજની માણેકબધને વેખાવાનું હખવું ને જોવા ગેઈ
 તાંહ સુવાવરીના પરદા હોજ્યાને કુલથી અથીજીને ખેડીતી તે-

ટલાં મુવો પવનથી પરદો હીલીને પેતખરી ચરકાવાની ખુરસીને લાગો, તો ખંદાએ જાનેય કે જીવ કેવો ધુજીઓ ને કમકમ્યો. છોકરી અકરાતીતી તે વધારે વખત બેસવાની ઉતી પાણુ તે નહી બેઠી, ને ભર ખરકીમાંથી વેહલા ઉઠી આવતાં બદડે પાની ઉતરીઉં તોખી મુગી મુગી ચાલી આવી ને ચરકાએલીની કાની નીચેજ બધાં કપરાં બોરીને માથાં વેરથી નાહી, પન મુવું તેથી કંઈ હીલ પાખ થાએ ? રાતે ખાવા ખી નહી ગમીઉં પન જેમ તેમ ઝેરના જેવા બે ચાર છુક ખાઈને ઘોંટઈ તે ઉંઘ ખી ઝોજની નહી આવી ને અકરવકરે રાત કાહરીને પાથલી રાત થઈ કે ચાહે પાણી કીધા વગર નાહન નહવારવા સાડ માકાદારને બોલાવવા કાસમને મોકલીઓ. પન માકાદાર મુવો થંડે કલેજે આસતે રેહીને આઠ વાગે નીરંગ લેઈને આયો ને જીવ જે ચીદ-હઈ ગેએલો ઉતો તે તે મુવાની સીતેર પેહરી ઘોઈ નાખી. એવું માહડું ધરમ ઘેઆન પર હીલ ને જીવ ! એ તો મુવાં જે નરખમાં જવાનાં હોય તેજ એવાં દેવનાં કામ કરે; સમજ્યા કેની ? માહરી તો બલાખી પરભ જેવે દાહરે મરઘી ગોસને અરકે નહી.

કાંએ તહમારી પાસે તો પૈસા નહી ઉતા તે પછી મરઘી કાંહથી લાવતે ? કાલે મેં તહમુને કેહયું કે પેલા બાકર મુસર-માને હવરાં નવું પદરખાવું કાહરીઉંય તેહને તાંહની મીથઈની સઉ તારીફ કરેય ને કાલે પરભ જેવો સપરમો દાહરો છે વાસતે એક સોજાં જેવાં પુદીનની રકાખી લાવજો કે છોકરાં ખાઈને ખુસી થાએ. ઘણું ઘણું તો થઈ થઈને શું થતે ? તન સાહરો તન રૂપડીજ કેની ? પાણુ તહમુને તો છોકરાંને નામે ઘઘરીને તાપ આવી તેથી મકર કીધાં કે માહરી પાસે પૈસા નથી. પાસે પૈસા નહી ઉતા તાહરે હવે મરઘી જોભરવાના કાંહથી પૈસા આયા ?

❦ બીજાજી ભાખરા અતરે જણાવવાની રૂઝ લેયછે કે, શું કરું ? ખેડસ્તનના તાપને લીધે જેમ તેમ ખરહેજી ખાધી પણ મહને તે નહીં માફક આવ્યાથી પાંચ છ દાહડા એવો તો હરાન થયો કે ખોલ્યાની વાતજ નહીં, ને દાકતરનાં ગજવાં બધી તેં જુદાં. ખહમનરોજના અનુભવ પરથી મોહર, ગોસ, ને રામરોજને વાસતે તો પેટમાં એવી ફાર પડી કે કુતરાં ખોલવા લાગાં, પણ આપરેખી તાલ કીધી. મોહરરોજને દાહડે દોસતદારની માલગરી છે તેથી જમવા જાઉંય કરીને કલખમાં જમ્યા, ગોસ રોજે હોતલમાં ઉતરી પડ્યા, ને રામરોજે પેટમાં કુખેય કરીને લુખાજ ઘોંટાઈ જવું દરસ્ત ધાર્યું.

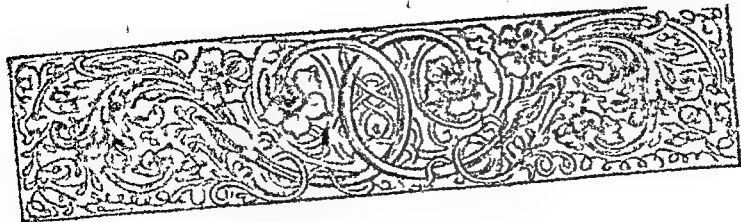

ભીખાજી ભાખરા ખલેવના તમાશામાં જઈ મુવા.

એવું સતીઆનાસ જાએ એ માતીડાનું! ગામની ગતર
 મુઘરી પાણુ એ માતીડો નહી મુઘરીઓ. ખાવાજીનું ખુચું
 અસતો ઝારીમાં હીજ ખાએય તે ખરેવનો તમાશો જોવા ગી-
 યાતા! કંઈ અક્કલ કે હોસ મલેય નહી! સરમે સરમે મુ-
 વું માહરું નાખ નીકરી પરેય પાણુ એ માતીડાને કંઈ ફકર કે
 ચંતા છેજ નહી. ઘેરમાં ખઘરી રાન ચુલાના ધુમારા આગલ
 આખો દહીરો જેમ ગમે તેમ ધુખરાયા કરે, ને ખીચારી ગાએ
 ગોલાખ જેવી છોકરીઓ જેમ તેમ જીવ મારીને ને મન મોહડું
 કરીને ઘેરમાં ધંધધં રહે ને એનાના છેલ છખીલા થઈને ખરે-
 વનો તમાશો જોવા ઉતરી પરે! જોવારે ખા! કીઆ ખદાએ-
 ન ઘેરની એ વાત? “દોસતારો લેઈ ગીઆ તેમાં હું શું કરું?”
 કાલ ઉઠીને દોસતારો ઝાનમમાં ખી લેઈ જશે તાંહખી જઈ આ-
 વીને કેહશે કે દોસતારો લેઈ ગીઆ તેમાં હું શું કરું?
 મરે મુવા દોસતારોના થતા! ભુસુરે મુવાઓને! મુવાઓ આ-
 ગલ રેહીને માહરા માતીડાને ખગારીને ધુર કરેય. મુવાઓની
 જાનતીવું પેટ ખરે મુવાઓની! મુવાઓની સાત પેહરી સંઘા-
 સમાં જાએ મુવાઓની! ભસતે ગીઆઓને કેહો કે તહમે મુવા-
 ઓનો દોજખમાં ખી થાર ના થતો. દોસદારોનુંજ કહયું કે-
 રવા માંગોય ને દોસદારોનાજ થઈ રેહવા માંગોય તાંહરે તો

જાઓ તેજ મુવાઓને ઘેરે ખારે જઈને ગગરો નેત્રેજ મુવા-
ઓની માએ બેઠનો સાથે બેસીને ચીથી થાથા કરો કે દેખું ખી
નહી ને દાઝું ખી નહી. શું બોલ્યા ? “ નકામી ખીજાઓને કાંય
ગાર દેયય ? ” અરે ગાર શું ગાર ? મુવાઓ બે માહરા હાથમાં
આથે ફેની તો મુવાઓને ચીરીને ચાર વાટે ફેંકી દઉં ફેંકી. માહરું
કલેજું અંદરથી કપઈ જાએય ને માહરાં સીનાં ગરી ગરી જાએય.
ખઈરી છોકરાંઓને સપરમે દાહરે ખાહર લેઈ જતાં તો તહમુને ધધ-
રીને તાપ આવેય ને હાથે પગે અરી જાઓય ! હમનાં લોકોની
છોકરી ને લોકોની ખઈરી સાથે ખાહર જવા કહયું હોય તો ધાન
ખી નહી ખાવા માંગો ને તે રાત નાચનીઓ સાથે અરધી
અરધી રાત ખાહર નાચીઆ કરો, પણ પોતાનાં ખઈરાં છોકરાંનું
નામ દીધું કે તહમારી આંખે મર્યાના પાટા ખંધાએય, ને લુલા
તોતરા થઈ જાઓય. પાસે નહી મલે કોરી ને જાએ ખજારમાં
દારી તેમ સપરમે જેથે દાહરે ખી ઘેરમાં જેમ તેમ કરીને હું
દોરડાં તાણું ને એવણુ જામરું દોસતારો સાથે મોજ મેરવા નીકળી
પરે ! હું ખી હવે એવી કંતરી ગેઈય કે આહંચએક દાહરે સારી
પેહરીને તહમારી પુઠ ને પછી જોવો કે તહમારી રસતા વંચે કેવો
ફેસતો કરેય ? મહવારે આભીમને મસે ઘેરમાંથી કહરાયા તાહરેજ
જાણતીતી કે કોણુ જાણુ આખો દાહરો કાંહ ગગરમે ને ખોરી
રાતે રવરી રઝરીને આવશે, પણ સપરમે દાહરો કોણુ નકામો
કજાઓ કરે કરીને હું દમખખશ કરીને બેસી રહી. પેલા કે-
હય તેમ ગેઈ જીવાની ને આયો ખુદાપો ને તે પાંતીનો શાનો કુ-
રાપો, તેમ હવે મફદ ગીઆ ને કારા આયા તોખી જાતરા, ને કા-
તરા, ને તમાસા ખમાસા હજુર છોરતાજ નથી ! તહમારે લી-
ધે મુવાં અમે માએ દીકરાંઓ લજવઈ લજવઈને મરીએય પણ
તહમે લજવાતા નથી. બે કોઈ દાહરે મહને ખહાર જવું પરેય
ને શીરીને સાતીનનો પોલકો કાહરી લાવેય તો ધમકાવીને હું

૨૦.

ભીખાળ ભાખરા ખલેવના તમાશામાં જઈ મુવા.

એવું સતીઆનાસ જાએ એ માતીડાવું! ગામની ગતર
સુધરી પણ એ માતીડા નહી સુધરીઓ. ખાવાળવું બુચું
અસતો ઝારીમાં હીજ ખાએય તે ખરેવનો તમાશો જોવા ગી-
યાતા! કંઈ અકલ કે હાસ મલેય નહી! સરમે સરમે મુ-
વું માહરું નાખ નીકરી પરચ પણ એ માતીડાને કંઈ ફકર કે
ચંતા છેજ નહી. ઘેરમાં ખધરી રાન ચુલાના ધુમારા આગલ
આખો દહરો જેમ ગમે તેમ ધુખરાયા કરે, ને ખીચારી ગાએ
ગોલાખ જેવી છોકરીઓ જેમ તેમ જીવ મારીને ને મન મોહડું
કરીને ઘેરમાં ધંધળું રહે ને એનાના છેલ છખીલા થઈને ખરે-
વનો તમાશો જોવા ઉતરી પરે! જોવોર ખા! કીઆ ખદાએ-
વ ને ઘેરની એ વાત? "દાસતારો લેઈ ગીઆ તેમાં હું શું કરું?"
કાલ ઉઠીને દાસતારો જાનમમાં ખી લેઈ જશે તાંડખી જઈ આ
વીને કેહશે કે દાસતારો લેઈ ગીઆ તેમાં હું શું કરું?
મરે મુવા દાસતારોના થતા! ભુસુરે મુવાઓને! મુવાઓ આ-
ગલ રહીને માહરા માતીડાને ખગારીને ધુર કરેય. મુવાઓની
જનંતીવું પેટ ખરે મુવાઓની! મુવાઓની સાત પેહરી સંઘા-
સમાં જાએ મુવાઓની! ભસતે ગીઆઓને કેહ્યે કે તહમે મુવા-
ઓના દાજખમાં ખી થાર ના થતો. દાસદારોવુંજ કહ્યું કે
રવા માંગોય ને દાસદારોનાંય થઈ રહેવા માંગોય તાહરે તો

જાઓ તેજ મુવાઓને ઘેરે ખારે જઈને ગગરો ને જોજ મુવા-
ઓની માએ ખેલના સાથે ખેસીને શીથી થાથા કરે કે દેખું ખી
નહી ને દાઝું ખી નહી. શું ખાલ્યા ? " નકામી ખીજાઓને કાંય
ગાર દેયય ? " અરે ગાર શું ગાર ? મુવાઓ જે માહરા હાથમાં
આપે ફેની તો મુવાઓને ચીરીને ચાર વાટે ફેંકી દઉં ફેકી. માહરું
કલેજી અંદરથી કપઈ જાએય ને માહરું સીનાં ગરી ગરી જાએય.
ખઈરી છોકરાંઓને સપરમે દાહરે ખાહર લેઈ જતાં તો તહમુને ધધ-
રીને તાપ આપેય ને હાથે પગે અરી જાએય ! હમનાં લોકોની
છોકરી ને લોકોની ખઈરી સાથે ખાહર જવા કહયું હાથ તો ધાન
ખી નહી ખાવા માંગો ને તે રાત નાચનીઓ સાથે અરધી
અરધી રાત ખાહર નાચીઆ કરો, પણ પોતાનાં ખઈરાં છોકરાંનું
નામ દીધું કે તહમારી આંખે મરયાંના પાટા ખંધાએય, ને લુલા
તોતરા થઈ જાએય. પાસે નહી મલે કોરી ને જાએ ખજારમાં
દોરી તેમ સપરમે જેવે દાહરે ખી ઘેરમાં જેમ તેમ કરીને હું
દોરડાં તાણું ને એવણુ જીભડું દોસતારો સાથે મોજ રોજવા નીકરી
પરે ! હું ખી હવે એવી કંતરી ગેઈય કે આઈંચએક દાહરે સારી
પેહરીને તહમારી પુઠ ને પછી જોવો કે તહમારી રસીતા વાંચે કેવો
ફેસતો કડંચ ? સહવારે આભીસને મસે ઘેરમાંથી કહરાયા તાહરેજ
જાણુતીતી કે કોણુ જાણુ આખો દાહરો કાંઈ ગગરસે ને મોરી
રાતે રવરી રઝરીને આવશે, પણ સપરમે દાહરો કોણુ નકામો
કજીઓ કરે કરીને હું દમખખશ કરીને ખેસી રહી. પેલા કે-
હય તેમ ગેઈ જીવાની ને આયો જુઠાપો ને તે પાંતીનો શાનો કુ-
રાપો, તેમ હવે સફેદ ગીઆ ને કારા આયા તોખી જાતરા, ને ફા-
તરા, ને તમાસા ખમાસા હજીર છોરતાજ નથી ! તહમારે લી-
ધે મુવાં અમે માએ દીકરાંઓ લજવઈ લજવઈને મરીએય પણ
તહમે લજવાતા નથી. જે કોઈ દાહરે મહને ખહાર જવું પરેય
ને શીરીન સાતીનનો પોલકો કાહરી લાવેય તો ધમકાવીને હું

પાછો મુકાફિય કે અખધરાં ચાર છોકરાંની હવે માએ થઈ ને
 મહને એ કંઈ શોભે નહીં. તે દાહરે લગનમાં જવાની ઉતી
 તે ખાણને ગારી આવીને ઉભી ને મોખેદ ઉતાવર કરવા લાગો તે-
 થી દોરાદોરામાં કસખી તાસના છુટાનો પોલકો પેહરઈ જવાયો,
 પણ ગારીમાં બેઠીને મહને સુધ આવી તેથી, મરે! પાછી રૂતે ઘેર
 આવી તાંહ સુધી લજવધ લજવધને મરી ગઈ. પણ એવી
 લાજ કંઈ તહમુને કોઈ દાહરે આવે નહીં જો. તહમુને તો જેમ
 ગમે તેમ રંગીલા મોજલા થઈને ફરવા ગમે. એ તો પાસે પૈસા
 નથી તેથી, પણ જો તહમારું ચાલતું હોએ કેની તો તહમે તો
 સુનેરી તાસ ચહરાવેલી પાધરી, ખલુ ઘાતપોતના દગલા, ને ગોલા-
 ખી સીલીકની ધજ્જર પેહરીને ફરે; એવા તહમે છેઓ. હમનાં
 તો પેલા કુહચ તેમ આઘજનો આતો, મસાનકાંઠાની ઠીકરી; ને
 હરમાન તાહરું ધી, તેવી વાત છે તેથી એમ છેલ છખીલા થ-
 ધને ફરાતું નથી. હું એ બધું સમજુંચ, સમજ્યા કે? તહમુને
 નખે નખ/ન રંગે રંગ હું ચોરખી ચુકીય. જોઈ ના કહોની
 કે તહમે તમાશામાં ધજની પર નહીં ગગરીઆતા. શું? “એ વ-
 રી કોને કહયુ?” અરે કહે કોન મુવો? શું હું જાનતી નથી
 કે? બધાં લોકલોક જોધને હસ્યાં હોસે ને માહરી રાનની આખ-
 રના વાવટે વાવટા બધા માતીડા મનીખોની વચે ઉડ્યા હોસે? ઘે-
 ર આગલ રાન બધરી ખાએચ કદડેચ કેની તે મારગ સર ઘે-
 રમાં આવીને બેસતાં તહમુને રોગે આઘાતા. પણ તમાસામાં
 જધને તો તહમુને તરેહવાર રાનો છીનારો આવે તેનાં મોહનાં ટી-
 કપાં જોધએ તે તહમારાથી દમ મારીને ઘેરમાં કેમ બેસી રહવા-
 ચ? રાનોને કંઈ લાજ કે સરમ હોસે કે હોસેજ નહીં કે જરા કંઈ
 હોએચ તાંહ માતીડા મનીખ વચે લાગલી કે નીકરી પરેચ? મરે
 મુવા સુધારાવાલાઓના થતા! તે મુવાઓએ કોણકોણનાં ઘેરા બ-
 ગારીને ધુર કીધાંચ ને જીવાન જમાન ડકતીઓને છગાવીને બે

ખતામનીઓ કરી મેલીય. કંઈ અમારા ખી વખતમાં તમાશા થતાતા કે થતાતાજ નહીં? ખેલસ મયારા માહરા ખાપને તે ગમે તેવો સપરમો દાહરો હોએ તોખી તેવણુનો તો છોકરાંઓને તમાશો જોવા લેઈ ગીઆ વગર જીવ થોભેજ નહી. અમે ધધેરાં જ્યીઓ ખાર ખાર વરશની થઈ તે છતાં ખસ નહી ચાલો કપરાં પેહરો કરીને ખોલસ હોંસ કરીને તમાશો જોવા લેઈ જાએ. પણ તે કંઈ આજની રાત નાચનીઓની માફક માતીડા મનીખની ભીર ભયરમાં ફેરવે નહી પણ ખાહર ગારીમાં ખેસારી રાખે ને તેખી વરી ગારીનાં વીનીજન ચહરાવીને. પછી પોને ખેલસતી અંદર જઈને તરેહવાર રમકરાં ને જાત જાતની મીઠઈઓ લેઈ આપે ને ખધાં મોહટાં નાહલાંનો જીવ જાને જે ધરી ખુસ ખુસ કરે. પણ તહમે તો જાતરા તમાસામાં જાઓ તે પોતાનોજ જીવ ખુશી કરવા જાઓ ! તહમુને કાંહ ખચ્યાં છોકરાં વાહલાં છે ? તહમુને તો પેલા ફેહચ તેમ સરહાએ કીધી સાન ને મુવા મસરખાન તેમ ઘોતા ઘાતા ફીને પોતાનાજ જીવને, સુખ દેખારવાની ગરજ છે પછી મુરદાં ખેલસ જાઓ કે દોજખ જાઓ. એમ ઘોંગ કરીને ઘોંતઈ—

* * * દ્યાં ભીખાજી ભાખરા પોતાની તરફથી જણાવેછે કે એકુ પેગ વધારે લીધેલો હોવાથી હું તો ઉંઘમાં પડ્યો જેથી ખેલસ્તન આગલ શું ખોલી તે મહને માલમ નથી.”

૨૧.

ખકરી ઈંદને દાહડે પાવલે રતલ ગોસત આબ્યું.

જોવો રે માએ, પાવલે રતલ ગોસ ! મુવો વેહવારીઓ ખા-
એ કે મુવો દીવારીઓ ખાએ. રોજ ઉઠીને કેહતાં મુવું મોહ-
નુંખી ઘસઈ જાએચ કે ભીખાજી તહમે ખજારમાં જાએ, મુવાં
માણસને આધારે ના બેસી રહો. મુવા માણસો તો ખજારમાં-
થી જેમ ખવાએ તેમ ખાએ. પેટનો દીકરો ખજારમાંથી કંઈ
નહી તો પવિલોખી ચોરી કરે તો મુવાં બે ખદામનાં માનસો તે
નહી કરે ? પૂણુ તહમે તો ખસ સહવારના પોહરમાં ભનવાના
ધોંગ ઘટુરા લેઈ બેસો તે તહમુને ખજારમાં જવાની કાંહથી કર-
સુદ મલે ? મુવા પારકાઓને હાથે જેમ ગમેચ તેમ ઘેર હુતાએચ.
કોઈ દાહડે પાવલે રતલ ગોસ સાંભરીઉંતું ? પેલા કેહચ તેમ કે-
હતાખી દેવાના પણુ મુવા સુનતાખી દેવાના ? આજે ખકરી ઈંદ
થઈ તો શું થયું ? એ તો મુવા કાસમે એ મસે દાર પીવાના
પેસા ઉનચા કીધા. જો હવે હું તહમુને એક વગીનું કહી મુકુ-
ચ. કંઈ ધરીએ ધરીએ હું રાન મદદના જીવ તોરવાની નથી.
કાલથી સહવારના પોહરમાં ઉઠીને નાહ્યા નહી નાહ્યા કે ખજારમાં
ગગરી મરજે, પછી ચાહે ખાહેની વાત. ચાહે રાન કંઈ નાહસી
જતી નથી. તહમારું જે ભનવા ગનવાનું હોએ તેખી પછી ક-
રજે, આખો દાહરો પરેલો છે. નહી તો ધોંગ કરીને ખરી ખ-

પોર સુધી ધોતઈ ના રહેતા. હા, હું તહમુને કેહું. કેમકે ત-
 હમુને તો એવી તેપ પરલી છે. જાહેરે કામનો દાહરો હોએ તા-
 હરે તહમુને ઉંઘ આવે, માથું દુખે, તાપ આવે, હાથ કપાએ, શુ-
 રા ચરી જાએ, ને ખીતું તરેહવાર થાએ. વાસતે કાલે જો કંઈ
 એવાં ઘેનાં કાહરીઆંચ તો તહમાડં કીધું તહમે જાણો. લોકો-
 ના માતીકાઓ હાથે જાતે ખજાર લાવેચ તે એવું ભરચકર લાગે-
 ચ કે જાને આપરે જોયાજ ક્યેં કે જાને પાંતી ખાલી થતાં થા-
 એજ નહી. નહીતો કે કેહસે ફરીથી કામ સોપેજ નહી કરીને
 દમરીની દોસીને દુકાનીની હજમત ના કરી આવતા. કંઈ ધુર
 જેવું લેઈ આવીને નકામી હેલકરીની હેલ ના ખરચાવતા. ત-
 હમુને તો જરા જગમાં સાહેબી કરતાં ઘણી આવરેચ. તે દાહ-
 રે કાસમને ધી અપાવીને એખલો મોકલ્યો ! તો શું સાથે આ-
 વતે તો તાંતીઆ તુટી જવાના ઉતા કે ? મુવા કાસમે મન ધી-
 માંથી કંઈ નહી તો ખસેર તનસેર ધી કાહરીને મુવાનુ કોઈ ખાપ
 કાકાને આપીઉં હોસે. ધી જોતાંને વારજ માહરી તો ખજારમાં આ-
 યુંજ નહી. 'હજુર સાખાસ છે માહગં ભીખઈ સુખીના ફરક-
 નહને ! ખચારા સહવારના પોહરમાં એક ગમ વસીદી કસતી કી-
 ધી કે ખીજી ગમ હાથમાં જમીન લેઈને ખજારે નીકલેલાજ છે.
 ને તેખી વરી કંઈ તહમાગે માફક લોકોને ચેહગે દેખારવા જતા
 હોએ તેમ પાગરા દગલા પેહરીને નહી પણ ખદીઆન ને સપાત
 પરજ ; ને ગરમીના દાહરામાં તો મીચારા ખદીઆન પેહરવાખી
 ઉમા નહી રહે. ને ખજારતો જાને જાને એવી લાવે કે ખધો હાથખી
 હુમઈ હુમઈ જાએ ! ગોસ તો નરૂં ખરફી જેવું લાવે ! ને આછનો
 તો ચોરખી રહેલીઓ તેથી એવી તો તાજી કાકરી જેવી માથલ્લી
 આપે કે હોએને વાત. લેવની તહમે ખી છેઓની. કોઈ કધી જો
 ખજારે મોકલીઆ હોએ તો મુવાં રરતાંને હસાવી આવો, ને કો-
 થમરી લાવો તો મરચું નહી ને મરચું લાવો તો કોથમરી નહી.

પણ એ તો માહરાં રાનનાં હાથનાં કીધાં મહનેજ રાનને હૈએ 'વા-
 ગેય. વાંક જિસો તો માહરીજ છે. માતીડાઓ જે ખગરીને ધુર
 થાએય કેની તે રાનો ખધરીઓથીજ થાએય. હું તહમુને જે
 પેહલેથીજ છગાવતે નહી કેની તો આજે તહમે એવા કોરા કક-
 રતા રેહી જતે નહી. મુઘ રાન માયે નાહનપણુથીજ હામરં
 હામરં કરીને છગાવીને છાપરે ચહરાવી મુઘ્યા તાહરે આજે આ-
 એ મહને વેઠવું પરેય. તે રાન ચોટલાખરી આજે હોતે તો
 તેને દેખારતે. શું ? “માહરી માએને ગાર ના દે ?” અરે જો-
 વોરે કોઈ માએનું લાગી આવેય તે ! રાને પોતાના ચાલતા વ-
 ખતમાં માહરી પર કરવાનું કંઈ બાકી નથી રાખ્યું ને જેમ થવાયો
 તેમ મહીરાંમુઘએ દોર કરી લીધો ને તે રાનનું એવણુને લાગી આ-
 વેય ! પાથલી રાતે તન તન વાગે રાન કકરતી થંડીમાં હાથમાં ખુ-
 તારો ને પાનીનો હાંદો આપીને ચોટલો ધોવા મોકલતીતી. નહી
 જોય કે તાપ આવેય કે નહી જોય કે માથું દુખેય. કોઈ દાહરે
 વરાસ કાહરીએ નહી ને કાહરી હોય તો જોઈજ લેવાં રાન ચુનેહગા-
 રનાં તોફાન. અરે ગાર શું નહી દેય ? દેવસ ને ફર દેવસ. હું
 કંઈ છોરસ કે ? એ તો જેની પર પર તેનેજ લાગે. રાને માહરી
 પર જીવાકી કરવામાં કંઈ બાકી રાખીઈંય કે ? પેલા કેહ્ય તેમ
 મુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી તેમ રાન
 બાહર તો લોકો આગલ એવું દેખારે કે વહુ પર ધડંપરં છે.
 એ તો આજે જીવવારનો દાહરે હું મદદનો જીવ કુહરાવતી નથી.
 પન હું જોલવા પર આવસ તાહરે કંઈ છોરવાની છઈં કે ? શું ?
 “ચાલ સેતાન દાભો કર ” ? હા, આજે તો હું દમ બખસ કરીને
 જોસી રેહુંંય, પણ હવે પછી કોઈ દાહરે એની વાત.

* * બીખાજી ભાખરા હાં નોઘ મારેછે કે બેહસ્તનને
 તાહડી પડેલી જોઈને બજારની બાબદમાં આપરે તો હાજી હા
 કીધું. શું કયે ? દર્યામાં રેહવું ને મગરસે વેર કેમ રખાય ?

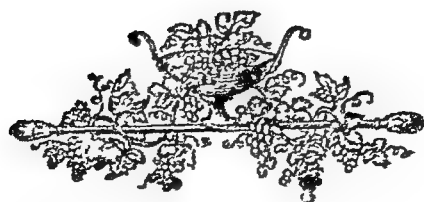
દીવારી જેવે દાહરે ખી સુવો જીવને કુહરાપો.

કાંચે ભીખાજી ! આજે વાઘખારસ થઈ ને તહમે હજીર
 રૂપીઆ લાયા નહી ? એટલા વાસતે તો મેં તહમુને છેક ગીચે
 મહીનેની યાદ દેવારીતી કે પછી કેહે નહી કે મહને અગઉથી
 યાદ કેમ નહી દેવારી. શું ? “હમનાં રૂપીઆ ખનશે નહી. હાથ
 ભીરમાં છે ?” એા લેવોરે ! એ તો સાફ શોખ નાખે કેહેચ કે
 રૂપીઆ ખનશે નહી ! તાહરે મહને રૂપીઆ જોઈએચ તે હું
 કોણની પાસે જાઉં ? શું રસતેના ચાલતાનો હાથ ધરીને તેની
 પાસે માશું ? હાથ ભીરમાં છે તેવું મહને શું કેહોમ ? રૂપીઆ
 ઉદારીએ નહી ને જાહે ગમે તાંહ ખરચીએ નહીની. પૈસાને પૈસા
 કરીને ગણ્યે તો હાથ ભીરમાં ખી નહી રહે ને ખીરમાં ખી દ્વાહી
 રહે. તહમારા હાથને તો કાનું છે તેમાં ખીજાં શું કરે ? તહમારા
 એવા ધોંગ ખોંગ છોરી દેજે ને સપરમો દાહરો નકામો તહમારી
 માએ મમઈનો રાનનો જીવ ના કુહરાવતા; હા, તહમારું કીધું
 તહમે જાણો. હું તો રૂપીઆ લેવાની ને ફર લેવાની. કંઈ ખીજે
 દાહરો હોતે તો લેઈ ચલાવતે, પન દીવારી જેવે દાહરે માહરાથી
 કંઈ એમ દોડદાં તનાય નહી. કાલે ધનતોરસ જેવો દાહરો છે ને
 ધન નહી ધોઈ તો આખું વરસ મુખું હાએ અફસોસમાં જાએ,
 તેથી હું તહમુને સાફ કેહુંચ કે મુંખઈ ખેંકમાં જઈને નવા કોરા
 ખચાસ રૂપીઆ, ખાંચ રૂપીઆની નવી કોરી ચવલી, પાવલી, ને

પાંચ નવી દોરી સુનાની ગીની લઇ આવજો, ને નહીં તો પછી
 તહમે જોજો કે તહમાર કવે હાલ થાયેય તે. નહીં તો કોઇતું
 ઉછીતું પાછીતું કરીને તાહરે કોદર, તાહરે દાર, ને હું નાયું તે
 કેવો વાર, તેવી વાત ના કરતા. દીવારીને દાહરે લાઇત જોવા
 ગારી જોઇશે તેની કંઈ જોઠવન જોઠવન કીધીય કે કીધીય નથી ?
 જો વરી કંઈ ગીએ વરસની માફક પાંચધોની પરતું અરખરીઉં
 ના લેઈ આવતા નહીં તો રસતા વચે હેરાન થવું પરશે ને લોકે
 લોક નામ ધરશે. જાફર સુલેમાનની નહીં તો લઘા ઇબરામની
 ગારી લાવજો, ને કુહજો કે ધોરે સોજો જોવો આપે. હજુર તો
 સુવાં કપરાંની પાંતીનો ખરાપો કરવાનો રહેલો છે. મને હમનાથી
 ફકર ને ચંતા લાગેય કે હું શું પેહરસ ને છોકરીઓને શું પેહ-
 રાવશ. તહમે જોજોની લોકો કેવાં કપરાં ચપરાં ને ઘણુનાં ગાંઠાં
 પેહરીને થનથન કરતાં નીકરશે, ને હંધ્યાં તો નહીં મલે કપરાં
 કે નહીં મલે કાનમાં પેહરવાની ખોટી કરી તે સુવાં જને જન
 નામ ધરશે. ખાસેનાં વીરખઇ પાસથી ખીલીઆનની છુટી મં-
 ગાવવાની ઉત્તી પૂણુ તેવણુ તો કાલે આયાંતાં તે અગઉથી કાન
 ખાલી ગીયાં કે માહરી છોકરીઓ દીવારીની લાઇત જોવા જવા-
 ની છે તે આજથી સારીઓ પર કોર ટાંકવા ને ઘણુનાં ગાંઠાં
 સાફ કરવા પરીઓય. દોલીખેહલીનાં જવણુધએ તો આસમાસ
 દીવારીને વાસતે છોકરીઓની સારી પરટાંકવાસાફ ચલકની કોરો
 ભરાવી. ને સીદીઉલકાઇલનાં શીરીનખધએ મોતી જગજવનને
 તાંહ દીવારીને વાસતે એવો તો ચોલકો સીવાયોય, એવો તો ચો-
 લકો સીવાયોય, કે સુવો ઊંધમાં ખી તેનો તે યાદ આવેય. હું
 શીરીનખધ સાથે હસી ખી કે મરે લોકો લાઇત જોવાને બદલે
 તહમારો ચોલકો જોવા પરસે. દીવારી જોવો દાહરો છે તેથી જો
 કંઈ મોરીનસને તાંહથી આઇસકીરીમ ખાઇસકીરીમ મોકલ્યું નથી
 તો પછી તહમારી મઝા જોઇ લેજો. તહમુને જોઇએ તો તહમે

કલખ બલખમાં ગગરજો પાણુ ઘેર આગલ સપરમો દાહરો મો-
હનું મીથું કરવા મુગા મુગા આધસિકીરીમ મોકલજો. નહી તો
રરતીનાં આંસુ નુછાવવાને ખાતર દાભી દાહરમાં માય એટલું
ના મોકલતા. મઝાનું ખચખચ થતું ચાર શેરનું પીપ મોકલજો
કે છેંકરાંઓ ધરદને ખાય. એ ખીચારાંઓ કાંહ ધરી ધરી
ખાવા માંગેચ કે તેની વાત ? ચરરર મરરર ચાનજ થઈને કાંહ
ચાલ્યા ? આજે આભીસમાં તો છુટી મુવેલી છે. શું ? “જરા કામે
ખાહર જાઉંચ.” ખાહર જાવોચ તો ભલે જાઓચ, પન મેં બધું
કેહ્યુંચ તે યાદ છે કે ? કે નહી તો એક કાને સાંભરીને ખીજે કાને
કાહરી નાખ્યું ? કંઈખી કરીને, પછી કારા ચોરનુંખી કરીને, અ-
મોલા અમોલા મહને સાંજ પરતાંમાં પૈસા લાવી આપજો, સમ-
જ્યા કે ? નહી તો પછી વાત વધી જસે. ને લોકો નકામી
ફેળેતી જસે.

“*” ભીખાજી ભાખરા દ્યાં જણાવે છે કે;—ખેહસ્તને
સરપમે દાહડે રન મચાવવાતું આચે રનસીંગડું વગાડ્યું તે સાંભ-
લીને આપરે તો એવા ભડક્યા કે ખાહરથી કહડાવીને ખેહસ્તનને
ઝાંસ્યા કે ખેહસ્તન તાહરી મીઠી રહે.

૨૩.

હોમલીખાઈની નરણની દીકરીનાં લગન.

મરે રાંડો સપરમો દાહરો કાંડથી ધરો ખજોરી લેવા આવીઓ ? રાનને તાંહ લગન છે તે કંઈ નાચી રેહીય, કંઈ નાચી રેહીય, કે જાને જાને ધર પર દોક રાખતીજ નથી. જોવોરે માય ! રાન જુઠ્ઠાએ સહવારથી તેરું કરવા આવી ને રાનને ડુનીઆના કાયદા પર-માણે જરા મેં ના કેહયું કે મારાથી ખનસે નહી, માહરી તખીઅ-ત જરા ઠીક નથી, તો પગે હાથે પરવા ને સમ સોગન ખાવાને ખદલે જરાન મહીરાંસુઈ ખસ લેઈ પરી કે ચાલો વાડું તહમારાથી નહી ખનહું તો છોકરીઓને મોકલજો. પણ રાન બસતે ગેઈ ! રાન તાહરાં માટી મહીરાં મરે ! તે રાન જરા પગે પર, રાન જરા સમ ખા, જરા સોગન ખા, જરા રાન ગરે લાગ. શું હું રાન કંઈ ભુખેમરતી હતી ? હું શું રાન કંઈ તીમલી હતી કે મહને આએ પરમાણે ખરતી કીધી ? સુવાં મજુરકાં ને પાણી ભરનારાં જ્યાં ખી પેહલે તો નાજ કેહુ ને ધણા નહી તો થોરાખી કાલાવાલા કરાવીનેજ આવે. કંઈ અમેખી લગનનાં તેરાં કીધાંય ને ક્યેંય કે કરતાંજ નથી ? લેવોની, તે દાહરે ધના-મામીની જાઈને તાંહનાં લગનનાં તેરાં કરવા હું ગેઈતી, પણ હું કંઈ એ રાનની માફક લોકોની ઘેર ખેઠાં ઇજત આખરું નહી લેઈ આવી. નવરોજી નવારોઠને તાંહ તેરું કરવા ગીઆં તો તેવ-ણુની ખધરીએ તો ના કેહયું કે માએ હું કેઠે જતી નથી.

પન શું તેટલાંથી રાન તહમાંરી બેઠનની કાની અમે વાડું માએ,
 જેમ મરજી કરીને પાછાં કૂંધાં કે ? હું તો લાગલી પગેજ લાગી
 કે વાડું માએ, ગરીબને એટલી શોભા આપશે તો બધી મરી
 જવરા. તેટલાંથીબી તેવણુ નહી સમજ્યાં, પછી મેં તો સમ ને
 સોગંન ખાધા કે માએ મહને રરે, મહને પથર પર પરેલી
 જોએ, માહરાં ચાહરમનું બોલું ખાએ, તાહરે જેમ તેમ હા
 કેહયું કે વાડું માએ, ગારી મોકલજો. આએ તો રાનને જરા
 જીલ્લએ ના કેહયું તેટલાંજ રાન લેઈ પરી કે વાડું ચાલો, તહ-
 મારાથી નહી અને તો છોકરીઓને મોકલજો. રાનને કહે કે આ-
 વમે છોકરીઓ તાહરે કોઈ વીચાર છોકરો મરસે તેને ખેસવા.
 માહરી છોકરીઓનાં નામ પરથી રાનને એવારી મુકું રે રાનને !
 રાને જેવો સપરમે દાહરે માહરે જીવ કુહરાવ્યોય તેવો રાન તાહરે
 જીવ સાહે રે કુહરાપામાં ને હાએ અફસોસમાં પરેરે ! શું ?
 “સપરમે દાહરે માહરી બેઠનને ગાર ના દે ?” અરે રાન બેઠન-
 ની થતી ભસને જાએ રે રાન ! એ રાને માહરી, પર, ખુબી કર-
 વામાં કંઈ ખાકી રાખીઉંચ કે ? રાન મહીરાંમુઘએ માહરી પર
 તરેહવાર દોર ચલાવી લીધાય. ને રહી સહી તહમાંરી રાન
 માએ માહરી પર ઝુવાકી કરવામાં કંઈ ખાકી રાખ્યું નથી. એ
 બધું જાહરે હું યાદ કરુંચ તાહરે માહરાં કલેજમાં દાહમ
 લાગેચ દાહમ. તહમને તો રાંડો માએ બેઠનોતું લાગી આવેચ,
 પન કંઈ બઘરીતું લાગેચ ? માએ બેઠનો તો રાંડો નાતરે ગેઈ-
 ઓ હીરા મોતીની ને બઘરી તો રાન ખાસરકુતી તેથી તહમને
 કંઈ બઘરીતું નહી લાગે ! રાનની વેહવાને મામીસાસુને વાસતે
 વાગો મોકલ્યો તેખી રાન દોજખની દેવીએ પોતેજ ઉંચો કીધો,
 ને જાહરે વાર જોઈ જોઈને મેં મોહને ચાહરીને મંગાવ્યો તાહરે
 રાને કોણુ જાને કેટલી હાએ અફસોસથી મોકલ્યો; ને તેખી વરી
 રાને વાગામાંથી સોજી સોજી કાહરી લેઈને રાનની આઘખાઈના

દોરા ખારવાં મુવાં મજુરડાં ભીખારડાં પેહરે તેવું બધું મોકલીઉં.
 વાગામાં વેહવાને રાને ખાખીની કોર સાથની બધી ભરેલી સા-
 રી મુકીતી તે રાન પેટખરીનીએ કાહરી લેધને ચીકનની કોરનો
 કરખ મુક્યો. વાગામાં ચોલીને વાસતે કસખી ખીનખાખનો બે
 વારનો કટકો ઉતો તે મહીરાંમુઘએ કાહરી લેધને ઉતાર પર મુકે
 એવી સાતીનનો ને તેખી એક વારનો કટકો મુક્યો. રાનને કહીએ કે
 એ બધું રાખી મુકજે ને તું ને તાહરી દીકરી નાતરું કરે તાહરે
 વાપરજે. રાનને તાંહ હોરમજરોજે આદની ગેઈ તાહરેખી રાને
 માહરો જીવ કુહરાવેલોછે. રાન માતીડાએ આગલ સહી મીટી-
 એ સાથે નાચવાની ઉતી તેથી સહી મીટીએને પોતે તેરું કરવા
 મુઘતી, ને રાન કરમખોએ મહને તેરું કરવા નાહલી દુક્તીને
 મોકલી ! મુવાં વરઘવરાં વેંહચીયાં તાહરેખી રાને અમસા પોતા-
 ના જીવને ખારીયો. રાને લોકે લોકને તાંહ પાંચ પાંચ ને સાત સાત
 વરઘવરાં મોકલીયાં ને માહરાં ઘેરને નામે પેટખરીને દુખ્યું તેથી
 મુવાં ગણતીનાં તન વરઘવરાં મોકલીયાં, બે આખાં ને એક ભાગેલું !
 વરઘવરાંની મોકલતી તું મરે, રાન ! રાન, તેં આએ મહીને દીક-
 રીનાં લગનનાં વરઘવરાં મોકલીયાં ને આવતે મહીને તે રાનના
 માસીસાનાં ચપતાં મોકલજે. ચાલો, હું કેહુંચ સાફ તમુને.
 તહમે તહમારે મુગા મુગા બેસો નહી તો વાત વધી પરસે. એ તો
 જને દાઝે તેનેજ લાગે. હું ગાર દેવાની ને ફર દેવાની ! કલેજી
 કંઈ તહમારું નથી ખરતું, માહરું ખરેચ. વારું જોવો, પછી કેહ-
 સે કે મહને કેહયું નહી. હું અગઉથી તહમુને કહી મુકુંચ કે-
 બે તહમે મુવાંએને તાંહ સાજનમાં કે જમવા કેઠખી ગગધાય
 તો તહમારું કીધું તહમે જાને. એની પરથી પંચાતી વધશે, વા-
 સતે ખુબ યાદ રાખજો. શું ? “મંચેશાને પરામીસખી થઈ
 ચુકો ?” આગ લાગે રે તહમારી પરામીસને ને ખરામીસને ! પ-
 રામીસ કોણ રાન ? મોહતી પરામીસ લાયાચ ! જાઓ મુગા મુગા

એસી રહે, નહી-તો હું જો છરાવસ કેની તો પછી મગા બાપ-
નીબી નથી થવાની જો.

* * * બીજાજી ભાખરા હાં નોંધ કરેછે કે બેહસ્તનના
તાપ, આગલ નાચાર થઇને લગનને ત્રણ દાહડા હતા તેમ હું તો
ધોંગ કરીને ખાટલે પડ્યો અને માહરા બનેવીએ લગણુને દાહડે
પાંચ પાંચ તેડાં મોકલ્યાં પણ હું જાઉં તો બેહસ્તન રખે છરાય
કરીને મેં તો સેતાન દાબો કરીને કેહવાડ્યું કે શું કરું નાચાર
છઉં, તખીઅત સારી હોતે તો જરૂર આવતે.

૨૪.

હોમલીખાઈ ખીચારાં સીક પડ્યાં.

ઓ કોઈ લેઓરે ! અરે મરી જાઉંચ રે ! અઃ-અઃ-અઃ
ઉં-ઉં-ઉં-ઉં. મરેરે ! બીખાજી કાંડ ગીઆ ? ઓ ભુસું રે !
માહરો જીવ જાએચ ને કોઈ ઝાંખીને જોતુંખી નથી. પણ
એ માતીડની સુધ પુધ કાંડ ઉઠી ગેઈ ? જોએચ કે હું રાત
ખધી સુતી નથી ને એ દગલી પાધરી પેહરીને કાંડ ગગરી મરે-
ચ ? શું ? “ખજારમાં જાઉંચ !” અરે તહમારી ખજાર મરે
પેહલી રાતેને તહમે મરે પાછલી રાતે ! હું મરી જાઉંચ ને ખજારમાં
કાંડ ગગરી મરે-ઓ-ઓ-ઓચ ? ખજાર પર સુંવીર પરી જાએચ ?
જાઓ, સુગા સુગા રાંધનીમાં જઈને સેકતું પાણી ગરમ કરી લા-
વો. માહરી છોકરીઓ જ્યારની ઉઠીચ ત્યારની રાંડો પટકઈને
દુશમન મરી જાએચ. સુવો દોલોખી ગામ ગીઓચ તે જાને
સુવાંને મલવા ગીઓચ. ના કેહયું હજાર વખત કે માનસોને
સુવાઓને રજા ના આપી મરે, પણ જાને સુવા સગા વાહલાઓ
થતા હોય તેમ તે લોકોનું ને તે લોકોનુંજ તહમુને તો લાગેચ.
આજે દોહર દોહર મહીનો થયો જે દોહરનો સુવો કંહરાયોચ તે
દોહરની અમે માએ દીડરીઓ પટકઈ પટકઈને વાજ વરીએચ,
ને ઘેરમાંથી સુવા દાકતરનો પગ નીથતોજ નથી.

રાતનાં ખડહાયલાંવાસનખી એમનાં એમ ચોતરા પર પરી

રેલાંચ. જાઓ, વાસકુત ખાસકુત કાહરીને લે'વો કછાલીને વાસન
પર હાથ ફેરવી નાખો: છોકરીઓ ઘેઘ નાખશે જા ચોતરામાં
ખેસીને તહમારી આઘખાઘનાં સીનાં ગારીને વાસનને પસવાઈ
ના કરતા: રાખની સાથે વેહર છલાં લેજી ને વાસન જાને ચોરા
પરે ઘિવાં ભાર મુકીને ઉજારજી. ઉઠો તાહરે ખધો ચોતરો પુતા-
રાએ ચોરી ચોરીને ધોતા આવજી. નહીતો અરધી હજામત ક-
રીને ઉઠી જતા ના. શું? "મહને ખરાખ લાગશે"? અરે મ-
રેરે! આએ તો કેઠી પાક ખેહાઈ! ઘેરમાંનું કામ કરતાં ખરા-
ખ લાગસે? અરે મુગા મુગા જઘને વાસન ઉજારોય કે હમનાં
ઉઠીને ખરાખ લાગસેનો સવાદ દેખાડ? વરી લાખે ઉઠે ને કરોડે
ખેસે કેની તે એવણુને વાસન ઉંજારતાં ખરાખ લાગસે! જી હંધ
આવો; ચોતરો ધોવો તેની સાથે વારો ખી ધોતા આવજી. કાલેખી
ધોયો નથી તેથી ખધો ઘેરમાં ધંધારો આવેય ને નાખે વાસ લે-
વાતો નથી. ચાલો વેકો જલ્લી કરો; ખોલ ખોલતાંમાં સાંજ પરી
જશે. આજે આભીસ ખાભીસ માંડી વારજી. ઘેરમાં ખધું
ખાંડી મુકીનું કામ પરેલું છે. વાસતે આજે કંઈ આભી-
સ ખાભીસમાં જવાશે નહી. શું? "વાસન ઉંજારીને પછી જ-
શો?" તાહરે! રાંધશે કોણુ તહમારો ખાપ કાકો આપીને? જાણુ-
તા નથી કે પુતલીને વાસતે દાકતરેના કેહયુંય કે એને ચુલા આ-
ગલ ના મોકલતાં, નહી તો આંખ વધારે હરાન થશે? તે સાથે
વરી શીરીનની રાનનીપારી આપીય ને તે અરકઘનિ નીચે ઉતરે-
તો પછી તહમુને આભીસમાં ગૌધવા હું કોણુને મોકલું? હ-
જુર મહને કમ્મરે રાઈ મારવાની છે, ને માહરે વાસતે કાંજ સે-
રવો કરવાનો છે ને તહમે આભીસમાં ગગરી મરો તો પછી કો-
ણુ તહમારી માએનો માટી આપીને તે ખધું કરશે? મહને ચીક-
વોય તાહરે તો સાંભરો. હજુર તો મુવા ચોખ્ખા ચુંટવાના છે.
ગેઈ કાલનો ખંડુસ ગરમ પાણીમાં ભીજવી મુક્યોય તે મુવો કો-

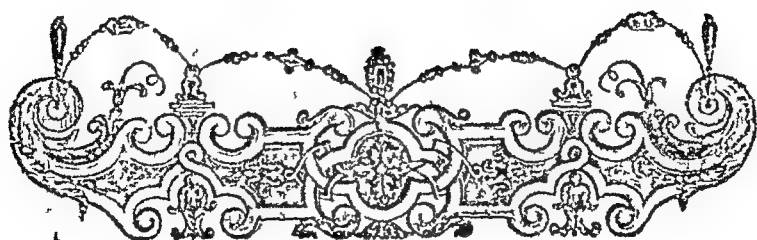
હી ખી ગીયો હોસે. જાઓ સો કામ સુકીને તે ઘોઘ નાખો ને
 નીચવીને વખાતો કરો કે સીંજ પરતાં સુકધ જાઓ. મુવો ચો-
 ખાનો આટો ખી થઈ રહયોય. ખજારમાં જાઓ તાહરે પાચે-
 લી ચોખા લેધને રામલીને ઘેર આપતા જાને ને ફેહાને કે જે
 વાગતામાં આપી જાઓ. નહી તો ચોખા આપવા જવાને મસે
 તે રાન કસખન સાથે ખીખી ખાખા કરવા ના ઉભા રહતા.
 હા, તહમુને તો તેષ છે તેથી ફેહાંય. મારગ સર જાને ને મારગ
 સર આવજાને, નહી તો જાને કે તહમારી શું વલે થાયેય. લે-
 જો, હું ખુરસી પર બેસુંય તેટલાં આટલો ઘોલીઓ પાંચરી ના-
 ખો. ગોધરામાં માકર હોય તે જાને, રાત બધી મુવા મહને ખા-
 ઈગીઆય. તહમે તો મફતનો મલે તે ધીચી આવીને પરો તે
 તહમુને કંઈ જાણાય નહી કે માકર શું ને ખાકર શું, પણ રાત
 બધી માહરો બધો દમ જતો રહયોય. ચાલો વેકો, ને જહી મા-
 હરે વાસતે સેકતું ગરમ પાણી કરી લાવો. કોઈ અમસું પોતા-
 તું કુતરું સીક પરતું હોસે તેની ખી વધારે માવજત કરતું હોસે.
 પણ તહમારી બધરી જેવી બધરીથી આજે બધે દાહરા થયા થાં-
 સાએ રહવાતું નથી, ને તહમે તેને નહી પુછતા કે તે મરેય કે
 નહી પુછતા કે તે જીવેય. રાન તહમારી માએ જાહરે સીક પ-
 રતીતી તાહરે કેવા તહમે બધું વહીવરું કરતાતા ને શો કામ સુ-
 કીને તે રાનનો ખાટલો ધરીને ઉભા રહતાતા? તે રાનની તો ત-
 રહવાર ચાકરી કરતાતા, ખસ એક હુકે ઝીલવાનુંજ ખાકી રાખ્યું-
 તું. તે બસતે ગેઈ રાન જરા જરામાં મકકર કરીને ખાટલે પર-
 તીતી ને ફરતાં ફરતાં પાસે ચાકરી કરાવતીતી. જો જરા આપરે
 રાનના ઘોલીઆ આગલથી ખસ્યાં હોઈએ તો વાહલાંમુઘ આસમાન
 ધુળાવતીતી ને રાન કારસખી ધરીની વચમાં આયાં ગીયાંના દે-
 ખતાં પાણી કરતાં પાતરાં કરી નાખતીતી. તે શુનેહગારની તહમારા-
 થી બધી ચાકરી થતીતી, પણ હું બધરી જેવી બધરી સીક પરી-

ચ ને ફેલું ચ કે આટલાં વાસન ઉઝારી નાખ્યાં તો તહમુને ખધું
ખરાખ લાગી જાયેચ! પણ હું ખી કેની તે પોલચેલી છડં, ત-
હમે એમ ના સમજતા કે કંઈ ભોત સોત છડં. તહમુને ખારે
ગાંઠ હું જાણી ચુકીચ હવે. ઘેરમાંનું કામ કરતાં લોકોના મા-
તીડાંએ ખરાખ નહીં લાગતું ને તહમે દેવતું હોકું આપ્યા તે
તહમુનેજ ખધું ખરાખ લાગી જાયેચ; નહીં? પેહલે મારના જી-
વનજ ખચારા પાચલી રાતે ઉઠીને આટલો વટીક ધોચેચ તે કેમ
તાહરે? તેવણુને તો નહીં ખરાખ લાગી જતું? તેવણુ ખી કંઈ
આભીસમાં જાયેચ કે તહમેજ એવધ નવધના જાયેચ? આ-
જે તો હું સીક છડં તેથી કંઈ જોલતી નથી ને તહમારું સાંભ-
રીને મુંગી મુંગી પરી રેહુંચ પણ જો ફરીથી મહને ફેલુંચ કે
ઘેરમાંનું કામ કરતાં મહને ખરાખ લાગેચ તો રસતા વંચે ઉભી
રેહીને ફેલેતી કરવામાં કંઈ ખાકી નહીં રાખસ. સમજ્યા?

* * ખીચારા હારમાર થયલા ભીખાજી ભાખરા આએ વા-
ચેજ પર નીચે પરમાણે નોધ કહેછે:

રખે પેહસતન વધારે તોફાન મચાવે' કરીને આકીસમાં,
સીનારપર ચીઠી લખી કે “માઈ મીસીસ વેરી સીક;” ને પછી
આપરે રાંધણીનાં ખારણાંને અંદરથી સાંકલ દેધને લેંગો ખાસી-
ને ઉગાડા પગે વાસણુ ઉઝારવા ખેઠા, તથા વાસણુ ઉઝારી રેહીને
વારામાં જવાને મસે વારાને ખી અંદરથી સાંકલ દેધને વારો ધો-
ચો. અમારી ઉપર કાતરું હતું ત્યાં વારો હતો નહીં તેથી કાત-
રોપરનાં ભાડત ખી અમારોજ વારો વાપરતાં હતાં; અને એતે-
ફાક એવો ખન્યો કે પેસતનજી જેવણુ કાતરોપર રેહલા હતા તે-
વણુ નીચે વારામાં આવ્યા અને વારાનું ખારણું અંદરથી ખંધ
બેધને તથા અંદરથી મુતારાનો અવાજ આવતો સાંભલીને તેવ-
ણુ મોહટે જીમ પાડી કે “એ ખાણુનું ખંધ કરીને દોણુ વારો

ધોળ્યેય ? ” આપ્પે સાંભલીને માહરાં તો હાંજા ગગરી ગયાં કે
ચાલ ના બેઠી આખર આપ્પે નાળ્યેય, તોપણ હીમત રાખીને
હાથમાંથી મુતારો મુકી દેઢ અંદરથી મેં ઉં-ઉં- કીધું જેથી તે-
વણુ સમજ્યા કે કોઈ વારામાં ગયું છે અને તેથી તેવણુ પાછા
ફર્યા કે લાગલો કે ચોરની માફક હું માહરા ચોરડામાં ભરાઈ ગયો.

૨૫.

ખીચારા ભીખાજીને હાથે પાણીનું માટલું ઉઠાવતાં
ભાંગી ગયું.

ચાલો ભીખાજી, હજીર તો ચાખીસનો વખત થવાનો છે તેટલાં પાગરો દગલો ચોરવીને કાંડ ગગરી મરોચ ? જોતા નહીં કે અમે પાથલી રાતનાં ઉઠીને કામ કરતાં કરતાં પટકઈ જઈએચ તે ? ફેહસે રખે કામ સોંપે કરીને તહમે સકારામાં કાંડ સતી જવોચ ? ઓએ દેતા કે દસ વાગસે ને, મુવો નર ખીચાલી જસે, વાસતે જાઓ જલદી દગલી પાગરી ઉતાગી, ખદી-આનની ખોંએ ચહરાવી, લેંગો કછાટીને આપરા'ઓદડાનું ને છોકરીઓના ઓદડાનું માટલું ભરી નાખ્યા. જો માટલું અંદરથી હાથ ધાલીને ધોળે, મન મન લીલ ચહરીચ. લેવો આગે છલાં ને રાખ ઝાંસુંચ તે પકરો ને જાને જાને ઓરા પરે તેવાં ઉઠારીને ધોળે. પાની ગારવાનો કટકો જાંડ હોય તાંડથી સોધી કાહરજો ને કટકામાં પાની ઝીલજો. ચાલો વેકો, જોયા સું કરોચ ? ખધરાંઓ વચ્ચે ખેસીને ખીખી ખાખા કરવા મુક્યા હોય તો ધાન ખી નહીં ખાવા માંગે ને જરા રતી કધી મધી કામ સોંપીઉં તો તહમાગી આધખાધનાં સીનાં ના ગારો. કેમ ? સું છે ? એમ સુના સાવજ થઇને ઉભા સાના ? નહીં કરવું હોએ તો ધસીને ના ફેહો કે તેનો ઉપાય થાય. તહમારા ખાપ ખં-

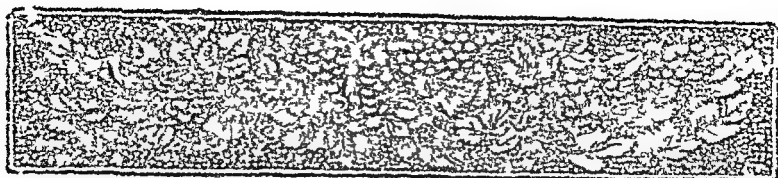
ધેવી કામ કરનારા ધના મલેચ. શું? “નહી રે હું કાંઈ ના-
કેહુંચ?” તો ચાલો તાહરેબંધસીને પેટમાંનું પાની હીલવો.

(ભીખાજી ભાખરા ખીચારા મુંગા મુંગા લેંગો કછાટીને ચોતરાની પાર-
પર અક્કર બેસીને ચોતરા પર જરી લીધેલી કાલા પથરની ખભાચલી
લાદી પર પાતીડિં મુક્યા વગર માટલું ઉઘરવા પડ્યા, જેથી માટલાંને
પડી તરેલ, અને જ્યારે તે તરેલવાલાં માટલામાં નલ તલે પાણી ઝીલ્યું
અને દોકમાંથી ઉચકી ભરેલું માટલું લેઈ જતાતા તેમજ માટલાંનું પેટા-
ખાતું ફુટી ગયું, માટલાંની દોક ભીખાજીના હાથમાં રેહી ગઈ, ભીખા-
જીનું દીલ પાણીથી તરખોર થઈ ગયું ન ઝોરડો તો તાપી નદીની રેલથી
તનાતું સુરત શેહર ખની રહ્યો. હવે જોઈ લેવો બેહસ્તન હોમલીખાઈ-
ના હમોરા.)

અરે મરે મુવા તહમે કામના કરતા ! ને તુટી પડે તહમે
પાનીના ભરતા ! મકુંજે ઓએ દેતો કે નર ચાલી જસે તેથી
લધ્યા જેવા માતીડાને ને માથા ઉપરવારી છોકરીઓના ખાપને
જરા માટલું ભરવા કેહ્યું, પન હાથના પુટેલા ને હૈયાંના મે-
લાથી એટલું નજીવું કામ વટીક નહી ખનીયું. એ માટલું
કેમ પુટી ગીયું ? ભસી મરોની. અરે તહમારું સર સંધા-
સમાં જાયરે ! ઓ ફીત ! કોઈ આવોરે ! માટલું તે કોન મુવો
ફતરની લાજ પર મેલીને ઉઘરતો હોસે ? ચીર તો એવી લા-
જેચ કે જાને જીવ લેઈખી ને જીવ આપું ખી, પછી જે થવાનું
હોસે તે થઈ રેહસે. પન રખે માતીડા મનીખ વંચે મહને ન-
રસ લાગે તેથી દમખખસ કરીને મુવું બેસી રેહ્યું પરેચ. ઓ
જોવોરે માએ કોઈ ! મુવા કોન કોનની ખુસામત કરીને છોક ખી-
લીમોરા વેરથી માટલાં મંગાવીઆં કે જાંહ તાંહથી ખચાંઓ ગ-
રમીના દાહરા થંડું પાની ખીને આમુદાં રેહે, પન ખચારાંઓનાં
નસીખમાંજ નહી તે મુવા ઉસ્સા જેવા માતીડાએ પથર પર પ-

ટકીને આસમાસ સુના જેવું માટલું ભાંજ્યું. રાજ રાજ એ-
વણની ખરી ગેયલી નજર ખાદ માટલાં ઉભરી મરીએય તોખી
એવણનું ઘક ધીઆન નહી કે મોરી પર પાતીઉં મુકીને તે પર
ઉભરું. હું સારી પખે જાનુંય કે એ ખધા મકારે આરત જેવા
ફેલ ફટવા છે. તે દાહરે કંઈ નહી તો ગલાસજ ભાંજ્યું. આજે
કંઈ નહી તો સુના જેવું માટલું ભાંજ્યું. ગેઘ ચાંદરાતે અ-
મસો પોતીકો જીવ કુહરાવવાને વાસતે તન લાઘતનું ઝુમરજ ભાં
જ્યું. મુવા ખુમચા ભરી ભરીને ભોનાં કરી ઝાંસુંય ને જોભરી
મરેય તાહરે તો ખુલીઆની માફક, ને જરા રતી કામ કરવું
પરેય તાહરે મીન મસકાના હાથ કાંઈથી થાએય? તહમે એમ
ના સમજતા કે એવાં મકર ચક્રરથી હું તહમુને ખીજું કંઈ
કામ નહી સોંપસ. તહમે યાદ રાખજો કે મેં ખી ભર્યનું પાની
પીધેલું છે ને તહમાજ જેવા સેંકરોને તો ગજવામાં લેધને ફરસ.
શું? “માટલું ભાણું તેમાં માહરો શું વાંક?” અરે ખેસી રે-
હો મુગા મુગા લાજ શરમ પકરીને, નહી તો હું જો છેરધય
કેની તો વાંક ખાંક ખધો અવરો કાહરી નાખસ. પેલા કેહેય
તેમ સોખને સાન નહી ને નક્તને નાખ નહી, તેમ ખેલ્યા
“એમાં મારો શું વાંક?” જો ફરીથી એવો સોખધના જવાખ
મને આપીઓય કેની તો ચીરીને ચાર વાટે ઉદારી નાખસ.

* * ખચારા ભીખાજી ભાખરા કેહેછે કે આપરે તો
મુગા મુગા આફીસમાં સતી ગયઃ તે છેક રાતે સાત વાગે હોતલમાં
જમીને ઘેર આવ્યા ને તાપ ચહડી આવીછે કરીને ઘોંગ કરીને
ખંડુસ માથાં વેર ઝોધીને સુધ ગયા.

૨૬.

ભીખાજી ભાખરા ચાંદરાતને હાહરે હોમલીખાઈ સાથે દરીએ
કીનારે ફરવા ગયા હતા ત્યાં કોઈ અનજ્ઞણી, જીવાન, અને
ખુખસુરત છોકરીએ ભીખાજીને દોકું કીધું.

એા ભુમું રે ! હવે તો હદ થઈ. અરે કોઈ જોવ રે ! હવે
તો ગાં—તો છરો માથા પર ચુકીને એ માતીડાએ ફરવા માંડ્યું
સાથે અમસી પોતાની ખઘરી ઉતી તેનોખી નહી કંઈ દર કે
નહી ઘાસ્ટી ! ને છયોક લોકોની ખઘરીઓ ને દીકરીઓ સાથે
દોસ્તીઓ માંડીય ! અરરર ! માએ, હવે કંઈ માહરાથી જવાય
ખીવાય નહી જો ! એ માતીડાની ચાલથી માહરું તો ખસ નાખ
નીકરી પરેય. અરે હું સુધરે માહરાં માખાપને પેટ પેદાર્ન
પરતી ! અરરર ! આવી બેહાઈની વાત ! લોકોની કાચી કુમારી ને
જીવાન જમાન છોકરીઓની સાથે દોસતી ને રસતે વાતે મલા
હજો છોરીને હસવાનું ! શું ? “એ તો માહરા દોસદાર પેસતનજી
પારખની બેહન સીપલીખઈ ઉતી ?” અરે, પેસતનજી પારખ
મરે પાહલી રાતે ને તહમે મરે પેહલી રાતે ! એવો સોખઈનો
જવાખ આપીને માહરાં કલેજાં ના કકલાવો. નહી તો હું મહ-
નેખી છરી મારસ ને તહમુનેખી છરી મારસ. નાતરે ગેઈ રાનને
કંઈ સાન કે શરમ હોસે કે નહી કે પરાયા માતીડાની સાથે
રસતા વથે હજારો મનીખોના દેખતાં હસવાનું ! રાંન એ ભ-

સતે ગેઈની આગલ તો કસખન ખી હતી ગેઈ ! શું “કોઈની કાચી કુમારી દીકરીને ખીનશુનાહ કાંચ ગાર દેયય !” અરે, કાચી કુમારીની થતી રાન સંઘાસમાં જાય રે રાન ! રાન કસખન લોકોના માતીડા સાથે તે લોકોની બધરીના દેખતાં જેમ ગમે તેમ નાચે કુડે ને રાનને “ખીન શુનાહ કાંચ ગાર દેયય ?” એ તો જેવું કલેજી દાઝે તેનેજ લાગે. જેવો રે માએ ! કોઈ આએ સોખઈની વાત. માહરાં દેખતાં દેખત જાહરે આવી આવી છાટી ફાટે તેવી વાતો થાય તાહરે હું નહી હાઉં તાહરે તો કોન જાને શું હું શું એ માતીડા કરતો હાસે ? એ તો સાઈં થયું કે હું કધી મધી ઘેરમાંથી બાહર પગ કાહડું નહી ને કાહડ્યો તાહરે આએ નવો તમારો જોયો. શું બોલ્યા ? શું ? “ઝોરખાન પારખાનનાને જોઈ તાહરે તારે લીધે શું મોહનું મનહું કે ?” અરે, તહમારી ઝોરખાન જાય રે જાહનમમાં ને પારખાન સાથે ! ઝોરખાન પારખાન ! પાંચ છોકરાંનો બાપ, ને પોતાની દીકરીઓ જેવી દુકતીઓ સાથે ઝોરખાનને પારખાન ! અરે તહમે કંઈ બોલોય કેની બોલોય તાહરે માહરાં પેટમાં, કંઈ થઈ આવેય થઈ-ઈ-ઈ. રાન ચુરેલે રાને ડોકું કીધું કે મ-હને ખસ ઝાંચજ ભારી પરી ને જાને કે ખસ તાંહજ માહરે જાન પટકી નાખું. પન હમ ખખસ કરીને જેમ તેમ ઘેર આવી. શું ? “સીપલીખઈએ દોકું કીધું તેમાં એટલું બધું તે શું છે ?” લોકોની દુકતીઓ તહમને માહરા દેખતાં દોકાં કરે ને વરી તહમે વરી સામખા બોલવા નીકરે કે એમાં શું છે ? અરે જેવો રે માય, આએ ચોરી પર સરખેરી ! શું ? “માતીડા સલામ કરે તેમ બધરાં ખી કરે ?” અરરર, સલામ ! બધરાં સલામ કરે ! અરે ખસ, ખસ, મુગા મરી રેહો, ને નહી આવે તો કોઈનું લેઈને મરો. બધરી જાત થઈને સલામ કરે ! ને તે ખી રસતા વયે પરાયા માતીડાને ! એ તો રાન કસખનજ એવું કરે.

રાન ને કુલયે કે રસતા વંચે માતીડા મનીખને સલામજ કરેય
 તો ઘેર કાહરીને કાંચ નહીં પેસતી. શું ? “એમ તો આજે
 બધાં સુધરેલાં બધરાં કરેય ?” અરે તહમારા સુધારાના કરતા-
 ઝોની માએને મોહને— ! મુઆ સુધારા કરી બેઠાય નહીં ? મુવા
 ભસતે ગીયાઓએ લોકોની દીકરીઓને છગાવીને છીનાર કીધીય
 ને મુવા સુધારા કરેય ! અરે તહમે મરેરે મુવાઓ ! આગ લા-
 ગેરે તમારા સુધારાને ! ને પેટ બરેરે તહમારી આધબાધઓનાં !
 હું કંઈ સુધારો બુધારો સમજતી નથી. એ તહમે એમ સુ-
 ધારાનું નામ દધને એમ છટકી ના જાઓ. હું જાનુંય ખાહર
 જધને તહમે સુધારાને નામે શું શું કરાં ધોરાં કરોય તે. હું ખી
 તો જોઉંય કે હવે તહમે એખલા ખાહર કેમ જાઓય. એ
 રાંન ભસતેગેધ ને મહીરાંમુધને કુલયે કે જો ફરીથી માહરા
 માતીડા તરફ આરી નજર વટીક કીધીય તો રાન પેટખરીના
 દોરા ધરીને ખેંચી કાહરસ. જોઉંય હવે તહમે મુવા પેસતનજ
 પારખને ધેર સ્ત્રી રીતે જાઓય તે. માહરી પર ઘેરમાં જી-
 લમ તો જીલમ પૂન ખાહર ખી સાથે લાગો જીલમ ! મહને
 ખાહર ફરવાનો ખી કરાર નહીં ! ઘેરમાં તો માહરી ફજેતી રસ-
 વધ પૂન ખાહર ખી તેમજ ! રાન એ નરખમાંગેધનાં કોઈ
 માથેવારે છે કે છેજ નહીં ? શું જોલ્યા ? “એના જેવી આખ-
 રદાર છોકરીઓ થોરીજ હોશે” ! તાહરે ! રાન કેવી આખરદાર
 કે પારકા માતીડાઓ સાથે રસતે ફરીએ હસે ! બેહસ બચારા
 માહરા ખાપને ! તેવાણુ તો છોકરીઓનો ઝોરા ખી કોઈ પર પરવા
 નહીં દેય. હું સદરાવારી ઉતી તાહરે ખી જો મહને ગારીમાં લેઈ
 જાય તો લાગલાં કે વીનીજન ચહરાવે ને ખીચારા એવા સર-
 મઉ કે મેં સારી પેહરી તાહરથી જો કોઈ દાહરે મહને ગારીમાં
 સાથે બેસારી લેઈ જાએ તો કબી ખી માહરી પાસે બેશે નહીં.
 એક દાહરે હું ખલની ગારીમાં સામરથી આવતીતી ને જરા

ગારીનો પરદો ઉંઘારેલો તેવજુ ખારીએથી જોયો તો કંઈ તોફાન
કીધાં કંઈ તોફાન કીધાં કે જોલીયાની વાત નહીં. ખસ કેહું
કેહું ને એમજ કેહું કે તેં તો માહરી સાત પેહરીની આખરની
ખધી ધુર કીધી. ખેહસતીનો ઘાક એવો કે માહરાં ખેહસતન
માએને માયેથી વાસન ઉબરતાં કે કચરો કાહરતાં સારીની સોર
નીકરી જાએ તો ખધું આસમાન તોરી પારે. તેમાં કોઈ ખા-
હરનો માતીડો મલવા આયો હોએ તો કોણુની તાગાત કે તેને
મોહનું દેખારે? એક દાહરે એમજ ખેહસતન માહરાં માએ
આગલે આટડે સીવવા ખેઠલાં ને કોઈ ખાહરનું આવી લાણું.
માહરાં માએ તો સીવવાનું હાથમાંથી મુકી દેધને જેવાં દોરવા
ગીયાં કે ઉંધે મસતક પરી ગીયાં તો ખી પાછાં ઉઠીને ખચારાં
રાહનનીમાં દોરી ગીયાં! એ તે મલાજ, ને એ તે આખર!
આએ તો રાનો નાચનીઓની કાની જેમ ગમે તેમ નાચે જેમ
ગમે તેમ જોલે, ને જેમ ગમે તેમ કરે! ચાલ ભઈ પોધસ! ને
વરી સાથે લાગી ખીજાઓના માતીડાઓને ખગારીને લોકોનાં
મુનાં જેવાં ઘેર ભાંજે! હું ખતલાઉંચ એ રાન સીપલીખધને ને,
ખીપલીખધને. રાનનો ચોટલો પકરીને રસતા વંચે જો ના ઉભી
કરે તો હું માહરા ખાપની દીકરી નહીં. ૩૧, ૧૭૧.

* * હયાં બીખાજી ભાખરા નોધ કરેછે કે :—ખેહસ્તને
છેહલ વેહલે આએ જે હરહરતા સોગન ખાધા તેથી મહને તો
ધુજરાં છુટાં કે ખેહસ્તનનો આએ ને આવો સવભાવ છે તે
રજે ને ખીચારી સીપલીખધને નરસ લગારે તેથી આપરે તો
ખીહતાં ખીહતાં માહરા દોસ્તદાર ખેસતનજી પારખના કાન
ખોલ્યા કે સીપલીખધને ચેટાવે કે તહમે દરીયે કીનારે મહને
હસીને દોહું કીધું તેની તો આએ મોહકાન થઈય.

ફરીથી મહને કંઈ એમ ધમકાવીય કેની તો નેન ધરીને ખેંચી લેવસ. હું માહરાસગા ખીપની નહી થાઉં તો તહમારી હું શું હરકાર કરવાની છેઉં? એ તો માહરો સવભાવ રાંક છે ને માહરું મોહતું મુશું છે તેથી ફરતાં ફરતાં હું સાંભરું, નહી તો કે કોઈ ખીજી જેવી હોતે તો તહમને પંચાતીના સવાદ સારી કાની દેખારી આપતે. આજે બોલીઆય તો બોલીઆય પણ બે ફરીથી એમ મહને દમ ભરાવીઆય કેની તો તહમારું કીધું તહમે જાને. સમજ્યા? પન આજે મુવું બધુ તહમે લાયાય તેને હું કાંહ મુકમ ? કેઈ તહમારી બેહન રાન ભસતેગેઈ નાતરે જાએય કે તેનાં પતનો બધો સામન વસાવી આયા? અરે! જોવો રે માય ! નહી મલે માહરાં દીલમાં પુરું પાઘરું સારીતું ચીથરું કે નહી મલે માહરી ગોલાખનાં પુલ જેવી છોકરીઓનાં દીલમાં, ને તે અપાવાને બહલે આજે નકામો નકામો ફેકટનો ખરય કરી આયા. મુવો ચોખાવાલો ખાનને આવી આવીને ઘડેલા ખાઈનું પાછો જાએય ને તેને પૈસા આપવાનું થેકાનું મલે નહી ને મોહટું ધુર જેવું ફાનીયર લેઈ આયા. મુવો કાલેજ ધોભી આવી ગીયો ને પૈસાને વાસતે પાછો વારીયો તે મુવો અમસી પોતાની માએ મમઘને તરેહવાર બોલી ગીયો. ઘણું ખી મુવાને સમજાવીને કેહયું કે "તુમ આતવારને દાહરે જરૂર આવીને પૈસા લેકર જજે" પન મુવો જરા સસરીયો કે વસરીયો નહી ને તરકરાની કાની પેતખરીનો મોહના પર આયો કે "પૈસા દેનેકુ નહી મલતા તો કપરાં સાને વાસતે ધોવારતા." મુવાને જેમ તેમ માપરના જીવનજીએ ધમકાવીને કાહરીયો તાહરે મુવો પતીયો. ઘેરને ખાણને આવીને લોકો ભર ભારતનાં દેખતાં માહરી એવી એવી ફજેતી કરેય ને એવણુ સઉ કશાંમાં ફાનીયર લેઈને નીકરી પરીયા. એ બધું કેટલાનું લાવી મુવા ? શું "ચોનાસો રૂપીયાનું" ? અરે જરા બોલતાં મરમાવો, મર-

માવો. માહરાં તો જોતાં જોતાં ને સાંભરતાં સાંભરતાં સીનાં ગરી
જાએય. પોનોસો રૂપીઆમાં તો એવી મજની સારીની કસખી
કોર ભરાતે કે જાને જાને ચાર ઘરી આપરે જોયાજ કરીયે ન
પેહરી હોય તો ખીરાજ નીકરીયે. તહમારી જતીતું પેટ ખરે
તહમારી ! તે મુયા ફાનીચરવાલાને કાંહ પોનોસો રૂપીયાની ધાર
વારી આયા ? હંધ આવ રે, કસમ ! નાખ આએ બધો સામન
મારીઆ પર. માહરાં ઘેરમાં એ બધું જોઈએ નહી. રાન કંધ
કસખન ખસખનતું ઘેર જોર છે કે ઘેરને સંગારવા સામન લાયા ?
ખસ, નાખ મારીઆ પરએને, ને કાલે પેલા દાઉદ કસખીદારને જો-
લાવી લાવજે. હું ખી તો ખરી કે અમે તન માએ હીકરીઓની
સારીની કોર ભરાવીયે ને પછી જોઈય કે તહમે કેમ નથી કસ-
ખીદારનો આંકરો ચુકવી આપતા. એમ હું મુગી મુગી ખેસી
રેહુંય તેથી તહમુને ફાવતું પાએય, ને પોતાના સોખને ખાતર
જેમ ગમે તેમ પૈસા ખરચેય. ઉભા રેહો, વેવો તહમુને ફાની-
ચરનો કેવો સવાદ ચખાડુંય તે.

* * ભીખાજ ભાખરા જણાવેછે કે :- જોહસ્તનને મેં ધ-
ણીખી સમજાવી કે હવે તાહરા કેહ્યા પુછ્યા વગર કંધખી
ચીજ નહી લાઉં, પગે ખી પરીયો, રરીયો ખી, તો ખી જોહસ્તન
નાથી હા નહી થઈ ને બધું સુના જેહું ફરનીચર મારયા પર
ધુમારો ખાતું નાખ્યું ને તણ કોર મંડાવી જેનો હરીસો રૂપી-
યાનો એકંદર આંકરો આવતે મહીને મુગે મહોડે ચુકવી આપ-
વો પયો. હું ખરું કેહુંય કે ઘેરમાં ખુરસીની ઘણી વેહલા પર-
તીતીને આયાંગીયાંને ઘોલીઆ પર ને તરન પર ખેસારવાં પરતાંતાં
તેથી જોહસ્તન પોતેજ માથું ખાઈ જતીતી કે ઘેરમાં ખેસવાં
ઉઠવાનું કંધ નથી. કખત તો માહરે પોતાને વાસતે લાથોતો, કેમકે
એ કખત ઉતી તેમાં એકમાં છોકરાંઓનાં કપરાં રેહતાંતાં ને ખીજ

અમે બેઉ વર બધાએ વાપરતાંતાં, પંન તેથી કંઈ અગતનાં કાગ-
 બે મુકવાની મહને ઘની અગવર પરતીતી કુમકે બેહસ્તન દરેકે
 દરેકે કાગજ ખારતીતી. મ્હોડું જોવાની આરસી તો ઘેરમાં
 એકજ ઉતી ને તેની કલ્લઈ બધી એટલી તો નીકલી ગઈતી કે
 બોલ્યાની વાત નહી તેથી એક નવી આરસી લાચો. અફસોસ !
 કે માહરાં નસીબમાંજ બધરીનાં ખાસરાં ખાવાની સરજત તે
 કેમ જાય ?

સુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી.

જાઓ, જાઓ, રાનને થીગરાં પુરી ના આપો. રાન એટલી ઉમરમાં જુથું બોલવા શીખીચ કેની પન ભસતેગેઈને ભારી પરસે ભારી! મન જાને કે બેહનનું હેત ખાએચ પન એજ રાન બેહન તહમુને કોઈ દાહરે ફાંસી ચહરાવસે. હમનાં તો તહમે રાનને થીગરાં પુરી આપો, પણુ યાદ રાખજો માહરા બોલને કે એજ રાન કારમખી તહમુને ભારી પરસે. રાન પેતખરીનું કોઈ દાહરે હું જુથઈએ નામ ખી દેતી નથી ને રાને તહમુને ઉધું ચહું સમજાવીઉં કે મહને તહમારી ખઈરી લોકેલોકનાં દેખતોં તરેહવાર બોલેચ! રાન બોલતીખી મરે ને કહતીના ખી 'દીકરા દીકરી' મરે! રાન જે હંઈચ્યાં ઘરે પખોરી લેવા આવીચ તે! મહીરાં સુઈ તો કહી લોકેનાં ઘેર ભાંજવા બેઠીચ. રાન પેતખરી શુનેહગાર મલે તો પાટમાં નહી તો સાથમાં તેમ જને જન આગલ માહરાં ઘેરની તરેહવાર વાતો કરેચ ને હું એ રાન દોજખની દેવીને રસતે વાટે કોઈ દાહરે નહી ને માહરુંજ નામ ખદનાચ કરેચ! એ તો પેલા કહેચ તેમ સુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી તેવી વાત લેઈ બેઠીચ. રાન 'પાંથરને પાંથરને અમસી પોતાની દીકરીઓનો ઘરે પખોરી લેચ. માહરી ખીચારી દીકરીઓ પર કોઈના ચોરે ખી હું પરવા નહી દઉં ને રાન નાતરેગેઈ ખાહર સું બોલેચ કે એની માએ તો

અમે બેઉ વર બધચ્ચેર વાપરતાંતાં, પન તેથી કંઈ અગતનાં કાગ-
 બે સુકવાની મહને ઘની ઈગવર પરતીતી કેમકે બેહસ્તન દરેકે
 દરેક કાગજ ખારતીતી. રહોડું જોવાની આરસી તો ઘેરમાં
 એકજ હતી ને તેની કલ્લઈ બધી એટલી તો નીકલી ગઈતી કે
 બોલ્યાની વાત નહી તેથી એક નવી આરસી લાવો. અફસોસ !
 કે માહરાં નસીબમાંજ બધરીનાં ખાસરાં ખાવાની સરજત તે
 કેમ જાય ?

સુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી.

જાઓ, જાઓ, રાનને થીગરાં પુરી ના આપો. રાન એટલી ઉમરમાં જીથું બોલવા શીખીય કેની પન ભસતેગેઈને ભારી પરસે ભારી! મનજાને કે બેહનનું હેત ખાએય પન એજ રાન બેહન તહમુને કોઈ દાહરે ફાંસી ચહરાવસે. હમનાં તો તહમે રાનને થીગરાં પુરી આપો, પણુ યાદ રાખજો માહરા બોલને કે એજ રાન કારમખી તહમુને ભારી પરસે. રાન પેતખરીનું કોઈ દાહરે હું જીથઈએ નામ ખી દેતી નથી ને રાને તહમુને ઉધું ચતું સમજાવીઉં કે મહને તહમારી બધરી લોકલોકનાં દેખતોં તરેહવાર બોલેય! રાન બોલતીખી મરે ને કેહતીના ખી દીકરા દીકરી, મરે! રાન જે હંઈઆં ઘરો પખારી લેવા આવીય તે! મહીરાં મુઈ તો કેહી લોકોનાં ઘેર ભાંજવા બેઠીય. રાન પેટખરી મુનેહગાર મલે તો વાટમાં નહી તો સાથમાં તેમ જાને જાન આગલ માહરાં ઘેરની તરેહવાર વાતો કરેય ને હું એ રાન દોજખની દેવીને રસતે વાટે કોઈ દાહરે નહી ને માહરંજ નામ બદનામ કરેય! એ તો પેલા કેહય તેમ સુરતની રાન એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી તેવી વાત લેઈ બેઠીય. રાન પાંથરને પાંથરને અમસી પાતાની દીકરીઓનો ઘરો પખારી લેયચ. માહરી ખીચારી દીકરીઓ પર કોઈના ઓરો ખી હું પરવા નહી દેઉં ને રાન નાતરેગેઈ ખાહર સું બોલેય કે એની માએ તો

રાન પારકા માતીડાઓની સાથે છોકરીઓને ખીખી ખાખા
 કરાવેય, ને ઘેરમાં ખાહરના માતીડાઓ જેમ ગમે તેમ આવેય
 ને જેમ ગમે તેમ ખેમેય. ખેમે રે ખાહરના માતીડાઓ રાન
 તાહરી માએ ખેહનની — “હં, હં” સું? તહમે સુગા સુગા ખેમ-
 બે, તહમુને કેહુંય સાફ. હું તો ચોટલાખરી રાનને ગાર દેવાની
 ને ફર દેવાની. તહમારાથી નહી સંભરાવું હોએ તો કાનમાં રૂ
 ખોસો. હું એ રાનને ખાલે ખાલ જોરખી ચુકીય હવે. પોતે
 રાન એખની ભરેલી ને ખીજાંઓની એખ કાહરવા નીકરી પરેય.
 લોકે લોક માહરા કાન તુપી ખાએય કે તહમારી નરન તો એમ
 ફરેય ને તહમારી નરન તો તેમ ફરેય. માપરનાં છવનધ તે
 દાહરે નાટકમાં જઈ આયાં તે વાત લાયાં કે તહમારી નરન તો કોઈ
 પારકા માતીડા સાથ નાટક જેવા આવી સુધતી. નવલકાકાનાં
 ઘનાખધ તે દાહરે કેહવા લાગાં કે “મરે હોમલીખધ, તહમારી
 નરન આજે કોઈ દોંગા જેવા માતીડા સાથે ગારીમાં ખેસીને કાંહ
 જતીતી?” એવો એવો રાનની ખુખીઓ ને નેક નામીઓ સાંભ-
 રતાં નાખખી ‘સુધું’ નીકરી પરેય ને રાન મહીરાં સુધ માહરી
 દીકરીઓની રામખી ખનખોટ કરેય! રાન પોતે જાંહ જાએય તાંહ
 કસખનની માફક જેવાં ગમેય તેવાં ખધાં કપરાં પેહરેય ને ચાંદરાતને
 દાહરે પુટલી ને શીરીન ગરમી ઉતી તેથી ખાખાવરખી નેતનો
 પોલકા પેહરીને દરીએ કીનારે ફરવા ગેધ તે તે રાને જોઈ હોસે તે રાન
 અમસી પોતાની દીકરીઓને તરેહવાર ખોલવા ખેથી. હું કાંહથી
 જાનું? ખન પટલનાં ખીરજખધ વાત લાયાં કે તહમારી છોકરી-
 ઓ ચાંદરાતને દાહરે નેતના પોલકા પેહરીને દરીએ કીનારે ગેધ હોસે
 તે પરથી ‘તહમારી નરન મેહટાનાં માણેકખધને તાંહ આવીતી તો
 કેહરે મોહનાં સું ભાવેય ખોલતીતી. કંઈ રાને માહરી દીકરી-
 ઓને ગાર દીધીય! કંઈ ગાર દીધીય! કે જો હું હોતે તો રાન
 ચુનેહગારનાં દોરાજ કાહરી લેતે. “પટલનાં ખીરજખધએ

જીહું અથરાવી. મારયું હોસે” સું ? હું કાંઈ નથી એ રાનને ઓર ખતી ? ખચારાં પટેલનાં પીરજખધ નહી કોઈનાં લીધામોં કે નહી કોઈનાં ખાધામોં ને તેવણુને સું પરીચ કે જીહું ખોલે ? અમસી પોતાની ખેલનતું રાખવા એમ ગાય ગરીખ જેવાં લોકોને ના ખદલામ કરો. હું જાનુંય તહમુને ખેલનતું ધણું લાગેય તે. રાને કોન જાને કેવી રીતે તહમારી પર દાના છાંયાય કે નહી ખધરીતું લાગતું, નહી અમસી પોતાની દીકરીઓનું લાગતું, ને મહં કસામાં ખેલનતું લાગી આવેય. રાનની માફક મહને સીપલી થતાં નથી આવરતું. પેટખરી મોહને મરવત ને પેટમાં કરવત એવી રાખેય કે એ રાનને ઓરખે તેજ ઓરખે. રાન માહરી દીકરીઓને તરેહવાર ખોલેય ને ખીચારીઓ જરા કંઈ પેહરેય ઓધેય કે રાનની આંખમાં આવી જાયેય ને રાનના કુકતાતું સુવાતું પેહલું વરસ તે દાહરે ખરીચુ હોસે તે રાને વરી સોખ નાખે છોકરીઓને તેરં મોકલયું. તે વખતે એવી તો ચીર લાગી કે રાનને ખે ખોલ કેહવારીને ફૂરાઈ, પન હું માહરી જાત ખુનીઆદ પર ગેઈ ને એમજ કેહવારીયું કે છોકરીઓ અરકધય તેથી આવસે નહી,

“* ભીખાલ ભાખરા હ્યાં જણાવેછે કે :— મહને તો મહથી પેહલું માહરી ખધરી છોકરાતું ને પછી ખેલનતું લાગેય પણ ધનસાફને ખાતર જણાઈય કે ખેલસ્તન આએ ખાખદમાં માહરી ખેલનને નકામી ખદનામ કરતીતી. એક ખે વખત મેં ખેલસ્તનને નરમ પાડવાના વીચારથી માહરી ખેલનને વીશે સારો વીચાર ખેમારવાની તજવીજ કીધીતી પન તેથી તો ખેલસ્તન ઉલટી છેરાઈ પડતીતી અને એક વખતે તો ખેલનની ‘તરફદારી કરવાને વાસતે ખેલસ્તન ખાવલની ચીર લેઈને માહરી સામખે ધસી આવીતી, તેથી આએ વખતે આપરે તો મુગે મહોડે સાંમલ્યાજ કીધું.

૨૯.

મુવો કાસમ સામખું બોલ્યો.

ખસ ! માહરી પર એટલાજ જુલમ ! માતી તો જુલમ કરે તો કરે પન સાથે લાગા મુવા ચાકર નફરોખી જુલમ કરે ને જરા જરામાં મોહના પર આવે ? ભસતે ગીયા કાસમને કે-
હયું કે ચાલ હીતવારનો દાહરો સહવારના પોહરમાં સકારેથી મોરી ચોતરા ઘોઈ નાખ તો મુવો બે બદામનો ગોલામ માહરાં મોહનાં પર આવ્યો ! ચીર તો એવી લાગી કે મુવાને આખો ને આખો ખાઈ જાઉં. ઘેરમાં હું તો જાને લોંદી હોઉં તેમ ખસ હું જેખી કંઈ કેહું તેની જાંગલા જાએય ને કુતરું લોસેય તેમ સઉ કોઈ દરકાર કરેય નહીં. એટલે મુવા પછી બે બદામ-
ના ગોલામોખી ખસ દોંત કેર કરે. પન મુવાં ઘેરનાંજ અભા-
ગીયાં પછી પારકાંનો શું વાંક કાહરીયે ? જાહરે તહમેજ મહને કેહરે મોહનાં શું ભાવેય બોલીને ઉભા રેહો તો પછી ચાકર નફરો કાંય નહીં બોલે ? આજે તો મુવો કાસમ સામબે બોલી-
આય પન કાલ ઉઠીને તો મુવો ભસતે ગીઆ ઘેર બેઠાં મારીને ચાલી જશે. ઘેરમાં જેખી માનસો બગરીને ધુર થાએય તે બધાં તહમારાથી. શું બોલ્યા ? “માહરાથી શાનાં” ? અરે મુગા રેહોય કે હમનાં બધું પાદેકરાગ કરીને નાખ કાપીને હાથમાં આપું ? “માહરાથી શાનાં” ? કાંય ? તે દાહરે મેં મુવા કાસમને કેહયું કે

ઘોલકી આગલ બકરું કપાવા દીધું ? માતીડાની વાત તે માતીડા જાને ને બધરાંની વાતમાં માતીડાએ વચમાં પરવાહું તે કેવું ? તાહરે સારી પેહરીને ઘેરમાંજ કાંચ નહી ખેસતા ?

હા, હજુર તો હું ભુલી જાઉંચ. તે દાહરે મેં માહરા પોતીકા હાથે તેબલ પર ચાર બતાસા ગણીને મુક્યા ને જરા તાંહથી ખંસી ને આવીને જોઉંચ તો એક બતાસો આછો થયલો. આદકામાં તો તહમે ઉતા કે મુવો કાસમ ઉતો, ને જાહરે કાસમને ધમકાવા ગેઈ તાહરે તહમે વચે પુરાયા કે એ તો કાગરો ઉંચકી ગીયો. એમ માનસોને માનસોનાં મોહનાં પર ભરી આપો પછી તે મુવાઓ ખેખત થાએ તેમાં શું નવઈ ? જાહરેખી હું મર માનસને ધમકાઉંચ તાહરે તહમે વચે નીકરી પરાય, તેથી તે મુવાઓને ફાવટું પાએચ. શું ? “ચાલની બા હવે નહી બોલસ” ? નહી શું બોલે ! હું માનસો સાથે મરાઉં ને તહમે મુગા મુગા સાંભર્યા કરો તો મુવા નહી ઉતા ખેખત થાએ. બધરી તરફથી જાહરે માતીડો માનસોને ખખરાવે ત્રાહરે મુવાઓ સીધા પાધરા ચાલ. મુવા કાસમ સાથ રોજ હું મરાઉંચ, પન તહમે જાને જાનતા નહી તેમ ચાલોચ તેથી રુનો ખેખત થઈ ગીયોચ, ને મુવો વરી ભર ભારતમાં જઈને વાત કરેચ કે શેઠ તો અસરાફ છે પન બાધ ખરાખ છે.

* * આએ વાએજ પર નોંધ મારતાં ભીખાજ ભાખરા બલાપો કરે છે કે :— માહરાં ઘરમાં કોઈ માનસ ટકતું નહી. કોઈખે દાહરા તો કોઈ પાંચ દાહરા ભરી જતું, અને હું કોણ કોણની ખુસામત કરીને માનસો લાવતો હતો તેની સાથે ખેહસ્તન જરા જરામાં ખંચાતી કરતી હતી જેથી તે કંઠાણીને જતો રહતો હતો.

૩૦.

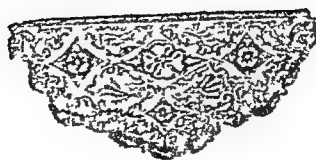
ક્યાખ તરતાં હોમલીખાઈનું આંગણું દાઝી ગયું.

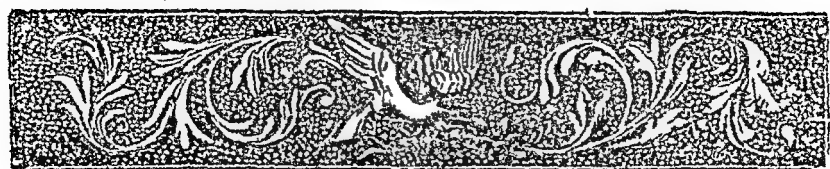
ઓ મરેરે ! દુખનાં દેતાં સુવાં કાંડથી નીકરી પરચ ? ખસ ખોલીને જગ દમ મારેચ નહી. જાને શું વીર પરતી હોય તેમ ખસ લાવ લાવ કરીને જીવું ઘોઘીયાડું જ કરી મેલે. માહરું ખધું આંગણું દાઝી ગીયું ને ફોફડાઓ ઉઠી આયો. જાને કરતાં કરતાંઓ-ઓ સુવાંઓએ ગોલામરી પકરી હોય તેમ તરેહવાર જીલમો માહરી પર કરતાં ફરેચ. સુવાં કોઈનું તો કંઈ જતું નથી પાશુ નકામી હું ઘસઘ પીસઘને અતવધ જાઉંચ. તહમુને શું છે ? તહમે તો જાણે કે કાલે મરતીહોય તો આજે મરે તો સાડું કે કોઈ રાને નાચનને ઘેરમાં લેઈ આઉં. હું કાંડ તહમારી મતલખ નથી સમજતી ? જગને જનાવવા સુવા એક ચાકરને સાહરા તન દાહરા રાખીને કાહરી મેલ્યો ! પન એખલે હાથે ખધું કરતાં માહરાં હારકાં પાંસરાં વેરઈ કપઈ જાએચ તેની કોણુને કદર છે ? જાહરે સુવું નહીજ ખમાવું તાહરે ખુનામાં ભરઈ ભરઈને રડેચ. જાને શું મોહટા ગાંસરા પોટલા લાવીને આપતા હોય તેમ રોજ સહવાર પરતાં કંઈ ઘધુખર કરેચ કંઈ ઘધુખર કરેચ કે ખોલવાની વાત નહી. જરા સુવો ઘોંટાવાનાખી કરાર નહી. આખી રાતનો ઉજાગરો હોય ને જરા સહવારે બે ઘરી આંખ લાગી હોય તો ઉઠની ઉઠની કરીને માથું મજખ ખાઈ જાએ. માહરી પર કંઈ સુવું એક પાંટીનું

દુખ છે ? ઘણી અભાગ્યો તાહરેજ કેની ? પચ્છુંખી રાન ઘેલ-
 સપખી છેઉં કે દરરોજ રરીઆ ખરીઆ કરંચ. હવે કંઈ તહમાર
 જીલમ હું સાંખવાની નથી. હવે હું તહમુને એક વગીતું ફેલી
 મુકુંચ કે ખજાર આવે તેવા રાંધનીમાં ગગરજો ને મરી મસાલો
 જે ફેલું તે તૈયાર કરી આપજો. ગોસ સમારતાં સમારતાં માહરા
 હાથ પર બધા છાગરા પરી આવેચ. જલદી નાસતો આવો હાથ
 તો મુગા મુગા ખેસીને ગોસ સમારી આપજો. રાન ગોસખી હુંજ
 સમારું ! કાંદોખી હુંજ કાપું ! મસાલોખી હુંજ છુડું ! રોટલી-
 ખી હુંજ કરું ! પાણીખી હુંજ મુકું ! એ કીયા ખદાએને ઘેરની
 વાત ? જોવોચ કેની સુરતીનાં પીરોજખઈ વરને કેવો કાંટા પર ને
 કાંટા પર ચલાવેચ તે ? તહમુનેખી તેવીજ બધરી હાથ તે જોર લાવે.
 માહરા જેવી પોચી મતોરીને તો તહમે કોપરીએ ખનોચ. શું ?
 “માહરા જેવો વર મલવો મુશકેલ છે” ? તાહરે ! બધાં મુખ તો
 એવાં તોપલે ને મુપરે દેખાર્યાંચ કે જોલવાની વાત નહી. “માહ-
 રા જેવો વર મલવો મુશકેલ છે” ? કંઈ જોલતાં આરસ આવેચ કે
 આવતીજ નથી ? દુખ પર દાહમ વરી પોતાની વરઈ કરેચ ! તે
 ફાહરે ચુલા પર કાંદો મેલીને જરા ખસી ને ફેલ્યુંતું કે જરા
 જોજો કાંદો ખરી નહી જાએ, તો આવીને જોઉંચ તો કાંદો બધો
 ખરીને કોયલો કરી નાખ્યો. શું જોલ્યા ? “મહુને શું આવરે” ?
 તાહરે તહમુને તો ખાતાંજ આવરે કે ? ને બધરી સાથે મરાતાં ને
 રાન બધરી પર દુખ પારતાંજ આવરે કે ? ખ્યાસ વરસના આખા
 આખા માતીડાને, જીવોરે માએ, કાંદો તરતાં નહી આવરે ! એવા
 કાંગલા ના થાએ. એ તો હું સદા ફેલતી આવીચ ને ફરીથીખી
 ફેલુંચ કે રખે કામ સોંપે કરીને કામ સોંપ્યું હોય તે આસમાસ
 ખજારવાની ને અમસા પોતાના જીવને કુહરાપો કરાવવાની તહમુ-
 ને તેખ પરેલી છે, ને તે હું સારી પખે સમજુંચ. ખાકી આવરે
 નહી શું ? આવરે તો બધું. આખામાંખા મોતીડાને કાંદો તરતાં

નહી આવરે ? હું ખી તો જોઈય કે તહમુને કાંદો તરતાં કેમ નથી આવરતો ? હમનાં તો હું ઘેરમાંજ બોલીને બેસી રહુંય પન હવે તો રસતા વચે ફજેતી કરશ ને તાહરેજ તમે પાધરા ચાલશો. માહરી સાંમબે એમ બોયા ના કરો. મહને કેહર લાગેય કેહર. કાફ કરો તહમાફ હંધથી. નાસતો બાસતો કંઈ છે નહી. ખપોરે ખાર વાગે જે હાય તે જોભરજો. હું કંઈ નાસતા બાસતાની વાત બોલુતી નથી. નાસતા તહમુનેજ ખવાફ તો !

* * * હાંભીખાજી ભાખરા શેરા મારેછે કે:—બેહસ્તનનો આગ્રે છેહલો ચુકાદો સાંભલી મેં તો ત્યાંથી વનજોજ માખ્યો ને ભુખો તો ભુખો પણ આફીસમાં ગયો કેમકે બેહસ્તનનો તાપ ખમવા કરતાં ભુખું જવું મને વધારે દીલપસંદ હતું.

હોમલીખાઇનું એરીન ચોરાયું.

હા, હા, એ રાત્રી ધુનેઘાર જરીજ માફ એરીન ચોરી ગેઈ! મરેરે મુઝાં આવતાં જતાં! ભસતે ગીઝાં જાહરે ખી કારાં મોહનાં લઈને આવે તાહરે કંઈને કંઈ નુકસાન કરતાંજ જાયે. તે દાહરે રાત્રી તમારી માસી આવી તો તે ધુનેઘાર માટલાંમાં કરસીઓ નાખીને માટલું ભાંજી ગેઈ. સુંડ'ઉડ'! “બુદું માણસ તે આંખે ખરાખર દેખાયું નહી.” આંખે દેખાતું નહી તાહરે રાત્રી તે દાહરે બદામ દરાખના ખીમામાંથી બધી દરાખ કેમ તરી તારીને પાઘી? તાહરે આંખે અંધોપો નહી આયો કે? જીવાન જોત જોયી આપરી દીકરીઓને ભરતી સીવતી વખતે ચસમો લેવો પરેચ, ને દીકરા મુઠ એ ઘઘડી ડાકન અંધારી રાત્રી ખી વગર ચસમાએ સોયમાં દોરો પોયચ તોખી આખખો માખખો કરસીઓ ને આવું મોટલું માટલુંજ રાત્રીને દેખાયું નહી. એ તો રેહી હવે, પન પેલી ચોટલા ખરી તમારી પુઠની હુકતીને રાત્રીને ખી આંખે મોતીઆ પાકાય કે? તે રાત્રી કેમ તે દાહરે માહરી પથર જેવી ચાહુ પીવાની કોગીની રકાખીને તરેલ પારી? શું? “હોય માણસ છે?” જાયો, જાયો, એમ તે રાત્રીની કુમકે ના નીકરી પરો. માહરી હીરા મોહરાની ગાયે જેવી દીકરીઓને હાતે જરા કાઈ ચીજને અમથો ઘસો પર તો ઝાર તોરી પારાય,

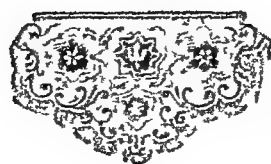
ને અમસી આઘ-ખાઘચો ગમે તે કરે-તોખી એસીને તમાસો
 જોવોય. તે રાતો માનસ છે ને અંન અમે ખધાં ગધેરાં હો-
 મું. ને આચે ધુનેગારજાદી તમારા મામાની જરી તો મારી
 જાને સોખજ થઈ લાગીય. હું જાને કંઈ ખી સારું પેહરું તા-
 હરે એ રાતને અભીતરીજ ભરઈ જાયય. એરીનમાં તો એ
 રાતનો કેદારનોજ દોરો ભરાએલો ઉતો. હું જે પેહરું તેની વ-
 ખાન કરે પન રાત વરી ઉપરથી સીખામન દેય કે એ તમુને
 હવે સોભે નહી, એવું એવું પેહરવાના તો હવે અમારા વખત.
 તે દાહરે મેહલાસાને તાંહ લગનમાં ગેઈ તાહરે આપરી શીરીન
 અરકાયલી ઉતી તેથી તેની કસખી ફોરની પીરોજ ગાજ મેં
 પેહરી, તો લાગલી એ ધુનેધારની આંખે મરયાં વટાયાં, ને પાંચ
 લોકનાં ઉખતાં મને કેહેવા લાગી કે હોમલોખઈ, તમારી મજે-
 ની અસલી કારથોકી મુકીને આચે હમારે નાદાન સાદાનને લા-
 ચકની સારી કાંચ પેહરી? પીરોજ તો નવો ને એસકી રંગ તે
 અમે નાદાન છોકરીઓનેજ સોભે. જાને મારી દીકરીઓની સા-
 રી મેં પેહરી તેમાં એ ભસ્તેગેઈના ખાપ દાદાતું કંઈ 'લુટઈ ગી-
 ઉ? જાને રાત મહીરાંમુઈ એજ જીવાન ને ખીજાં ખધાં ઘટજાં
 રાતથી તો મારું પેહરેલું આધેલું કંઈજ જોવઈ નહી સખાતું.
 પુતલીનાં વરસને દાહરે તો રાત વરી છેકજ ફાટી ને મહીરાં મુઈ
 ઘેર ખેઠાં આવીને ઘરો લેઈ ગેઈ. રાત કરારે મને કેહે કે બી-
 ખાજ તો જીવાન છોકરા જેવા લાગેય ને તમે તો તેવનનાં
 માએ હાવો તેવાં ઘટજાં લાગોય. ઝાંઝ તો એવી ચહરી કે
 તોટા ખીસીને લોહી ખીઉં, પન તહમારી સરમ કરીને દમ મારી
 ગેઈ. પન તે માટીખાઈનો મું વાંક? તમે આગલ રહીને એ
 ખધી નાચન રાંડોને નચાવો ને તે લોક સાથે ખીખી ખાખા
 કરો તાહરે તે લોકને એવું એવું મુજ પરેય કેની? તમે તે લો-
 કને ખાસરે પેજરે ખાંધી હોતે તો આજે એ રાતો ખધીઓ મ-

ને પગે પરતે. પન તમુને બધરીની દરકાર ભલ્લ પરીચ. તમે
 તો કાગરે દોરે વાટ જોતા હોસો કે આજે મારી આંખ વીચાય
 તો ફૂકાલે આટલી બધી મામા માસીનીઓ પરીચ તેમાંની
 કોઈખી એકુ રાન સાથે નાતરું કરી જાઉં. ને તે રાંડોખી
 એવીજ વાટ જોતી બેઠીચ. પન હું ખી તો ખરી કે મર-
 તી ખરતી ખી તમારાં બધાંની છાતી પર જીવસ. એ બધી
 રાનોનાં આહરમની શુર મારે હોતે ઠોકસ તાહરેજ માહરાં
 પેટમાં તાહરક પરસે. તેમાં એ રાન જરીની તો હવે તો જર
 કાહરું તાહરેજ ખરી. રાન એ માહરા મરવાની વાટ જોએચ,
 હું ઘઘડી થઇ ગેઇ તે હવે મરું તો એ રાન આએ સોભતા
 જીવાન જોત પુધના હીકરા સાથે નાતરે આવે. એ રાન બધી વાટે
 તો ખુરી છેજ પન સાથે લાગી ચોટટી છે એવી મને ખખર નહી.
 આજે કેટલા કેટલા મહીના થયા મારું એરીન એની રાનની
 આંખમાં ખુતલુંલુંજ, પન હું ચેતી નહી. મારો સુધલો ખરે ! તે
 એ રાનને આદડામાં એખલી જોઇ તોખી કખત ઉધારી મુકીને
 રાંધનીમાં 'ગેઇ તેટલાં એ રાને પોતીકું કામ કરી લીધું. હવે હું
 ટુંમુને માફ ફેહુંચ કે એ રાનને તમે ધરાવી પકરાવીને પોલીસે
 નહી ચહરાવસો તો ફેસતે ફેસતા કરસ. તમે નહી જસો તો
 હું પોલીસમાં જવસ ને તમુને ખી સાથે ઘસરસ કે એ ધુને-
 ધારને માહરા માતીડાએ છગાવી તેથી રાને આજે એટલું માથું
 ઉંચક્યું. શું ? "તેની પાસેથી એરીન નહી મલે તો મું કરસે?"

નહી કેમ મલે ? એ રાન નહી તો ખીજી કોન ચોર ને
 કહાયને રાને કુથે ગડારી હીધું હોય તો વરી નહી ખી મલે, તો
 એને નામે સો જોભા ધુર નાખીને મુગાં બેસવાનું. શું ? "મુગાં કેમ
 બેસે, આખરનો જવાબ ભરી આપવો પરસે ?" તાહરેએ-એ-એ !
 રાનની આખરું ખી ઘની પરી તે જવાબ ભરી આપે. એ
 રાન નાચન ડુકતીની આખરું ખી ઘની તે. આખરનો જવાબ

માગે તાહરેજ પૂજા તો. એની ને જામારી બેઠની આખર સાથે ઉઘાડું. તમે સહવાર તો પરવા દેવો, પાછીજ વાત છે. એને એરીનનો સવાદ કેવો પેટ ભરીને ચખાડુંય તે બેબે. મુગા મુગા તમારો બોયા કરસો તો સારું; નહીં તો તે રાનની તરફથી નીકરીને કંઈખી ચેં કે ચું કીધું તો બેઘ લેજી પછી તમારી ખી ફેજેતી.

* * * ભીખાલુ છાં જણાવે છે કે:— મારી તો ખાતરીજ હતી કે ખીચારી જરી નકામી બદનામ થાયછે. હામલીબધને માહરી મસીઆઈ ને પીત્રાઈ બેહનો ઉપર ધણો કરોધ હતો. તે લોક જરાખી માહરી સાથે હસે બોલે એટલે બેહસ્તનની આંખમાં આવી જતુંતું. તે ઉભરો એવે એવે ખાહને તેવન કાહ-કતાંતાં ને લાગ આવે તો તે લોક આવતાં જતાં બંધ થાએ એવા વીચારથી કંઈ કંઈ ખુટટા ઉભા કરતાંતાં. પન આએ વખત તેવન ફાવીયાં નહી. મને લેકચર આખ્યા પછી ઉંઘઈ જવા સારું તેવને કોર મરડી તો તેવનનાં માથાંમાં કંઈ ભોકાયું, અને ગરબડ ધાંધલ કરી તકીઓ તપારથો તો તેના ગલેપમાંથી તેવનનું ખાહવાયલું એરીન નીકરી પરચું. હવે તેવનને યાદ આવી કે તેવન એરીન કખતમાંથી કાહડીને સાફ કરતાંતાં તેટલાં કંઈ ખીજી કામ નીકલ્યાથી તેવને પોતેજ તેને ગલેપમાં સંતાડી દીધુંતું.

ભીખાજી પોતાના કાકાને ત્યાંનાં લગનમાં જવા નીકળ્યા.

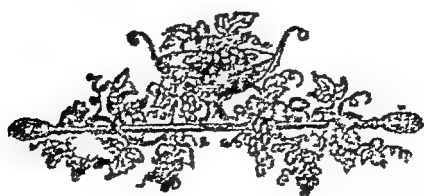
ઘરી પરેર એ રાત પનતી ! ને તેને પનનાવતાંખી જાય
 મારાં મુઆંને મલવા ! એ મુઆંઓ ખી કેથાં માહરાજ જીવને
 કુહરાવા ખાકી રહેલાં ઉતાં કે ? દોજખમાં જાયરે બધાં તહમારાં
 મગાં ને વાહલાં ! મુઆં આટલાં બધાંમાંથી કોઈ એક ખી તો
 મુખું પાધરું હોએ. એ તહમારો કાકાનો થતો ભસ્તેગીયો લોકો
 આગલ મારી ગીનીસ કરતો ફરેય કે મારો ગાય જ્યો ભતરીજો
 કોકટ બધરીને “બસ પરીઓય, ને તેની રાત નાચન કુકતીઓ તો
 તાહરો ખીલો પોપરોજ કાહરવા બેઠીય. હું તો રેહી હવે, પણ
 મોહરી હીરા મોહરાની દીકરીઓની અખર વટીક એક દાહરે મુ-
 આંઓ પુછાવીને તુટી પરયાં નથી, તોખી તમે તે લોક પર ઘોરધ
 પંથરધ જઓય. એ બધું સું કામ થાએય તે હું સારી પ-
 ખે સમજુંચ જો. એ બધી દોરાદોર પેલી શુનેધાર ચલ-
 કતીઓ પર થાએય. તે રાનો સાથે તમે સું સું નાચ કરોય તે
 બધી મને અખર છે. મંઉંઉં ? “તે ખીચારીઓ માહરી બે-
 હન જ્યો લાગે ?” રાનો બેહનો એવીજ થતી હોસે ! જરા
 ગોમમાં લોકો એ લોકને વાસતે સું કેહય તે સાંભરો, પછી ભઈ
 થવા નીકરજો. રાનોનો સાખો પરીઓય તેથી તો ઉઠાય થતો
 નથી. રેહી રેહીને ખાવીસં વરસનાં થઈને એક છુચીબઈ પનવા
 નીકરીઓ ! કોન જાને કે કોન ખીચારો અજાનો ફરેય ? નહીં તો

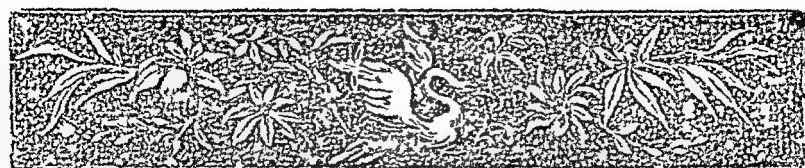
વરી કોઈ મુખ્યોએ લોકનાં જોવો લુચ્ચો ચોટટો હોશે. પન મુ-
 આ પેલા ધાખગ તહમારા કાકાની અકલ કાંઈ ગેઈ? મુખ્યો
 હીકરીને પનનાવવાની તેમાં વરી ધામધુમ સાની કરવા નીકર્યો?
 એકપુરી હોતે તો જાને સમજ્યાં, પન તન તનની ધાર માથે
 પરેલી છે ને ફાલાપુલી સાની કરેય? માહરી છોકરીઓને કંઈ
 હું એને તાંહ લગનમાં મોકલવાની નથી ને હું ખી જવાની
 નથી. તહમારે ગમે તો તમે જાને. પન વરી તાંહ તહમારી
 સગી વાહલીઓ સાથે નાચીને લોકોને તહમારા ફેસતા ના દેખા-
 રતા. માહરા કાન પર તેવી કંઈ વાત આવી તો તમે જાનો.
 આભીસમાંથી રજા લેઈને આખખો દાહરે ઉતરી પરવાનો વીચાર
 ખીચાર છે કે? અં! સું? જોઈએ?” અરે જાઓ, જાઓ,
 જરા સરમ રાખો. જોઈએ ને ખોઈએ સાતું? ધાઈખોરાની
 કાની જાંહ હોએ તાંહ ઉતરી પરતાં જરા સરમાઓ. વરી ખો-
 લતી નહી તે છેક ચાલ્યા. વરી જરા રતી જવા દેઈય તાહરે
 કે? જો તમુને જવાતું હોએ તો સાંજે છ વાગે જઈને સાહજનમાં
 ગગરજો ને કોઈ વેરી મદદને ચોટલે ઉઠીઆને જઈ આયા હોય
 તેમ મીજલસમાંથી ઉઠીને પાધરા ઘેર ચાલી આવજો. એમ ફૂં
 રવાના હોએ તો જાને, નહી તો કરારે ઘેર ખેસજો. નહી
 તો વરી મને ખધું હા, હા, કેહીને તાંહ ગીઆ પછી ફરી જાને
 ને તેરા કુત્તા મેરી કોહારી એવી વાત લેઈને મોરી રાતે ઘેર આ-
 વજો! તેમ ખેમ કીધુંય કેની તો ઘેરમાં પગ ખી મુકવા દેવસ
 નહી જો. ઘેરનું ખાનનું ઠોકી ઠોકીને વાજ વરસો તોખી સહ-
 વાર સુધી ખાહર ઠોકરાવું પરસે. બધાં ખોંહસ કરીને જીવ પટકી
 નાખે તોખી જમ્મા ખેસતા ના. સાહજનમાંથી પાધરા ઘેર
 આવજો. જામો પીછોરી કાહરવાને મસે નીકરી પરજો. જો
 ચારી ખારી પકરવાની ખોંહસ કરે તો લાગલા કચ્છલ ના થઈ
 જતા. તમે તો તેવી વાટજ જોસો કે પછી આખી રાત ધામો

નાખવાનું ખાહનું મલે, પન માહરી આગલ લે. તહમારી સુરતી
 ગત ચાલસે નહી. હું તમીરાં બધાં મક્કર જોઈ ચુકીય. બ-
 ધરાંમાં ભરધને ખેસવાનું મલે ને આખી રાત નાચન દુકતીઓ
 સાથે નાચવાનું મલે કરીને બધેબધે જોઈ ચહરાવીને થારી પકરવા
 નીકરી પરાય તે તો હું જાનુંચ. તહમારી સાથે લગનમાં બીયાં
 હોઈએ તો અભાગ. અમસી બધરી દીકરીને કુતરાંની કાની ર-
 ખરતી રાખે ને પરધ બધરીઓની જમતી વખતે મેનીજ કરવા
 પરે. ઘેરનાં છોકરાં ઝાભરી સુઆંચ કે નહી તેનીબી કનવાર નહી
 ને દાસદારની બધરીઓ ને સગી વાહલીઓને ગારી કરી આપવા
 જાએ ! સાખાસ ખીયારા પરાયાઓને કે મારી ભલધને લીધે જા-
 હખી જાઉં તાંહ ખીયારા થોરા થોરા થઇ જાએ, ખાકી તહમા-
 રી ખાસે તો ઘેરનાં છોકરાં ઘટી ચાટે ને સુઆં પરાસીને આઠો
 ભાવે તેવી વાત. જાહરે હું બધરી થતી સાથે હોઉં તે છતાં તમે
 નહી નહી ઉતાં કોતક કરી દેખારો તાહરે તહમુને એખલા સુક-
 યા હોય તાહરે સું નહી કરો ? નારે માય, હવે તમુને એમ
 રમતા તો સુકું નહી. તેમાં રાત તહમારી નાચન સગી વાહલી-
 ઓનો તો દમરી ભાર વીસવાસ નહી. તે લોક સાથે નાચવાનું
 મલે તાહરે તો તમે છેક હાથથી જાઓય. બધી ચંદાલ ચોકરી
 આએ ભસતે ભરધનાં લગનમાં સાથે મલસે ને ભીખાજી તો
 તેવું સોધતાજ ફરેચ. પન ખખરદાર, આએ વખતે તહમારી
 જાત પર ગીઆય તો ! તે દાહરે સાત વાગામાં ઘેરમાં આવીને
 ગગરસો નહી તો સીક પરી જધને લગનની વારીમાં હાલહાલ
 તહમારી પર તેડ મોકલસ ને આયાં ગીયાં બધાંને કેહવસ કે
 બધરીને ઘેરમાં મરતી સુકીને ભીખાજી લગનમાં મળાહ કરવા
 ગીઆ. સું ! “પેહલી ખાંતે જમીને આવતો રેહવસ !” ખસ
 ઝાભરવા ને ઝાભરવામાં ચરી રેહાય. ઘેરમાં ઝાભરવાનું નહી
 મલતું કે સુઆં નીયાં રજાલાંને તાંહ ઝાભરવા ખેસે. તે લોકને

ઘેરનું એક તનનુંઝી ખાધુંચ તો તલમે જાનો. સાહજનમાં ફુલનો તોરો ને પાનનું ખીરું લેઓ તેખી તાંહનું તાંહજ ઝાંસી આવજો. જ્યા ખાલી હાતે જાઓ તેવા ખાલી હાતે પાછા આવજો. સેસ જેસનો દાહમ દેવાનો વીચાર છે કે ? સું ? “સેસ કીધા વગરકંઈ ચાલે ?” સેસ સાની કરે ? એ મુઆંઓ આપુને સું આપી લેજો તુટી પરચ ? મુઆ કાકા થતાએ એક દાહરે ભત્રીજાનાં છોકરાંઓને ખોટી અરધી નથી પુછી ને ભત્રીજાજ સેસ કરીને સોભા લેવા નીકર્યા. પધસા ફાલતુ પધા હોય તો મને આપો. ઘેરમાં હું અરધી અરધીની કસર કરું ને એવનસોભતી કાકાની હીકરીને સેસ કરવા નીકર્યા.

* * * ભીખાજી ભાખરા અંહી જણાવેછે કે :—ખેહસ્તનને તાહરાં મીઠાં રાખવા આપરે સખર દખર લગનમાં જ્યાનું માંડી વારું ને આફીસમાં અગતનું કામ નીકરી આયુંચ કરીને ખાહનું કાહરી લગનની ખે દાહરા અગાઉથી ખાહર ગામ ઉતરી પડયા. આફીસમાં વરી જુદીજ તાલ કરીને સીતાર પાસથી આઠ દાહરાની રજા લીધેલી ઉતી એટલે પુને એક દોસદારને તાંહ આપરે ઉતરી પરીને મજાહ કરી આયા ને વરી ચોતરફની ખટ્ટ-પટમાંથીખી ખનચ્યા. સુંખઈ આયા પછી જણાયું કે મને તો પાનનું ખીરું વટીક ખાવાની ખેહસ્તને મનઈ કીધીતી. પંન પોતે કાકાને ઘેરથી લગનનું ભોનું આયું હોસે તે કરારે ચાંખી આપ્યું.

શીરીનનાં લગન.

કેમ બીજાજી, હવે તમે શું કહેાચ ? મુઠું મારું તો મો-
તુંખી દુખી આયું ને તમારી મુઘમુઘ કંઈ હજીર ઉડતી નથી.
આવી ગોઘા જેવી છોકરીઓ થઈ ને હજીર ઘેરમાં ચુલો પુકવા
રેહવા દીધીય કે ? એવાય ભુસુંરે જીવીઆ જીવતરને ! મુવા
કેહય કેની કે સોકને સરમ નહી ને નક્તને નાંખ નહી તેમ
તમને નાખ કાંથી હાય ? લોકો મુવાં મને તુખી ખાચેય કે આ-
વી મોટી ગરાર જેવી છોકરીઓ થઈ ને હજીર માએ ખાપની
સૂમ ઉડતી બથી ? ગેઈ કાલેજ પાસેનાં આસીબધને ને મને
મારામારી થઈ ગેઈ. તમને શું છે ? હવે મારું પત નહી રેહતું.
મુઠું સહવારે ઉઠેય કે એક નુસ વાંચેય ને ખાઈ જોભરીને આભી-
સમાં કહરાયચ; ને સાંજના મુઈ પેલી ઘેરનીખાધી કલખ ! એ
તંધો ચીજ જો તમારી આગલ હાય કેની તો તમે લોકો ઘેર
ધાન ખાવાખી નહી આવો. આએ મુઠું સહવારથી કે સાંજ
શુધી વધતર ? એક ઘેર ભલું કે ખીજ ધોર ભલી. માતીડાને
કાંડાથી સરમ આવે ? પેલી કેહતી છે કેની કે સકતે પલાવ,
મકતે પલાવ, ને ખીખી હજકુ ચલી, ને કોરા વાગા કકરે ને
ઘેરમાં તો રાન ફરે તેમ તમે કરોચ. છોકરી પાણવાનો શું ખર-
ચ થઈ થઈને થવાનો ? ફક્ત પાંચ કે સાત હજાર એજ કેની ?

કાંડ આપરો છોકરો પાણુવાનો છે કે આપુને ધારતી છે. એમ તો લેઓની પાસેનાં ખસેખડની છોકરી બચું પનાણી તારે શું થયું? તેના બાપ ભઈઓને હા! તે અખઈ રહ્યાઓ કમાતા ધમાતા ઉતા. છોકરીને એવી તો ધુમધામથી પનાણાવી કે બાણે મોટ ઘેરની પાણુનાવનારોઓખી જોયા કરે. ગોરી રોજમીતનું તો બેન મગાવીયું તું ને ભલા ભલા જેજીને ને ખાલેસતરોને ને મદમ જાંગલાઓને તેડું કીધું તું. સાજન તો એવું સોભન માભન લાગે કે જાને હવખી બેહસમાં જાય. એ તે સાજન ને એ તે લગન! તમુને ખોદાએ કાંડ ઓછું આપયું? સુધ પેલી કેહતી છે કે જેને પેતે કનીઆ તેને પરમેસરે દનીઆ, તેમ છોકરી આવી તો સું નાખી દેવાની કે? એ રાંડો સું ધસમધ તણુધને આવેલી છે કે? મારી માસીની વડુ કાલે કાજ લાવીય. છોકરો બચારો રાંક ને ગરીબ છે. માયનો પુત ખોદાય જેના હાય તેના હવતા રાખે! તે સાથે લાગો કમઉખી છે. આવતે અસીસન રોજે ચાંદરાત છે. આપરે રૂપીઆ પેહરાવીએ પછી હોરી વીતાં દીવો તપકો થઈ રેહશે. પનહમના કંઈખી કરીને રૂપીઆ પેહરાવીયે.

શું બોલીઆ? "મારી પાસે પધસા નથી"? નથી તો ભીખ કાયની માંગતા? તારે શું છોકરીને રાખી સુકવીય કે? જરા અકલ પકરો અકલ. ચાર પાંચ છોકરાંના બાપ થયા ને હજુર અકલ નહી મલે. કેહેય કેની કે સોકની બલા દુર ને જેમ જુતીઆં પરતેમ આવે નુર. તેમ જાંહ સુધી કોઈ તમારાં મોહનાં પર તમારો મારે નહી તાંહ સુધી તમે પાધરા ચાલોખી નહી. ધની હવીઆઓ ફકર ચંતા વગરના નફકરાની કાની કરતા ફરેય ને સારી સીખામનના બે બોલ કેહીએય તો સાફ જવાબ આપેય કે પધસા નથી. લે, જો! સુધું નાખ કે ખુપશે? અરે જરા માન સમજ રાખો છેકજ કેમ ચરી ચુકી ગીઆય? સુધ મારી છોકરીઓની પુઠની વીઆધને આજે ચાર

છોકરાંની માએ થઈઓ ને આપરે તાંડ તો અમુધ આતા તોલ થીકરી જલતી હએ. પેલી 'સાસરની કેવત છેની કે ધાન દાર ને દહી ને નાલી પાણુની ને મોતી રહી. તેમ પધસાનું ખા-હનું કાહરીને એવન ખસી જવા માગેય. પધસા નહી હોય તો કાતલી લધને ભીખ કાંએ નહી માંગતા ? કહરાવો કોઈ તમારી આઈ ખાઈઓ સોરે. હમના ઉઢવારે જવાનું હોસે કે કલખમાં કોઈ ધનીસુવાની છોકરીને રીત કરવાની હોસે તો લાગલા કેઠથી લાયસે ને પોતાને પેતે પરલી ગોલાખ જેવી છોકરીને નામે ધધ-રીને તાપ આવસે ! તમારી ખેહન ને હું સાયે વીઆયાતાં ને આ-જે તમારી ખેહન મરે ! તે પેતખરી મમઈ ખપડ થઈય ને હું તો હજુર એવી નસીખની લીલીજ રહી ! ઠીક છે, રહવા દેઓ હુંખી તો જોઉંય કે કાંહ સુધી રહવા દેસો. પછી જોવો તમારી કે કરી ના કરું તો મારા ખાપનો દીકરી નહી. તમારાં ઘેરખારને આગ લાગે ને તમુને સાથે ! તે કાંએ મારા જીવને કુરાવી મરેય ? મુવો એકપુરો જીવ હોય તો ધુર નાખી કે કેઠ જઈને પંડ, પન આએ સાથે ગોલાખ જેવાં ખયાંઓને કાંહ લેતી જાઈ ?

જોવો ભીખાજી, હવે હું વધારે થોભવાની નથી. હું સા-ક કેહુંથ કે કંઈખી કરીને પાંચ સાત હજાર રૂપીઆ કેઠથી ઉ-છીના લાવીને એકુતુંખી માથું ધોવો નહી તો તમારી વાત તમે જા-નો. હું તમુને તે દાહરની કેહતીતી કે જો ભીખાજી વખત મારો છે તેટલાં કરી નાખો પણ ભીખાજી કંઈ સમજે ? 'થઈ રહસે' ? શું થઈ રહસે ? તમારું કપાર ! કાંય તમારી આઈખાઈના દોરા ખા-રોય ? જો ઝાણું કરસો તો ખધા આખરના કાંકરા થઈ જસે. ભસ્તે ગીઆઓ આજ કાલના દુકતાઓ તે કાંહ પાધરા છે ? મુવાઓને ભેર જોઈએય. મુવા કમઉ તો જેવા જોઈએ તેવા. મરધા, કુકરા, ને માંચીમાંના માકરની માફક ઘેરમાં બેસીને માએ ખાપોને ચોખખા

માથે પરે તેવા દેખુવાઓની બુધી મુઝે બપધ્યોને કડરે તેવા તે
 આજે પાંચ હજાર ને સાત હજાર રૂપીઆ જોઈએય. ગામલું
 પાપ કાંય નહીં લેતા? મુવા હજારોએ! હવે મું કરીએ?
 એ મુવાઓ જારે છેકજ ફરી બેઠાં તારે આપમું નહીં તો
 મું? પધસા નહીં હોય તેથી છોકરીઓને રાખી મુકીએ કે?
 અરે તમારાં સર સંઘાસમાં જાયરે! તમે બાપોના થતા
 મરે! ગામનાં લોકો તો વીસ વીસ ને પચીસ પચીસ હજાર
 રૂપીઆ આપેય ને વરી બાર જોરી કપરાં સાસુ નરનોને,
 કરેય, વરી ઉંચા વાગાઓ ને પદ પનેતર વસાવીને આપે તે
 તો જુડું. ને આજે તમને દશ હજાર કહ્યા તે ધના થઈ ગીઆ
 ને બધરીનાં આંગ પર તડવા લાગા. એ કોન પર? કરજોની કોઈ
 હવે આવે તેની પર. જો કોઈ મુઘ બીજી જોવી હોતે તો આજે થાય.
 લાંભાંજીને કેદાહરની ચાલી ગેઈ હોતે પણ એ તો હુંજ તમને વેહુંચ-
 ગાયની છોકરીજ ગાય. બેહસ મારાં માય બાપને કે આજે જો હો.
 તે તો તમારી બોચી પકરીને કાંહના કાંહ મુકી આવતે. પણ આજે
 કોઈ તમાચાનું મારનારું મલે નહીં તેથી તમે છેકજ વીખરી ગીઆય
 પન યાદ રાખજો, એ મારી આગલ ચાલવા દેવસ નહીં. કેહેય કે
 રાજ બોલેય ને મારામારી કરેય, પન બોલે નહીં તો પુલ મુંડ? એવી-
 રીતે ચાલીએ મું કરવા કે મારામારી કરે? પેલા કેહેય તેમ બેસીએ જોઈ
 તો ઉકારે નહીં કોઈ, તેમ સાન સમજ રાખી રૂા ચાલીઆ તો કોઈ-
 ની મગદુર છે કે તમને બોલે. આજે તો મુવો એક તાહુકો એવો
 પુરે કે ગધેરાંનેબી સમજીને તાપ આવે. પાહર જોવી છોકરી
 બાપને ખાય કદદે તેવી થઈય ને હજુર કેહેય કે પધસા નથી.
 હવે તે કાંહ સુધી થોભીએ? તમે ને હું કેટલાં ઉતાં તારે પની-
 આંતાં? બખર છે કે આપરી શુલાં જોટલી હું ઉતી તારે તમે એક
 છોકરાંના બાપ ઉતા ને આજે તમારી અકલ કાંહ ગેઈ? કોઈકેહ-
 નાર બોલનાર મલે નહીં તે છેકજ કાસ ગીઆય? ઉભા રહો હવે

હું સું કરવાની છેડે તે તમને દેખાઈય, હું ખીન્નો. ખરી કે ભર
 મીજલસમાં તમારી આખર નહી વેરું તો મારા આપની દીકરી
 નહી. જોવો ભીખાજી ! છોકરો ખસ રીતમાં દશ હજારજ માગેય.
 વરી આજે માંગતું કોણ નથી ને આપતું કોણ નથી કે આપરે
 ના કેલે ? આજે તો રૂપાનાં પતરાં જેવી છોકરીઓખી પૈસા વગર
 ઉંચકાતી નથી. મેહલાસાનાં જીવણુધની છોકરી પાણુની તાહરે છેક
 લગનને દાહરે છોકરો ફરી ખેઠા કે નહી ખસ દશ હજાર રૂપીયા
 આપે તોજ પણુવા ખેસું. ઘણું ઘણુંખી લોકોએ સમજાવ્યું પન
 નહી છોકરો એકથી ખે નહી થયો. અંતે જાહરે દસ હજાર
 રૂપીયા જીવનધના વરે આખ્યા તાહરે છોકરો નાહન નાહવા ગી-
 થો. તો જોકે જીવનધની દીકરી કંઈ રંગ રૂપ વગરની નહી ઉતી.
 આજે ભલા ભલાઓ દીકરીઓ સાથે પૈસા આપેય તો આપરે
 શું ખીસાતમાં ? શું ખોલ્યા ? “નુસ પેપરમાં વાંચ્યું કે” ? અર
 જાઓ, જાઓ. ઉસ્સા જેવા થયા, કંઈ અક્કલ પકરો. મને નુસ-
 પેપરની ખીહક દેખારવા આયા. તે મુવાઓને શું છે ? પરવાર-
 તા ખેઠેલા તે જે તે ચીતરે. પન તમે તે મુવાઓની સુજે શાના
 તૈનાઓય ?

* * આએ ઠંકાણે ભીખાજી ભાખરા નમનતાઈ પુરવક જે-
 હાવવાની રજા લેયછે કે આએ વખતે રાઘણીમાં મોરીના નલ-
 માંથી ઘણું પાણી જતું હોવાથી કાતરીઆંપરનો જીવણાધએ ખે-
 હસ્તનને નલ ખંધ કરવાની ખુમ પાડી, ને જેવાં ખેહસ્તન નલ
 ખંધ કરવા ઉઠીઆં કે લાગલાં મારાં રાતાં ગરમ ઉનનાં મોજાં જે
 ખેહસ્તનના ઘોલીઆની પાતીના કાવામાં રેહી ગયાં હતાં તે કાહ-
 ડી પગે પેહડી તેવન ચોરડામાં આવે ચોટલાં તો ગરમ ખરહુસ ચો-
 ધી કોર મરડીને સુઈ ગયો.

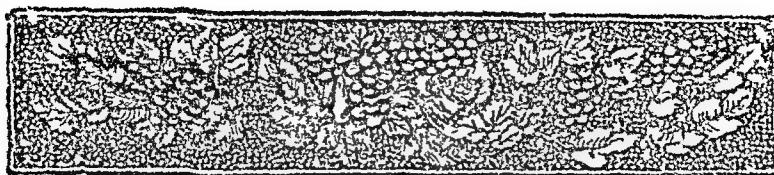
ભીખાજી ગહમખાર ખાઈને છાકતા થઈ આયા.

કોઈ દાહરે નહીં ને વરી આજે એ સું ફેરતા ? ઘડડે ઘડ-
પન છેક કેમ ચગી ગીઆ ? મરે, કોઈ વરસ વધતાં જાએ તેમ
તેમ અક્કલ પકરતું જાએ ને આએ પારસી તો દાહરે દાહરે
અક્કલ ને સાથે લાગી સરમ લાજ ખી મુકતો ચાલ્યોય. ગાથા
ગહમખારના પાખ દાહરા લોકો ભની ગનીને સખાપનો હમ-
બેરા કરે ને આએ ખાતીડો ઘેરેઘેર ને વારીએ વારી ભૂમતો ફેરે
ને છાકતો થઈને ઘેરમાં આવીને ખધરીના દમ પરુ પરે. ગન
ખધરી મલીચ અસરાફ તેથી ખધી વાતે તમુને ફાવતું પાચુંય.
કોઈ ધુનેધાર માયેની મલી હોતે તાહરે માલમ પરતે. હું ખો-
લતી નહીં ને મુગે મોહને મઉ ખમુંય તાહરે એવન છેક ફાસ
ચાલ્યા. તમે તો નાખે જીભ લગારતાતા કે મને તો ઝાઝો દારૂ
ખીવાની ટપ નહીં તાહરે આજે કેમ ખીવાયો ? સુંઉંઉં ? “કોન
કેહય કે દારૂ ખીધો ?” વરી કેહવા કોન આવતુંવું ? માહરી
આંખ છે કેની ? નહીં આજે તમારી જીભતું ઠેકાતું મલે, કે
નહીં તાંતીઆ ખરાખર થરતા ને વરી ઉપરથી દમામ કરેય કે
“કોન કેહય કે દારૂ ખીધો ?” એ સોખધ સારી નહીં જો. માથાં
ઉપર વારાં છોકરાં થયાં તોખી તહમારા ઢંગ જોવા ને તેવા રેહી
ગીઆ તે હવે ઘનુંજ ખરાખ લાગેય ને લોકોને નાખ દેખાર-

વાતું ખી ભારી પરચ. લોકો જનસે કે ખાત્ર છાકટો છે તો માહરી હીરા મોહરાની દીકરીઓ ઉંચકાવી ભારી પરસે, સમજ્યા ? સું ખોલ્યા ? “નકામી કાંચ ગરે પરચ” ? હું નકામી ગરે પરચ કે ? ગરે પરતી જાય રે દોજખમાં ! દોસલાંના પાખ દાહરા હું તહમારી પર જીહું સું કામ ખોલું ? જીહું ખોલતી હોઈ તો તહમારું પાપ માહરે માથે નહી તો માહરાં પાપના તહમે જખાપદાર થજે. પન એમ તાલ તલાવટ કરીને તહમે છટકી જવા માંગોચ તે હું સમજીચ, પન એ કંઈ મારું કરતા નથી. પેલો મુઓ સામખાં ઘેરનાં કાતરીઆં પર પાહલનદાર છાકટો રહેચ તેની કુવી ફજેતી થાયચ તે જોઈ કે ? તેવા હાલ તહમારા થસે, સમજ્યા ? ને તે તો મુઓ એખલો અટુલો છે તે તેલું વનઈ જાયચ, પન તહમે ખચ્યાં છોકરાંવારા થઈને એલું કરોચ તે તહમારે લીધે અમારાં ખોટાં દુપાસે ને અમુને ભાંચમાં ભરાવાનું થસે. તે દાહરે રાતે પાહલનદારની ફજેતી જોઈને તહમે હસ્તાતા તેમ ખધાં હવે તહમુને ને સાથે લાગાં અમુને હસસે. સું છે ? “તાહરા કરતાં તો થોરા પીઈંચ ?” જરા દુખને સર હું દાર પીઈંચ તે ખી તહમારી આંખમાં ખુલ્યો કે ? માહરું મુલું કફાર દુખ નહી હોય તો હું તો દારની અરાસે ખી નહી જાઉં. માહરે મીહને તમેખી જરા પી જીઓ પછી માલમ પરસે. તહમારા ઘેરનું વહીતરું કરતાં ને ઉપરથી રાત દાહરો તહમારો ખરાખો કરતાં આંખે હાંફન મહને થઈચ તેથી દાર પીવો પરચ. આખો દાહરો પછરઈ પટકઈ જાઉંચ તેથી રાત પરે ને હાંફન ચહરી આપેચ તે જરા દીપું દાર પીઈંચ ને તમાકુની એક કરચ ખાઉંચ તાહરે જીવ હોઠો પરચ. હું દુખને સર એટલું કરંચ તે તહમારેથી દેખી સકાલું નથી તાહરે તહમે પોતે મજાહ મારોચ ને રોજ પીઠ પીઠ દાર પીઓચ તે હું કેમ ખમું ? જીઓ આજનો દાહરો તો જવા દેઉંચ પન હવેથી તહમે એમ ઠીચી-

ને લોથ પોથ થઈને ઘેર આવસો તો ઘેરમાં ઉભા નહીં રાખસ
ને બધા મોહલાને તહમારો ફેસતો દેખારસ.

* * ભીખાજી ભાખગ અતરે પોતાનો ખયાવ કરેછે કે—
માહરા ખાપ જનમમાં કોઈ દાહરે હું છાકટો થયોતો નહીં તો
ખી ખેહસ્તન મને નકામી ગરે પરી. ગહમમારમાં જમીને રાતે
ઘેર આયો તે વખતે ચોડકામાં ખેહસ્તને કંઈ ભુલથી ફેરાંની
છાલ નાખેલી હોમે તે પરથી માહરો પગ સચો ને હું પરી
ગીચો. ખેહસ્તને જોયું કે રખે છાલ એવી રીતે નાખવાને વાસ્તે
હું તેને ઠપકો આપું, તેથી લાગલી મહનેજ ગરે પરી કે હું
છાકટો થયોચ. ખાકી મહને દારૂ ઝાઝો પીવાની ટેપ ઉતીજ નહીં
ને ઉલટી ખેહસ્તન પોતે માહરા કરતાં વધારે દારૂ ચહરાવી
જતીતી. ખેહસ્તનને જરા રતી હાંકન થતીતી તે ખાહને રાજ
જમ્યાની અગઉ ખાસ્સું અરધો કાંસ્યો સુરતી મોહવડું ગટાવી
જતીતી, ને વરી જમી રેહીને ઉપરથી તમાકુનો હુચો ચાંપતી-
તી. એ ખેવરી કેફની મોહકાનને લીધે ખેહસ્તન કોઈ કોઈ વખતે
જરા ભારેભાર થઈ જતીતી. એક વખત તો તે એટલી હાથથી
ગેદતી કે મને ભર ઉંઘમાંથી ઉઠારીને ફેહવા લાગી કે જુઓ,
જુઓ, પેલા ખેહરામ ઈજદ આયા ને તેવનની પછવારે માહરા
મમાવા ઉભાચ. ખેહસ્તનને એ ખાખત સર એક ખે 'વખત
મેં ઠપકો આપ્યોતો તેથી પોતાની એખ હાંકવા સારું હવે ખેહ-
સ્તન કંઈખી ખાહને મહને ખડવાની તજવીજ કરતીતી.

૩૫.

હોમલીખાઈની સુવાવડની તથ્યારી.

કાંય ભીખાણ ! તમે મારું કંઈયું તો નહીજ કરે કે ? મેં તમને કેટલી વખત કંઈયું કે કોઈ હોશને તાંહથી પરદો લાવીને ખરકીમાં ખાંધીને તૈયાર કરો ? તમે પરદો ખાંધો તો હું ખધીઓને પાસેની ખરકીમાં ખેસવા કંઈ કેની ? હવરાં તો મહિને કંઈયું તે કંઈયું જે તમે વગેા કાંઈ તૈયાર કીધોય કે અમે પાસે જઈએ. મહવારના વેહલા વેહલા ઉઠીને પરદો લેઈ આવી ખાંધી નાખજો. શું ? “એ કામ કોઈ ખીજને સોંપ” ? મરેર ! અતો કતો, ચોહરો ચપતો, આખો માખો માતી સારો દાહરો ઘેરમાં અદ્દાયા ને એ કામ ખીજને સોંપું ! જોવોર કોઈ આએ નફતઈ, સેંહકરો માનતા માની તાહરે દોરા તનાવી તનાવીને સતર વરસે મરું મારા ખદાએજ પરથી ! તે તેવણે અરજ સાંભરી તીઆરે આએ માતી થતો કેવાં સીનાં ગારેય તે કોઈ જોવરે. જનમમાં જે ગલી ધુચીનાં નામ નહી સાંભરેલાં તે ગલીઓ જોવી પરી, ને કોન કોન જનકાર ને જોસી મેલવીયા તીયારે રો દાહરો દીસીયો. તોખી પેટમાં જીવ નથી કે કીયારે ખોદાએ પાર પાર ને હસતો રમતો દીકરો લેઈને ભરીએ ખોર નાહી ધોઈને ઉઠું, પેત ખરે તમારી માએનું ! તે વાહલાં મુઠએ દોરા ચીટી ને જાદુ કોતલ કરીને સતાવીસ વરસમાં વેચાવા જનવાનું ખન કે

રી મેલીકું. દોજખમાં ગેઇને ખધા દાહરા ખાહમન જોસીને વ-
 સ્તીઆ વેરાગીમાં ઘેલું લાગેલું. પેટપેરી જાણે કે એને તાંહ છેક-
 રા નહી આવે તો એનો દીકરો મરે તાહરે દુકતીના દુકતાને કરી
 આપે. પન રાનને કેહીએ કે હવે દોજખમાં પરી પરી તારું મો-
 હનું કાઝ કરજે. એ રાનનાં એવાં કામથી તો ખીચારાં મારાં ફરે-
 સતા જોવાં માંએને કાંહ કાંહ રખરખું પરીયું ને ખીચારાંએ જીવમાં
 જીવ ઉતો તાંહ વેર દેવ દેહરાં ને દેવલ પુજ્યાં કે યોજનીતું કીધે-
 લું ફરે. અંતે ખીચારાં જોયા જાયા વગર મરી ગીયાં, પન મરતાં
 મરતાંખી ખીચારાં મારાં કાકીના કાલાવાલા કરી ગીયાં કે મારી દસા
 વીસા વગરની છેકરીની તું માએ થજે ને એને વેયાતી જનતી કર-
 જે:તે મરું મારાં કાકી પરથી! તે તેવણે ઉડતાં યોકાખ નીચે પારવામાં
 કંઈખાકી ગખીયું નહી ને છેક રાતે ખાર ખાર વાગે ખાવા મલ-
 ગ ને મામા અરજનની ધુંડી વગીયાં. ખીચારાંએ તાણુત ને હોરીની
 કંઈએક માનતા માની ને કંઈ સેંકરો પીર ને સઘએદના પગ પર
 નાગસનીઓ કીધી ને મોતમાવલી પર મીનતું છેકરું ચહરાવવાતું
 માનીયું તાહરે ખોદાએ હોજ્યાં ખાર ઉધારીને ચરાંગે દ્રોસન કી-
 ઘો. વાસતે હું તમુને કેહુંચ માફ જો મને કકલાવીચ,તો. ખધા દુહ-
 હરા તો ફફરાવતા આયાચ તો આયાચ પન આએ જે જીવસેખી
 કાંચ તમારી કોઈ હોઈઉતીને કુહરાપો કરાવોચ? સવારના ઝાંદરાત
 છે તેથી જરૂર કાલેજ ખાંધી દેવો. પન જોવો પરદો કેવો લાવસો?
 કંઈ ચાંચર જાએ ને માકર આવે તેવો ના લાવતા, નહી તો હું ખ-
 ધી પવનના પુકાતા પુકાતાએ પુકઈ જવસ. સારો મજનો વાહનના
 સર જોવો ઘત લાવજો કે મોહથી સુરજનાં કીરનખી નહી દીસે.
 કાલે એ કામ કરીને પછી જે દાહરાની આભીસમાંથી રજા લેઇને
 ખધો લખી આપુંચ તે સામન લેઈ આવો વખત તો ખધો નજ-
 જીક આથો ને નહી મલે ઘેરમાં એક ખદામતું કોટલું કે સુંથનો
 ગાંથીઓ. ખીચારી મારી પુલ જેવી છેકરીઓ પછી એખલી અક-

રહજતી રહસે તેથી મારે હાથે બધું તૈયાર કરી સુકું, ને સુંથનો સામન આવે તો તેખી બનાવી નાખું. બજારમાંથી એખ જવાં પુછરાં પીછરાં લાવીયા કરશે તે કંઈ મને ગમસે નહી. તેથી એક દાહરો મેહમ વાંદરે કે મલુંગે બધે ફરીને સારી મજાની તલબડ પાંચ દજન મરઘી લાવીને નાખો કે તેમાંથી વપરાયે. પછી પછવારેના દાહરા પર ખીજી જોઈસે તેનું થઈ રહસે. એક સારો જોયો ખાટકી હાથે તેને ફેલી સુકાવે કે તીજે તીજે દાહરે એક સોજાજો મજાનો કીતનો કટકો જોઈસે ને પચોરી પછી હલવાનના રોજ ચાર ખરીઆ ને મુઠ્ઠી સેરવાને સારૂ આપે. બપોરના ભોના સાથે જરા મોહને લગારવા બળે તાજાં લેજાં નરાં ઘઠાંની દાર જોવાં રોજ લાવજો. માછલી તો હું માણું તીયારોજ લાવજો, પન તેખી બોઈ, છમના, કે રામસ સીવાય ખીજી નહી જોઈએ. ઉઘાનનો વખત સાંધીને બજારમાં જઈને ઉમા રહજો ને જોવા ટોપલા આવે તેવી જીવતી જીવતી લાવજો. ઘઉંનું કુધ તો મેં કાહરેલું છે તે કંઈ તમને લાવવું નહી પરસે. ચાપત, પોપત-જી, કરકરીયાં, ઘઉંની રોટલી, રવો ને કંઈ જરા રતી ખીજી કરવા સારૂં સોજાજા મજાના એક પોનો ફરો ઘઉં લાવજો. ધી તો મેં સુરતથી બે મન મારી ભોજઈની બેહનને તાંહથી મંગાવીયુંય તે આજ કાલ આવસે. તેનાખી રૂપીયા તરત મોકલવા પરસે તે મને આપી મુકજો. શું? “બે મન ધીને શું કરશે”? મરેરે! કોઈ જોયોરે ખાહરનાંના દોરા પુટે તેની અગઉ ઘેરનાંના દોરા પુટેય તે. હજથઈ કોઈ સાસુ નરન ઘેરમાં નથી તેનો વગો આવ્યો માટી રાખેય! સાત સાત સુવાવર ગેઈ તો કોઈ સુવાં દ-મરીએ દાજયાં નથી. પચાસ વરસના થયા ત્યારે બધરીની સુવાવરનો ખરચ સાથે પચો તે હખતી જાએય તે તો કોઈ જોયો. એ તો ખાવા પીવાનો મને જાણે હવેરો નથી ને સુવાવરમાં તો પુરૂંજ મોહનું બન થઈ જાએય તેથી હું સઉ જરા રતી લાવ-

વા ક્રેલુંચ. બાકીને બીજી સુવાવરીઓની કાની હું ખાતી હાઉં તો ખરચ કરતાં તાલકી ઘસઘ બાંધે. હવે હું સુથ સામન ક્રેલુંચ તે જરા કાન ફેરીને સાંભરો. એક મન કાગદી બદામ લાવજો, ચમટીમાં પકચે ને ભાગી બાંધે તેવી. એક ચરધો મન બદાચનાં બીજા જુદાં બેઘસે, બાકીનો બધો સામન પસતાં, ચારોલી, દરાખ, ખસખસ, સુંથ, સુવા, મરી, પીપરીમુથ, મહું જેટલો આંકરો કરી આપું તેટલું ખરાખર લાવજો. એક મન સોજી ચીનઈ સાકર લાવવાની જુલતા ના. સુથનાં પાણીમાં નામવા રોજ અઢધેર દુધ બેઘસે તે પાચલી રાતમાં ઉઠીને ગવલીવારમાંથી આગલ ઉભા રહીને દોહવારીને લાવજો, વાડું લાવો તે બધું ધાંકી સાંતીને લાવજો. નહીં તો આપું ગામ બેઘસે તેમ ઉંઘાડું લાવજો કે મુવાં તરેહવાર લોકોની નજર લાગે.

મરેર ! એટલા દાહરા મને નીચે ગગરેલી બાણીને મારી પુલ જેવી હીકરીઓ પર કોણુ જાને કેવો દોર ચલાવસે તેની મને કંકર પરચ. હું તમને ક્રેલુંચ સાફ. આભીસમાંથી રોજ સકારા ગગરજો. કલખ બલખમાં ગીયાચ તો તમે જાણો. રોજ આવતાં વાર દગલી પાધરી કાહરીને બપોરનાં અજાણ્યાં ચોખાં વાસન ઉઝારી નાખજો ને એટલા દાહરા રાટલીની તમેજ કરજો. મારી છોકરીઓ બધી આખો દાહરો એખલી એખલીઓ દુરામન પછરધ જસે. કોન બેઘસેય કરીને ઘણેર પર લાંબા ના થતા, પન હુંજ એ થોભલું નીચે મારીઆ પર નખાવસ એટલે ખમ. શું ? “મને રાતના ખાધા પછી અરેતાવા બેઘસે” ? તોઓઓઓ ! રાતના વાસન કીયો તમારો ખાપ આવીને ઉઝારસે ? તમે કંઈએમ ના સમજતા કે એટલા દાહરા મને ક્રેલુંસે કોન ને પુછસે કોન, પન આવતાં જતાંથી બધી ખખર રાખસ ને બે હરામખારી છોરીને ચરપ ચરપ કામ નથી કીધું તો ચોક્ક

માં ઉભી રહીને ભરભારતો શું પન બધો મોહલો સાંભરે તેમ
છાલછોરાં કાહરી નાખસ. મારો મહવારનો નાસતો ને રાતનું
ભોનુંખી તમેજ લેધને ઉતરજો. પચોરી પછી હું કંઈ શુચાને
નીચે હવા સરદીમાં નથી રાખવાની. રોજ રાતના માપર પોહ-
રવા મોકલસ તે રાતના બરાબર જાગીને જાતન કરજો. ને શુતરે
શુતરે તો બોરતીયાં બહલીયા કરજો. મહવારના પોહરમાં ઉઠીને
સાથુ ચોરીને ખદકાયલાં બોરતીયાં બધાં ઘોઘને ઉગાતાં કરજો. અ-
સતો તમારો એ રસકુતમાં હું ખીજી તરેહવાર મંગાવવા કહે-
વાનું ભુલી ગેધય. એક દજન સોજો એકસાનો બરાનદી લા-
વજો ને ભરચોપર કરવા સાર પોની દજન રમ બેઠસે. છોકરી-
ઓ ફેરા આંટી ખાતાં થાકી જશે તેથી રાતને છેરે ટીપુંટાખી
પોતવધન એ લોકોને પાવા બેઠસે વાસતે અરધી દજન પોતવ-
ધન લાવવાનું ભુલતા ના. બે દજન કોલનવાતર લાવજો. ખહુ-
રા જો! નીચે મોતો વગો નથી તે સુંથનું તપીલું માર પરજ રા-
ખવું પરસે તે કોન બેયચ કરીને લોંઘા ઉછારીયા ના કરતા. હું
છોકરીઓને શું પન કાસમનેખી કહી મુક્કસ કે સેકને તપીલાં
અક્ષગલ ઉભેલીખી જોએ તો મને તરત આવીને કહે. જોવો વરી
એક ખીજી વાત કહી મુકુંચ તે કાન ફેરીને સાંભરો. જો કોઈ
તમને પુંછે કે તમારે તાંહ સું આયું તો મુગા મુગા છોકરી આ-
વી કરીને કહેજો. તેમાં તમારાં બોજ્યાં મગાંવાહલાંને તો જો-
છોકરો આવે તો ખીલકુલ જણાવતા ના, કાંચકે સઘએદે કહેલું
છે કે જાંહ સુધી સાચા પીરની માનતા ચહરાવે નહીં તાંહ સુધી
છોકરો આવો કરીને કોઘને કહેતી ના ને સાંતી ધાંકીને રાખજો.

* * ભીખાજી ભાખરા આવ્યે વાએજ પર નોઘ કરતાં
ફકત એટલુંજ જણાવેછે કે જે કુમારાઓ પોતાની હાલતથી
કંટાલેલા હોય તેઓને હું માહરી બેહસ્તનની આવ્યે વાએજ
માનપુરવક અરપન કરું છું.

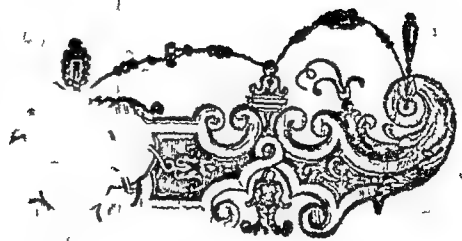
૩૬.

ભીખાજી ભાખરા ખજારમાં જઈને લાલ પાણીના
છમના લેઈ આયા,

મરે એ વરી શું મોહકાન વારી આયા ? આએ લાલ પા-
ણીના છમના ! એ કોણ સુવાંએ તસુને એવા ઉતાર પર સુકે
તેવા છમના લાવવા કેહયું ? ખસ મેં તો એ માતીડાથી હાથ
જોરીયા. કંઈખી સુવું લાવવા સુકવાતું સોંપું કે આદમજી ગીયા
ને ઘઘેરા વસાવી આયા એવું સુવું કુખ પાપતું કંઈ લેઈ આવે.
ખજારમાં કેવા કાકરી જેવા છમના આવેય ને આએ પારસી
લાલ પાણીના છમના લેઈ આયો ! એને કંઈ શરમ કે લાજ
હોસે કે આવા છમના હું કેમ ઘેર લેઈ જાઉં ? પેહલે મારેનાં
આસીખઈનો ફૂલ ખે જોરી છમના લાયો, તીજે મારેનાં નાલીખ-
ઈનો સુવો રામો એક જોરી લાયો તે જાને આપરે જોયાંજ ક-
રીયે ને હાથમાંથી જાને સુકવાજ નહી ગમે ને આએ માતીડાને
મોકલ્યો તે આવા કોહિલા છમના લેઈ આયો ! છમનાનો આપતો
ખી મરે ને હું રાન રાંધતીખી સુઈ ! રાન મારોજ વાંક છે. હુંજ
મુગી મુગી ખેસી રેહી હોતે તો પઈસા ખરચીને જીવ રંજા
નહી થતે. કાલે સુવું ગોસ લાયા તેખી એવું કે સુવાં કુતરાંખી
ખાતાં સુગાય. ગીયે ખેહરામરોજે મેજ મંગાવી તો નહી નેતું
ઠેકાણું. જેખી કંઈ કામ સોંપું તે ખસ સુઘલા સાઘલા વગર કરે.
મરેર ! મારાં નસીખમાંખી કેવો વર મલીયોય કે જાને જોઈને કંઈ

પ્રજાની કાર્યોમાં, પણ હવે હું મરણ સુતાચ તાહર
એ જોએ જો—

મારું માખરા ખીયાર રંગાયા, તેવળે પોતાની
પરશ રાત દાહલે રડી રડીને કાહડયું, અને
પદ્મારી આમે દુન્યામાં કાયમ રાખવાને ખાતર
સિતર હારમણ હીજની સલાહથી ખેહસ્તન હોમલી-
આગકાર કીધીછે.

મની એમ રમુતા પર ઉડારી નાખી ને ભસતે ગીયાને કમરમાં લાત મારીને ચોટલા પરથી નીચે ઉતાર્યો. પછી તે મુવાએ ગાર તો ઘણીખી દીધી, પણ તે બધી મુવાની માએ બેઠનને. શું? “હવે મને માફ કર.” હા, માફ કરંની કે વરી પાછા સોના સાહથ કરી આંધ્રે ને કોઈ મુવા રરતાને હસાવી આવે. એવી તો માફ કંઈ હજારો વખત માંગી હોસે, ને પાછા જ્યા ને તેવા. શું? “રાત પરી ઘોઘીયાડ ના કર, આસેપાસે લોકો સાંભરશે?” હું ઘોઘીયાડ કરવાની ને ફર કરવાની કે ફરીથી તમે તમારી આઘબાઘનાં એમ સીનાં ગેરવો નહી. આસેપાસેનાં લોકો સાંભરશે તો કંઈ નહી, તારેજ તમેખી ઠેકાણે આવસો. એ તો પેલા કુહચ તેમ વાંકી આંગલી વગર ધી નહી નીકરે. આજ લગન મેં તમારી તરેહવાર રીતે લાજ રાખીય, પન તે મનેજ ભારી પરચુંચ. વાસતે હવે કંઈ હું તમુને છોરવાની નથી. જાહરેખી હું કામ સોંપુચ તારેજ તમુને તે કરતાં આવરતું નથી, પણ કોઈ ખીજાંતું કામ હોયચ તો તે કેમ ખરાખર થાયચ? ઘોથલાં ભાગી બેઠનની કુક્તી અધરધ તો તેને વાસતે છેક વાંદરે વેર જઘને એવી તો બોધ લેધ આયા કે જાને નરી માગન. સહવારના પોહરમાં મૂોયાવ પેહુરીને ચાહે પીધા વગર ગગયા ને મેં પુછયું કે કાંહ જાઓચ તો કુહજે આભીસને કામે જાઉંચ. એ તો મને પછવારેથી ખખર થઈ કે છેક વાંદરે વેર જઘને બોધ લેધ આયા. માસીસાસુ દાખલ મારે વાસ્તે રાન ઘોથલાં પુટીની વેહવાને બોધ મોકલી તે જોધને બધાં, અજખ થયાં કે એ બોધ કે રામસ. મુવાં પારકાંને વાસતે દીલ છવ મુકીને કામ કરે ને મારું સોંપેલું કરતાંજ હાથમાં આંકરાં આવેચ.

* * * બીખાજ ભાખરા સોગંદ ખાધને જણાવેછે કે જે ટોપલામાંથી અને જે ભાવે તેવણુ છમના લીધા તેજ ટોપલામાંથી અને તેજ ભાવે કંઈ સંખ્યાખંધ લોકો લેધ ગયાં.

થઈ આવેય. ચીર તો એવી લાગેય કે એએ સ્ત્રી જીવ કાહરી
 નાખું. એવું શું ઝાંસીયું ? શું ? “ચાર આના ?” અરે તમુને
 ધાર ખાયરે ચાર આનાના આપી આવતાને ! આટલા છપકલી
 જેટલા છમનાની જોરના ચાર આના ! ને વરી રાન દમરીની દો-
 સીને દુકાનીની જોરામન તેમ ચાર દોહરીયાં હેલનાં ઝાંચાં ! કાંચ
 તમારા હાથ ભાગી ગીયાતા કે ? હાથે લકવો થયોતો કે એટલા બે
 છમના ઉંચકી નહીં લવાયા ? હું જેમ તેમ કરીને ઘેર ચલાઉં ને
 આએ પારસી જેમ ગમે તેમ પૈસા ઉડાવતો ફરેય. શું ? “ખઘાં
 લોકો લેઈ ગીયાં ને તું શાની ખખરેય ?” અરે ખખરેરે તમારી
 માએ મમઘએ ! જો વરી ચોરી પર સરજોરી, મારો ધરો પખો-
 રી લેવા આવેય તે. ખઘાં તો મુવાંએ જાનમમાં જશે તે સાથે
 તમેખી જસો ? આટલા છપકલી જેટલા છમનાની જોરના ચાર
 આના ? કોણનો પાસથી લેઈ આયા ? મુવો માછી ઉતો કે માછન ?
 શું ? “માછન ”! રાન માછનના હાથે તમે છેતરઈ આયા ? તે
 રાન નાતરે ગેઈએ તમારી પાસે પેહલે મું ઝાંગીયું ? શું ? “પાંચ-
 આના ?” તે રાને પાંચ આના ફેહયા ને તમે ચાર આના આપી
 આયા ? અરે જીવોરે કોઈ આએ પારસીના ઘંગ ! તે રાને પાંચ
 આના ફેહયા તો તમારું મોહતું ચાર દોહરીયાં ફેહતાં ભાગી ગી-
 યુંતું ? તે તો રાન કાલ ઉઠીને ચાર રૂપીયા માંગજે તે શું તમે આપી
 આવશે કે ? શું ? “મેં પેહલે તન આના ફેહ્યા તે મારવા આપી ?”
 તમે માતીડા જેવા માતીડા થયા ને રાન એક ખઈરી તમુને મારવા
 આવે ? તાહરે તો પાઘરી દગલીને ખદલે સારી ને ચીતલ પેહરીનેજ
 કાંચ નહીં ગીયા ? જએ, જએ, ફરીથી એમ ખોલતા ના, તહ-
 મારે લીધે હું લજ્જઈ મરું. સાખાસની મને કે તે દાહરે એ-
 ટલા પર હું ગરભ પકતીતી, ને મુવા ગરભવાલાએ છ આના માં-
 ગ્યા ને મેં છ દોહરીયાં ફેહ્યાં તે મુવો તદ્દન મોહના પર આવ્યો કે
 ખાઈતે ગરભ ખાધી. મને જે ચીર લાગી તે મુવાની ટોપલી એ-

મની એમ સમુતા પર ઉડારી નાખી ને ભસતે ગીયાને કમરમાં લાત મારીને ચોટલા પરથી નીચે ઉતાર્યો. પછી તે મુવાએ ગાર તો ઘણીખી દીધી, પણ તે બધી મુવાની માએ ખેડનને. શું ? “હવે મને માફ કર.” હા, માફ કરુંની કે વરી પાછા સોના સાહથ કરી આવે ને કોઈ મુવા રરતાને હસાવી આવે. એવી તો માફ કંઈ હજારે વખત માંગી હોસે, ને પાછા જ્યા ને તેવા. શું ? “રાત પરી ઘોઘીયાડ ના કર, આસેપાસે લોકો સાંભરશે ?” હું ઘોઘીયાડ કરવાની ને ફર કરવાની કે ફરીથી તમે તમારી આઘખાઘનાં એમ સીનાં ગેરવો નહી. આસેપાસેનાં લોકો સાંભરશે તો કંઈ નહી, તારેજ તમેખી ઠંકાણે આવસો. એ તો પેલા કેહ્ય તેમ વાંકી આંગલી વગર ધી નહી નીકરે. આજ લગન મેં તમારી તરેહ-વાર રીતે લાજ રાખીય, પન તે મનેજ ભારી પરચુંય. વામતે હવે કંઈ હું તમુને છોરવાની નથી. જાહરેખી હું કામ સોંપુય તાહ-રેજ તમુને તે કરતાં આવરતું નથી, પણ કોઈ ખીજાંનું કામ હોયય તો તે કેમ ખરાખર થાયય ? ઘોથલાં ભાગી ખેડનની કક્તી અઘરઈ તો તેને વાસતે છેક વાંદરે વેર જઈને એવી તો ખોઈ લેઈ આયા કે જાને નરી માગન. સહવારના પોહરમાં સૂયાવ પેહરીને ચાહે પીઘા વગર ગગધા ને મેં પુછ્યું કે કાંહ જાઓય તો કેહજે આભીસને કામે જાઉંય. એ તો મને પછવારેથી ખખર થઈ કે છેક વાંદરે વેર જઈને ખોઈ લેઈ આયા. માસીસાસુ દાખલ મારે વારતે રાન ઘોથલાં ડુટીની વેહવાને ખોઈ મોકલી તે જોઈને બધાં અજખ થયાં કે એ ખોઈ કે રામસ. મુવાં પારકાંને વાસતે દીલ હવ મુકીને કામ કરે ને મારું સોંપેલું કરતાંજ હાથમાં આંકરાં આવેય.

* * ભીખાહ ભાખરા સોગંદ ખાઘને જણાવેછે કે જે ટોપલામાંથી અને જે ભાવે તેવજી છમના લીધા તેજ ટોપલામાંથી અને તેજ ભાવે કંઈ સંખ્યાખંધ લોકો લેઈ ગયાં.

હોમલીખાઈને તાપ આવી—ભીખાજી ભાખરા રંડાયા.

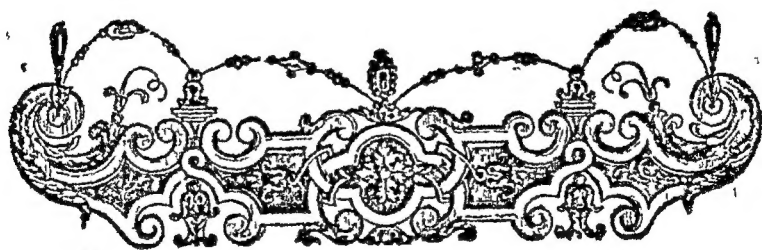
ખસ, ખસ. હવે એ નકામું તાહેલું છારી દેઓ. તરબુચ ખાઈને નાહી તેથી રાન તાપ આવતી હોસે ? એમ વાત છુપાવોચ શું ? ખરી વાત હોય તે બોલતા કંચ નહી ? સારા દાહરા ઉંધારા પગે પાણીમાં કૂંચાથી ને તમારાં ઘેરનાં વહીતરાં કીધાથી હું પટકધપરી. ઉં-ઉં-ઉં-ઉં-અરે ખદાએ ! ઓ-ઓ-ઓ-ઓ. કોઈ લેવરે. અરરર ! મારી ગાય ગોલાખ જેવી દીકરીઓને મારા મુઆ પછી કશી પાંત્રીએખી હોરાન કીધીય તો તમુને મારાં મુવાં રવાનના સમ છે. શીરીન હવે દાહરે વારેની થઈય તેથી મારી વરસી વીતાં સોલો જેવો છેકરો જોઈને ચાર ચોખા પારી નાખજો. પુટલીનો ખી વખત નજદીક આયોચ પણ તેડું કેડું કરો તેની અગાઉ શાવકનું કરજો કે ઘેરમાં હસતી રમતી વહુ આવે ને ઘેર સાચવે. પણ મરેરે ! હું ખી રાન નકામુંજ તાહેલું કરંચ. તમે તો માક-શાહની પીલી પર મારાં જીવતાં જીવત ધરપર છેઓ તે તમે કાંઈ ખીજી ઘેર કીધા વગર રેહવાના છેઓ ? પણ હું મરતી વખતે કેહી જાઉંચ તે યાદ રાખજો કે તે રાન એવી કમજાત છે કે તેની સાથે કંઈ કીધુંચ ખીધુંચ તો રાન તમુને દુન્યાથી રદ કરશે. તમે કંઈએમ ના સમજતા કે ખધીજ ખધરીઓ મારા જેવી ગરીબ ને મુગી જખાંની હોસે. તે રાનને ઘેરમાં લાવશો તાહરેજ તમે મારી કદર પીછાનશો. હું તો તમારા કાન ખોલ્યા કરીને મારી

કરજે ખજાવી જાઉંચ, પછી તમને ગમે તેમ કરજો. પણ જો કોઈ
 રાનને ઘેરમાં લાવીને મારાં પશું જેવાં ખચ્યાંઓને હોરાન ખેરાન
 કીધાંચ તો તમે જાનો. હવે રાન તમારી પેતખરી ખેલનનાં કલેજ
 તાહરાં થશે ને રાન મારા મુવા પછી ભઘનાં ઘેરમાં ખાવા ભરાશે.
 હવે તમને જોઈએ તેમ નાચજો કુદજો. મેં તો ખધું જોઈ જોઈને
 અખારા કયા કીધાતા પણ રાન કોઈ ખીજીને લાવશે તે તમને
 ખધો સવાદ ચખારશે. વાડું છેક ખેણીયાદ થઈને હજીર તો મારો
 માસીસો નહી વીટ તેટલાં કોઈ રાન ગુનેહગારને ઘેરમાં ના લાવતા.
 જીવતાં જીવત તો તમે તરેહવાર દુખ પાયાંચ પણ મારા મુવા
 હાર પર જરા નજર કરજો ને ભનવું ગનવું કરાવજો. જદરવાની
 કરવાની ઉતી તેખી એમની એમ રહી ગેઈ. જે ચીતીયાં કરીને
 ધરાવશે તો કંઈ તમારી દોલત ધસરઈ જવાની નથી. એમ ઘોંગ
 ઘણરા કરીને આંખમાં આંસુ લાવ્યાથી શું વલવાતું છે ? મનમાં
 તો મનકાતા હોસો કે જુધી ગેઈ ને જીવાન આવશે. જો ફ-
 રીથી કેહુંચ; મારાં છોકરાં પર કશી પાંતીતું દુઃખ ના પારતા; ને
 રાન કોઈ ખીજીને ઘેરમાં લાવવાના હોવો તો શીરીન પુટલી પ-
 ણુને ને લાવજો. એ લોકોનો તો માએ પર ખધો મદદનો જોન
 પરાન છે તેથી રાન કોઈ ખીજી ઘેરમાં આવશે તો ખીચારીઓ
 ખરાખો કરી કરીને દુશમન અરધી થશે. હવે ચાલો જે થવાતું
 ઉતું તે થયું. એમ ઘોંગ કરીને રરીયાથી શું વલવાતું છે ? આ
 મારો જીવ જાએચ ? વરી તમે જોલ્યા કે તરણુચ ખાઈને નાહી
 તેથી એમ થયું ? એ તો પાણી છાણીમાં ફરતાં આજે કેટલા
 કેટલા દાહરા થયા મહને તાપ આવ્યા કરતીતી. તાપે પરલી
 પરલી ખી તહમારાં ઘેરતું વહીતરું કીધુંચ ને આયાં ગીયાંને
 જવાખ દીધાચ. કેહશે કે રખે કોઈ ખદલામ કરે કે ખધરી
 ઘેરતું વહીતરું કરતાં મરી ગેઈ તેથી એમ તમે તરણુચતું જીહું
 ખાહતું ના જોરી કાહરો. જીવતાં જીવત તો તમે મારી પર

તરેલવાર જીઠાં જોરી કાઢ્યાંમ, પાણુ હવે હું મરણ સુતીચ તાહરે
તો સાચું ઝો-ઝો-ઝો-ઝો—.

* * ભીખાજી ભાખરા ખીચારા રંડાયા. તેવણે પોતાની
ખેહસ્તનનું પેહલું વરશ રાત દાહડો રડી રડીને કાહડ્યું, અને
ખેહસ્તનની યાદગારી આંખે દુન્યામાં કયમ રાખવાને ખાતર
પોતાના મીતર હોરમજી હીજની સલાહથી ખેહસ્તન હોમલી-
ખાઈની વાંચેજી આશકારા કીધીછે.

૩૧,૧૭૧

જાહેર ખબર.

મધુર વચન.

. કુટુંબોને વાંચવા લાયકનું ૬૨ મહીને
પરગત થતું ગુજરાતી ચોપાનયું.

લવાજમ ત્રણ ત્રણ મહીને આ. ૧૨ લેવામા આવેછે.

પોસતેજ મશત.

રમુછ તથા ખીન્ન ચીત્રો.

દીલખુશ કરનારી વારતાઓ.

હસાવનારા રમુછ દુયકાઓ.

ઘરગતુ તુસકાઓ.

રાંધવા સીધવાની ખાખદો. •

માહરાણી વીકતોરીઆને લગતી વીગતો.

નામાંકીત નરોના હવાલો.

દાનાઈના દાનાવો.

મગજને ખીલવનારી ખાજીઓ.

જાણવા લાયક કાપલા કુપલીઓ.

આ ખયું જાડાં કાગજ પર સુંદર છપાઈથી મધુર વચનમાં આવેછે.

અને તે છતાં કીમત કેટલી સસતી ?

ત્રણ મહીને ફક્ત આ. ૧૨.

મધુર વચનની આફીસ :—ચોપાટી, સુખઈ.

31171